STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01195

VERK

David Bergelson

Permanent preservation of this book was made possible by Grace Cohen-Ilchuk

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד בערגעלסאָן

ווערק

נייע פאַרבעסערטע אויסגאַבע

WOSTOK

פארלאג »וואָסטאָק« בערלין C 2

An der Spandauer Brücke 2

1922

דוד בערגעלסאָן

באנד III

אין א פאַרגרעבטער שטאָט

יוסף שור

☆

פארלאג »וואָסטאָק« בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1922

Copyright by Wostok (Der Osten)
Verlag und Büchervertriebsgesellschaft m. b. H. Berlin
1922

Druck der Spamerschen Buchdruckerei in Leipzig

אין א פֿאַרגרעבטער
שטאָט

I

דער דרייסיגיאָריגער בורמאַן, א געוועזענער סטודענט, געגאָלט ווי אַן אַקטיאָר, איז צופעליג פאַרזונקען אין פוסטן, צו דער גרענעץ פאַררוקטן דובראָוויטש. ער האָט זיך דאָרטן אין א שפּאַס געלאָזט אויסקלייבן פאַר ראַבינער, געוואָרן צו פאַרשלאָפן און צו פויל, אויפגעהערט שרייבן בריוו זיין איינציגער שוועסטער, דער האָרבאַטער מאַסאַזשיסטין, זיך פאַרלאָזט גרויסע בלאָנדע וואָנצעס און האָט אויפאייביג פאַרשפעטיגט דעם אוניווערסיטעט.

דעם לעצטן זומער האָט ער אינאיינעם מיט »נאַטשאַל־סטוואָ« זיך געבאָדן אַקוראַט צוויי מאָל א טאָג אינם אָרטיגן שלענגלענדיגן און תמיד קאַלטן טייכל, געמאַכט פאַלשע »פּריזיוועס« בשותפות מיטן וואָלאָסטשרייבער, דעם שיכור, און האָט אַרומגעשפּאַצירט מיט זיין געוועזע־נער תלמידה מאַני רימער. זי איז געווען די איינציגע אָרטיגע קורסיסטקע און האָט שבת נאָך שבועות חתונה געהאַט מיטן געגרייזלטן פרויקע טשערקיס. שפּאַצירנדיג האָט אים די ציגיינערש ברוינע מאַני דערציילט בסוד, אַז דעם מאַן אירן האָט זי ניט איבעריג ליב, אַז די קליינע טיפּאָגראַפיע, וואָס ער האָט דאָ פאַר אירע דרייטויזנט רובל געעפנט, געפעלט איר ניט, און אַז זי וועט אים מן

הסתּם ניט הערן און וועט צו ווינטער צו אַוועקפאָרן צוריק אויף אירע קורסן׳

„ניין׳ זי מיינט עס טאַקע ערנסט: וואָס וועט זי דאָ זיצן?"

און בורמאַן האָט אַלץ אויסגעהערט און האָט געטראַכט׳ אַז אָטדאָס יונגע ווייבל׳ וואָס רעדט צו אים׳ איז אָקאָרשט צוריק מיט א יאָר נאָך געווען א פרייס׳ א בשותּפותדיגס און האָט געקערט צו זייביידן׳ צו אים און צו פרויקען; אַז דענסטמאָל פלעגט יעדערער פון זיי באַזונדער און בסוד קנייפן אירע פוקע הענט העכער די עלנבויגנס׳ נאָר איצט האָט זי שוין חתונה געהאַט מיט פרויקען׳ און ס׳איז עפּעס מאָדנע: פרויקע וואוינט מיט איר באַזונדער אין דריי געדונגענע שטיבלאַך׳ און ער׳ בורמאַן׳ איז געבליבן איינעראַליין און וואוינט׳ ווי פריהער׳ אין זיין בחורשער קוואַרטיר׳

נאָר צום קילן אלול צו האָט מאַני רימער אָנגעהייבן זעלטן זיך באַווייזן אין גאַס׳ אין שטאָט האָבן זיך פאַר־שפּרייט קלאַנגען׳ אַז זי לעבט שלעכט מיטן מאַן׳ און בורמאַנען איז שוין לחלוטין ניט געבליבן וואָס צו טאָן׳ ער איז דערפאַר געוואָרן נאָך אָפּגעלאָזענער׳ פאַר־שלאָפענער און פוילער און האָט ווידער אָנגעהייבן אַריינ־צוגיין צו דער פאַרמעגליכער אַלמנה פּערליס און צו איר ציטעריגן רויטהאָריגן מיידל׳ וואָס האָט געהאַט אַכט־טויזנט נדן מיט אַן אונטערגעקויפטן גימנאַזיעאַטעסטאַט׳ אין שטאָט האָט מען שוין עטליכע מאָל געזאָגט׳ אַז בור־מאַן וועט זי נעמען׳

יעדן טאָג נאָכן עסן׳ ווען די באַיאָרטע׳ יאָרנלאַנגע אַלמנה איז שוין לאַנג געשלאָפן אין שטילן חדר׳ וואו ס׳שטייען נאָך עד היום צוויי בעטן און ס׳שמעקט נאָך אַלץ מיט אַלט פאָרפאָלק׳ איז בורמאַן אַהין אַריינגעקומען

דורכן גאָרטן און דורך דער קיך. ער האָט דאָרטן ניט דערקענט דאָס דינסטמיידל, וואָס האָט צעוואַשן פון נאָכ־מיטאָג דאָס געפעס, און האָט זיך באַלד אַראָפגעלאָזט אויף דער געפלאָכטענער וויגשטול, וואָס אין זאַל. שעהנ־לאַנג איז מיט אים דאָרטן דאָס רויטהאָריגע מיידל גע־זעסן צווישן ווייכן מעבל מיט די פיל וואַזאָנעס, וואָס האָבן אַמאָל געקערט צו אַן אַלטן גענעראַל, אַן אָנזעצער; זי האָט געלייענט פאַר אים עפעס א ניי נאָך ניט קיין איינגעבונדן און זעהר נודנע בוך. זי האָט געלייענט זעהר שלעכט, מיט א ציטעריג און ניט קיין זיכער קול און מיט שעמעוודיג טעמפע געדאַנקען וועגן דעם, וואָס בורמאַן איז איר געוועזענער לערער און וועט זי נעמען. איר קול האָט געציטערט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט גע־הערט, און האָט איר פאַרריכט די גרייזן. איר קול האָט געציטערט נאָכדעם, ווען פאַרלירנדיג דעם קאָפ אויף דער ברוסט, האָט בורמאַן איינגעדרימלט מיט א נעפלדיגן אָנדענק וועגן דעם, וואָס אינדרויסן הייבט זיך אָן דער־זעלבער האַרבסט, וואָס ביי אים אין דער ראַבינערשער נשמה, און וועגן דעם, וואָס ערגעצוואו אַרום דעם פוסטן, צו דער גרענעץ פאַרוואָרפענעם שטעטל, זיינען געוויס פאַרהאַן גרויסע רעש־יגע שטעט, און מענשן פילדערן דאָרטן און לעבן; נאָר אים איז דאָס שוין אַלצאיינס, און קיין הנאה וועט ער שוין קיינמאָל דערפון ניט האָבן. ער האָט געדרימלט.

און איינמאָל ביי א שלעכט וועטער, ווען ער האָט נאָך אָטדעם דרימל צוריק די אויגן געעפנט, זיינען דער אַלמנהס פענסטער, וואָס צום גאָרטן, שוין געווען פיל טונקעלער, ווי תמיד, און געקלאַפט האָבן אין די שויבן פרישע רעגנטראָפנסטרערן. ער האָט צום אַלעמערשט דערזעהן דעם מיידלס אַראָפגעלאָזטן קאָפ און האָט ניט

געקענט טרעפן, וואו ער געפינט זיך. אין נאָהענטן עס־צימער האָט שוין געברענט א לאָמפּ. ביים טיש מיטן זודיגן סאַמאָוואַר איז דאָרטן געזעסן די נאָרוואָס אויפ־געשטאַנענע אַלמנה. זי האָט געקוקט דורכן פענסטער צום חֶשונדיג וויינענדיגן גאָרטן, און געטראַכט וועגן בורמאַנען, וואָס איז דאָ אין שטאָט ראַבינער, וועגן איר מיידל, וואָס האָט אַכטטויזנט נדן, און וועגן דעם, וואָס אַז מען מאַכט א קנַסמאָל, רופט מען צונויף דעם רב, דעם שוחט מיטן חזן און מיט אַלע קרובים, און ביי דער שיין פון פיל אָנגעצונדענע ליכט ברעכט מען טעלער. צונויפבינדן אָבער אָטדי דריי באַזונדערע געדאַנקען האָט זי זיך געפוילט און האָט ניט געקענט. פון צופיל רוה און נאָרמאַל פרושדיג לעבן האָט זי שוין לאַנג פאַרלוירן דעם חשק צו טראַכטן מיט א סדר, צו ריידן הויך, צו באַ־געגענען זיך מיט שטאָטווייבער און צו טראָגן אויף זיך וועמענס עסניטאיז יסורים.

»שֶבעלע טאָכטער, האָט זי צעקראָכן און אויסגעצויגן א זאָג געטאָן אין זאַל אַריין, רוף בורמאַנען טרינקען טיי«.

דענסטמאָל האָט זיך בורמאַן באַגעגנט מיטן מיידלס אויגן, וואָס האָבן געלויכטן אינדערפינסטער, ווי רויטע פייערלאַך, און האָבן מיט גלוסטיגקייט געקוקט אין זיין פנים.

»בורמאַן, האָט זי שטיל פון אָטדער גלוסטיגקייט אַרויס־געציטערט, איר זייט, דאַכט זיך, געשלאָפן, בורמאַן...«

אים האָט געערגערט א פאַרשלאָפענער עקל צו איר קול, צו אירע רויטע האָר און צו אירע הענט, וואָס האַלטן דאָס בוך. און אין דערזעלבער צייט האָט ער געפילט, ווי זי גלעט אינדערפינסטער זיין האַנט, פאַר־לירט זי, געפינט זי נאָכאַמאָל און גלעט זי ווידער.

פונדענסמאָלאָן האָט ער אויף א צייט אויפגעהערט גיין צו דער אַלמנה אין שטוב. ער איז געזעסן ביי זיך אין דער בחורשער קוואַרטיר. דאָרטן איז אַלץ געווען פאַרשטויבט און גרוי; גרוי זיינען געווען די ווענט, דער באַלקן; גרוי זיינען געווען די הויפנס פאַרשטויבטע קאַזיאָנע ביכער, וואָס האָבן צו אים אַראָפּגעקוקט פון טיש אַזוי אומעטיג, גלייך זיי וואָלטן אים ווען אומקערן צום ריכטיגן וועג און וואָלטן אים געזאָגט מוסר:

»בורמאַן, גייסט אַרום פוסט און פּאַס, בורמאַן? ... וועסט האָבן א מיאוסן סוף«.

און ער האָט דאָס אַלץ באַמערקט און האָט אַלץ געוואָלט ביי זיך באַשליסן, צי קאָן ער חתונה האָבן מיט דער אַלמנהס מיידל, צי ניין. שמייכלענדיג צו זיך אין דער נאָז און אין די היפשע בלאָנדע וואָנצעס, האָט ער געטראַכט, וויאַזוי וועט ער וועגן דעם אין א ווערטלדיגן טאָן פרעגן אַן עצה ביי זיין שוועסטער, דער האָרבאַטער מאַסאַזשיסטין:

»ליבע שוועסטער, וועט ער זיך צו איר אין א בריוו ווערטלען, איך קוק זיך אַרום אויף מיין גאַנץ לעבן ...« וועט ער זיך צו איר ווערטלען.

II

צו יענער צייט איז אין שטאָט געשטאָרבן דער אָנגעשטאָפּט רייכער מלך גוי, און פון ניקאָלאַיעוו האָט זיך אומגעקערט זיין אייניקל אלישע, א קרעפטיג און דאַרגופיג בחורל פון א יאָר ניינאונצוואַנציג. ער האָט געטראָגן א נייעם גרויען אָנצוג מיט א שווערן גילדענעם זייגער אין קאַמזוילטאַש. ער האָט דאָ געירשנט א פאַרוואַקסענע שטוב, וואָס גייט אַרויס מיט די פענסטער צום עקסטן גרינעם שטאָטפּלאַץ, א גויישע סודנע קאַסע, א

טאַקסע און מער ווי צעהנטויזנט רובל מזומן געלט· ער האָט זיך באַלד צעקריגט מיט גאַנץ קהל׳ ווייל די שטאָט האָט ניט געוואָלט מקבר זיין זיין זיידן׳ סיידן ער וועט פריהער געבן פירטויזנט רובל אויף עולמות· דער אַלטער האָט געפוילט דריי מעת־לעת און איז צו קבורה ניט געקומען; דעמאָלט האָט אלישע אַראָפּגעבראַכט דעם סטאַנאָוואָי און האָט אַליין מיט דער הילף פון א פּאָר צוגעשטעלטע סטראַזשניקעס דעם אַלטן זיין רעכט געטאָן·

האָבן די קרעמער באַלד גענומען אָנרייצן אויף אים די קצבים און האָבן אויסגעפירט׳ אַז זיי זאָלן אויפהערן קוילן׳ כדי ער זאָל דערלייגן צוויי־הונדערט רובל א וואָך· חשובע בעלי־בתים האָבן זיך געטרייסט:

»וואַרט׳ אַז א גאַנצע שטאָט וויל׳ אַז מלך גויס אייניקל זאָל אַרומגיין אין די הייזער׳ וועט עס איה״ש מקוים ווערן«·

און ער איז ביי זיך ניט אַראָפּגעפאַלן· ער האָט געסטראַשעט׳ אַז אויפצולהכעיס די קרעמער וועט ער עפענען א קלייט פון מאַנופאַקטור מיט א צווייטער טיפּאָגראַפיע׳ און אַליין איז ער אָפטמאָל געשטאַנען אין פענסטער פון זיין געיִרשנטער שטוב און האָט געוואונקען אויף די פיל יידישע הייזער׳ וואָס שפרייטן זיך אַראָפּ׳ צום קיילעכדיגן מאַרק צו:

»ס׳וועט איר נמאס ווערן׳ דער פאַרדריפּעטער שטאָט··· ס׳וועט איר נמאס ווערן«·

ער איז׳ אַפּנים׳ פון תּמיד אָן געווען א גאַנץ פריילי־כער נפש אָטדער אלישע אסנת· און אין שטאָט האָט מען נאָך דערצו געוואוסט׳ אַז ער האָט ניטלאַנג חתונה געהאַט מיט א מעזשביזשער מיידל׳ א באַרימטער פאַר־שוין׳ אַז ער האָט ביי איר קיין פרוטה נדן ניט גענומען

און גרייט זיך זי אַראָפּצוברענגען, וויבאַלד ס׳וועט אים אָנקומען דאָס נייאויסגעשריבענע ווייכע מעבל.

באַגעגענענדיג איינמאָל בורמאַנען אין גאַס, האָט ער זיך צו אים לייטיש פאַרנייגט, געטאָן אויף אים געשווינט א בלאָנזשע מיט די אויגן, און האָט אויך אַזוי געשווינט אויסגעשריגן:

»גאָט העלף אייך, פּאַני ראַבינער! וואָס הערט זיך עפּעס מיט די וויבאָרעס?«

בורמאַנען איז דענסטמאָל אַריין אין איין אויג דער רויך פון זיין פּאַפּיראָס, און דאָס צווייטע אויג האָט גע־קוקט אויף אלישען עטוואָס פאַרחידושט און איראָניש־שמייכלדיג. וועגן זיינע נייע ראַבינערוואַלן האָבן זיך ווירקליך צו יענער צייט פאַרשפּרייט פאַרשיידענע אומ־אָנגענעמע קלאַנגען. נאָר מיט אָטדעם נייעם בעלטאַקסע איז ער לחלוטין ניט געווען באַקאַנט, ער האָט ניט גע־וואוסט, וואָס צו ענטפערן, און האָט זיך געפילט שלעכט.

נאָר אלישע האָט שוין געהאַט דערזעהן דעם שוואַרץ־געגרייזלטן פּרויקע טשערקיסן, וואָס קערט זיך אום פון זיין טיפּאָגראַפיע, און האָט אויף אים אָנגעשטעלט זיין פלאַך מאַטגעלבליך פּנים, מיט די גרויע, פלווידערדיגע אויגן:

»פּרויקע לעמעשקע! האָט ער אים דערמאָנט זיין צו־נעמעניש פון צוריק מיט א יאָר צוואַנציג, בשעת זיי ביידע האָבן דאָ אין שטאָט געלערנט אין איין חדר, קוק אים נאָר אָן!... א גאַנצער לייט געוואָרן... ס׳שטייט אים שוין אַפילו ניט אָן זיך אומצוקוקן«.

פּרויקע, דער קלוגעטשקער און תמיד אויסגערעכנטער האַלבער קמצן, האָט זיך איצט לחלוטין מיט קיינעם אין שטאָט ניט אָנגעקערט. אָקאָרשט מיט א צוויי־דריי חדשים פאַר זיין חתונה איז ער נאָך עטליכע מאָל אין טאָג פריילין געלאָפן צום ראַבינער אויף זיין קוואַרטיר און האָט געהאַט

א טֶבע צו קנייפּן אים ביי דער פּעטער ברוסט און צו שרייען בשעת מעשה אויפן קול, כדי ס׳זאָלן דערהערן די אַרומיגע שכנים:

»טוט נאָר א קוק: ווי ביי א מיידל!... ווי איך בין א ייד, ווי ביי א מיידל«.

און איצט האָט ער שוין געהאַט באַקומען אַן אויס־געצויגן פאַרהאָרעוועט און ניט קיין געגאָלט פּנים און איז גאַנצע טעג געווען שטאַרק פאַרטאָן ביי זיך אין טיפּאָגראַפיע. נאָר זעלטנווען פאַרנאַכט האָט מען אים אַמאָל געקאָנט זעהן צוזאַמען מיט זיין ווייבל די גאַס דורכגיין, און אויך דענסמאָל, אויב עמיץ האָט אים אָפּ־געשטעלט, האָט ער באַלד דאָס ווייבל זיינס, ווי א ציטעריג הייליגטום, אונטער דער האַנט אָנגענומען; ער האָט זיך געמאַכט גלייך, ווי ס׳איז גאָרניט, אָט וואָס אַלע ווייסן, אַז זי האָט אים ניט ליב, און האָט זיך גע־איילט מיט איר אַהיים; זיין פאַרהאָרעוועט פּנים האָט דערביי אויסגעזעהן אַזוי ברוגז און פאַרעקשנט, גלייך ער, דער ניטלאַנג חתונהגעהאַטער, האָט זיך איינמאָל פאַר אַלעמאָל פאָרגענומען אָנצויאָגן אין געשעפט און איב־דערהיים דאָס, וואָס ער האָט פאַרשפּעטיגט אין די זיבנ־אונצוואַנציג יאָר פון זיין פּוסטן עקסטערנישן לעבן.

אויף אלישען איז ער געווען אינכּעס פאַר דער צווייטער טיפּאָגראַפיע, וואָס ער האָט געסטראַשעט עפּענען. ער האָט אים געענטפערט גלייכגילטיג און קאַלט, ווי בטלענדיג חלומות:

»וועמען שטייט נישט אָן? ווער איז ביי זיך א גאַנצער לייט געוואָרן?«

און באַלד איז צווישן זיי דאָ אינמיטן גאַס אויסגעבראָכן עפּעס אין זין פון א קריג. נייגעריגע דורכגייער האָבן זיי אַרומגעשטעלט אין א קליין רעדל און האָבן געהערט:

אלישע האָט פרויקען אויסגעוואָרפן:

»מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו ביסט מיר דערזעלביגער שונא, וואָס די גאַנצע שטאָט? מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו רייצסט אויף מיר הינטנאַרום די קצבים?«

און פרויקע האָט אים געענטפערט, אַז ער האָט אין דער ערד אים מיט דער גאַנצער שטאָט; אַז סך־הכל דאַרף ער אים, אלישען, פון תּמיד אָן אויף כּפּרות, נאָר ווייבאַלד ער האָט אים שוין אָפּגעשטעלט, וועט ער אים טאַקע זאָגן, אַז ס'איז אויף אים א גרויסע מצווה...

»האָט ער ניט געזאָלט אָנהייבן מיט א גאַנצער שטאָט.. האָט זיך אים ניט געזאָלט גלוסטן אַליין צו באַגראָבן דעם זיידן«.

יאָ, ער איז געווען אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט שונאים, אָטדער פריילּיכער אלישע און האָט ניט געהאַט צו וועמען א לעבעדיג וואָרט אויסצורייידן. עטליכע טעג האָט ער אַרומגעבלאָנזשעט אין גאַס, ווי א שאָטן, און נאָכדעם האָט ער זיך ווידער מיַשב געווען, אַז ער הערט אָטדי גאַנצע שטאָט, ווי דעם פאַראַיאָריגן שניי. ער איז אַוועקגעפאָרן מיט א געדונגענעם פאַעטאָן קיין מעזש־ביזש און האָט זיך פונדאָרטן אין איינעם א פאַרטאָג אומגעקערט אינאיינעם מיט זיין יונגער ווייב, דער פאַרשוין.

אין יענעם טאָג איז ער שוין ווידער געווען שטאַרק אויפגעלייגט און צופרידן. און אַז ער האָט די ווייב זיינע צום ערשטן מאָל אַרויסגעפירט אויפן עקסטן ליידיג גרינעם שטאָטפּלאַץ, האָט ער געהאַט אויף כּפּרות די גאַנצע שטאָט, די קצבים וואָס קוילן ניט, און די צוויי־הונדערט רובל, וואָס ער דערלייגט יעדער וואָך. אויפ־צולהכעיס שונאים האָט ער געערעדט צו איר צו הילכיג און צו גיך:

»זעהסטו׳ פראַדאָטשקע: אָטדאָרטן אין עק׳ ביי די טאָפּאָלן׳ וואוינט דער קסיאָנדז׳ ער האַלט אויף ביי זיך צוויי מיידלאַך ··· וואָס׳ נאַרעלע׳ גלויבסט מיר ניט? ווי איך בין א ייד ··· ער זאָגט׳ אַז זיי קערן אים אָן געשוועסטערקינדער«.

אַרום און אַרום איז מען געשטאַנען ביי די טירן און מ׳האָט אויף איר געקוקט. זי איז געווען מיט א גאַנצן קאָפּ העכער פון אלישען און פון פרויקעס געפּאַקטן און שוואַרצהנעוודיגן ווייבל׳ און אַז זי האָט אין שוואַרצן שמאָלן קליידל אָנגעשטעלט א פוס אויף א שפּאַן צו טאָן׳ האָבן זיך צו אים ניטווילנדיג אַראָפּגעלאָזן אַלע אַרומיגע מאַנסבילשע אויגן; גלייך אין אָטדעם היפשן און שלאַנקן פוס ליגט עפּעס א גאַנצער מעזשביזשער קונץ׳ און ס׳איז כּדאי צו זעהן׳ וואָס ועט פּאַרקומען מיט אים און מיט איר גאַנצער וואוקסיגער פיגור׳ בשעת זי וועט דעם פוס נאָכאַמאָל א הייב טאָן און וועט אים נאָכאַמאָל אויף דער ערד אַראָפּשטעלן.

איר פּנים איז געווען א מאַטטונקלס׳ א לענגליכס מיט קוים אָנזועהענדיגן פוך אויפן אָרט פון קליינע ווייבערשע וואָנצעלאַך׳ מיט שוואַרצע׳ גרויסע אויגן און מיט נאָכמער שוואַרצע געקירצטע און געגרייזלטע האָר.

צוויי שניידעריונגען׳ וואָס זיינען מבינים אויף געטאָקט גלייכע ווייבערשע פּלייצעס׳ האָבן זיך באַלד געוועט׳ צי אונטער דעם גרינעם קורצאַרבלדיגן קאָפטל׳ וואָס לאָזט פריי דעם היפשן און פולן האַלז׳ טראָגט זי א העמד׳ צי ניין. איינער האָט דאָרטן בכּיון אויסגעשריען אויף א קול:

»נאַר איינער׳ ס׳איז היינט אַזאַ מאָדע׳ ווי איך בין א ייד ··· ווייבער טראָגן ניט קיין העמדער«.

נאָר אלישע האָט זיך צו אים ניט אומגעקוקט· ער האָט דערזעהן בורמאַנען שטיין לעבן די פענסטער פון זיין קוואַרטיר׳ איז ער צו אים צוגעגאַנגען ווי צו אַן אַלטן גוטן פריינט׳ אים באַקאַנט געמאַכט מיטן וויב און האָט ביי אים לייטיש א פרעג געטאָן:

»ווי געפעלט אייך׳ פאַני ראַבינער׳ דער וואַרעמער דרויסן מיט אָטדעם גאַנצן אַרומאונאַרום? אַיאָ׳ שיין ביי אונז אין שטאָט?«

און זי איז געשטאַנען אין זיין לינקער זייט מיט איר גאַנצער היפשער און גלייכער וואוקס און האָט באַטראַכט מיט די אויגן »דעם גאַנצן אַרומאונאַרום«· ער איז באַשטאַנען פון אַראָפּגעלאָזטע׳ צו דער שטאָט גריבלדיגע בערג און פון געררונצלטע שנורן וואַלד׳ וואָס גרענעצן אינדערהייך מיט בלויער לופט אינמיטן וויטן הימל·

»יאָ׳ האָט זי קוקנדיג אַהין׳ שטיל און זיכער איבערגעחזרט׳ מ׳קען זיך דאָ ,אוסטרויען׳·«

דערביי האָט איר פנים אויסגעזעהן אַזוי ערנסט און געשטעלט׳ גלייך זי שלעפּט זיך שוין יאָרנלאַנג אַרום פון ישוב צו ישוב׳ כדי צו געפינען אַן אָרט׳ אויף זיך צו »אוסטרויען«׳ איצט האָט זי אים סוף־כל־סוף געפונען צווישן אָטדי אַראָפּגעלאָזטע געגריבלטע בערג; ער איז איר אַפילו שווער אָנגעקומען׳ נאָר סוף־כל־סוף האָט זי אים געפונען·

בורמאַן איז נאָכדעם אָפּגעשלאָפן מער פון צוויי שעה ביי זיך אין דער בחורשער קוואַרטיר׳ און נאָכן שלאָף איז ער דורכגעגאַנגען פאַרביי די פענסטער פון אלישעס שטוב און האָט געזעהן די לאַנגע בכבודיגע פאָרהאַנגען׳ וואָס זי האָט שוין באַוויזן אויף זיי פונאַנדערצוהענגען· פון הינטער איינעם פון זיי׳ אַן אונטערגעהייבענעם און א פאַרוואָרפענעם אַביסל אָנאַזייט׳ האָבן זיך געהערט

די קלעפּ פון א קליינעם האַנטהעמערל; ס׳האָט זיך גע־מאָלט די קילקייט, וואָס אינווייניג, אין חדר, די הויכע שטולן, וואָס אין די פריש אָנגעצויגענע טשעכאָלן, און זי, אלישעס וויב אַליין. זי איז דאָרטן געשטאַנען לעבן דינסטמיידל, וועלכע איז אַרויפגעקראָכן אויף א קליין צוגעשטעלט טישל, און האָט איר באַוויזן:

»שלאָגט אים, זייט מוחל, אַביסל העכער, דעם צוואָק... נאָך העכער.«

דענסטמאָל האָט דער ראַבינער געטאָן א שמייכל צו זיך אין דער נאָז און אין די היפּשע בלאָנדע וואָנצעס און האָט זיך אַוועקגעדרייט צו יענעם וויטן פלאַצווינקל, פונ־וואַנען ס׳האָט זיך אַהער קוים אָנגעזעהן די שילד פון טשערקיסעס טיפּאָגראַפיע. איצט האָט דער שמייכל זיינער געהייסן:

»מענש איינער, קענסט נאָך אָפּלעבן א שיינעם טאָג; אַהער אין שטאָט איז אַראָפּגעקומען א שיין און ציקאַווע ווייבל«.

III

אויפמאָרגן, אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה, איז דער ראַבינער שוין געזעסן מיט אלישעס ווייבל אין יענעם זעלבן חדר, וואו נעכטן איז איינער פון די פּאָר־האַנגען געווען אונטערגעהייבן, און האָט מיט איר לייטיש שעמעוודיג פאַרבראַכט. ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי איז געניט וועלטליך און קלוג. די מעזשביזשער אָפיצירן, וואָס האָבן זיך מיט איר פון פערצן יאָר אָן אַרומגעדרייט, האָבן, אַפּנים, מיט איר גענוג אויסגעשטודירט, און איצט האָט זי זיך שוין ביי קיינעם ניט באַדאַרפט לערנען, ווי־אַזוי צו ריידן מיט א מענשן. איטליכס מאָל, וואָס ער, דער ראַבינער, האָט איר דאָ אין חדר געמאַכט א קאָמ־

פֿלימענט, האָט זי זיך פֿרייליך צעלאַכט, צורעכטגעמאַכט אויף זיך די האָר און האָט אויף א ווערטל געשריִען צו אלישען אין קאַבינעט:

»אלישע, דו הערסט, ווי דער הער ראַבינער געפֿינט מיך?«

דערצו איז איר קול בשעתן לאַכן געווען אַזאַ זאַפֿטיגס, ס'האָט זיך געוויגט אינאיינעם מיט איר גאַנצן שלאַנקן קערפּער און דערציילט האָט עס, פֿאַרוואָס זי האָט א געפֿיל אין א שיינעם מאַנסביל און פֿאַרוואָס זי האָט ליב אַלעמאָל אַריינצוואָרפֿן אין שמועס:

»האָב איך אין מעזשביזש איינעם א באַקאַנטן, אַן אָפֿיציר...«

ביים צווייטן וויזיט בורמאַנס האָט זי זיך שוין מיט אים פֿאַרמאָסטן, ווער איז העכער און ווער ווען ווועט טאָן א בעסערן קוועטש אין דער האַנט. ביים דריטן וויזיט איז זי אויף זיין פֿאַרלאַנג שוין געזעסן ביי דער גלאַנציג־שוואַרצער פּיאַנאָ, וואָס זי האָט פֿונדערהיים מיטגעבראַכט, און האָט אים אויסגערעכנט א גאַנצן צעטל פֿון פּיעסעס: זי קאָן אים שפּילן »Буря на Волгѣ« און די רומענישע »דעדוינאַ« און »Ave maria« נאָר אויב Ave maria, קען זי עס אויסווייניג און דאַרף דערצו די נאָטן ניט האָבן; ס'הייבט זיך אָן אָטאַזוי...

נעמענדיג גרויסע געשווינטע פּאַסאַזשן, זיינען אירע פֿינגער פֿלינק און פֿריי אַרומגעלאָפֿן איבער דער גאַנצער לענג פֿון דער קלאַוויאַטור און האָבן געוואָרפֿן אין דער חדרלופֿט איין כוואַליע טענער נאָך דער צווייטער. לויט בורמאַנס מיינונג, האָט זי געשפּילט קונציג, אויסגעצייכנט. נאָר זי אַליין האָט דערויף קיין מינדסטע אָנשטרענגונג ניט געמאַכט און האָט נאָך אין דערזעלבער צייט גערעדט צום דינסטמיידל, וואָס האָט זיך באַוויזן רעכטס פֿון

פּיאַנאָ׳ אין דער טיר; איבערדרייסנדיג דאָס שפּילן׳ האָט זי דעם דינסטמיידל געזאָגט׳ אַז מאָרגן וועט זי שוין אַליין גיין מיט איר אין מאַרק׳ און אַז די ווייסע חלה איז גוט צו באַשיטן ניט מיט קימל׳ נאָר מיט מאָן·

ביים פערטן וויזיט האָט זי אים שוין נאָך איר אייגענעם געשמאַק איבערגעבונדן דעם פּאָוועזר און אים צורעכט־געמאַכט פונהינטן דעם קאָלנער פון רעקל אַזוי׳ אַז דער קראַגן זאָל ניט אַרויסשטעקן· בורמאַן אַליין האָט זי שוין געפאָלגט׳ ווי אַן אָקס׳ געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז און אין די בלאָנדע וואָנצעס און געטאָן אַלץ׳ וואָס זי האָט געהייסן· דער מוח מיט די אויגן זיינען אים שוין געוואָרן שיכור איטליכס מאָל׳ וואָס זיין האַנט האָט זיך אָנגערירט אָן אירער׳ דער וואַרעמער און ווייכער· און אויף וויפיל ס׳האָט אים געקלעקט זכרון פון זיין אַמאָליגער פּראַקטיק׳ האָט ער געדענקט׳ אַז צו אַזעלכע פרויען דאַרף מען צוטרעטן פונאָנהייבאָן מיטאַמאָל·

און אין יענעם זעלבן פריהמאָרגן האָט זיך מיט אים געטראָפן דאָס אומאָנגענעמע געשעהעניש:

ס׳איז אויסגעקומען אַזוי׳ אַז צוליב א דורכפאָרנדיגער פּריצישער פור זיינען זיי ביידע געשטאַנען אַריינגערוקט מיט די קעפּ אין איינעם אַן אָפענעם פענסטער׳ און ער האָט דענסטמאָל געפילט די וואַרעמקייט פון אירער א גאַנצער שטייף צוגעטוליעטער זייט און האָט זיך פאַר־זיכטיג און פּאַמעליך אַרומגעקוקט׳ צי קיינער׳ חוץ זיי׳ איז אין חדר ניטאָ· ער האָט שוין אַפילו געהאַט אויס־געצויגן זיין האַנט אַרונטער׳ כדי זי אַרומצוכאַפּן פאַר דער טאַליע און זי מיטאַמאָל טאָן א דריק צו צו זיך· נאָר פּלוצלונג האָט זי זיך מיט איר גאַנצן קערפּער געטאָן א דרייאַרויס אַזוי פלינק׳ אַז די געקירצטע שוואַרצע

האָר זיינען איר אַריבער איבערן פּנים, און האָט אים פאַר אָטדער האַנט אָנגעכאַפּט.

»בורמאַן, האָט זי געזאָגט גלייכגילטיג און קאַלט, באַ־פרייענדיג די האָר פון פּנים און צושפּילענדיג הינטן אַ קנעפּל פון קאָפּטל, אַזוי טוט מען ניט...«

בורמאַנען האָט זיך דענסטמאָל אַריינגעגאָסן דאָס גאַנצע בלוט אין פּנים, און אים אַליין איז שוין געווען שטאַרק מאָדנע, וואָס אָטדאָס מיט בלוט פאַרגאָסן פּנים שמייכלט נאָך. נאָר זי איז שוין לעבן אים ניט געווען. האַלטנדיג זיך מיט ביידע הענט גרינג פאַר דער טאַליע, האָט זי פאַמעליך אַוועקגעשפּאַנט אין צווייטן חדר, דעם עס־צימער, און פונדאָרטן ווייטער, אין קאָרידאָר אַריין. ס'האָט זיך געהערט, ווי זי זאָגט דאָרטן הילכיג צו אלישען אין קאַבינעט אַריין:

»אלישע, וואָלסט געמעגט הייסן אָפּוואַשן דיינע קאַלאָשן; זיי שטייען בלאָטיגערהייט באַלד ביים אַריינקומען ביי דער טיר«.

בורמאַן האָט נאָכדעם געדונגען אַ בעל־עגלה און איז אַוועקגעפאָרן אויף נאַכט קיין קאַמענעץ, ער האָט אַהין שוין לאַנג באַדאַרפט האָבן. די גאַנצע מעשה מיט אלישעס ווייבל האָט זיך געדוכט ניט מער, ווי אַ נאַרעש־קייט. זי, די מעזשביזשער פאַרשוין, איז סיידוויטסיי געווען שלעכט פאַרשמט אין דער געגנט און האָט זיך פון פערצן יאָר אָן מיט אָפיצירן אַרומגעשלעפּט...

אין קאַמענעץ איז ער געוואָר געוואָרן, אַז זיין פאַר־גרעבטע שטאָט שטעלט טאַקע אַרויס צו ווינטער צו אַ נייעם קאַנדידאַט אויף ראַבינער, עפּעס איינעם פון אירע קרעמערס אַ זון, וואָס איז אין אָדעס אַ הויזלערער; ער האָט זיך אויך דערוואוסט, אַז אין »גראַנדהאָטעל« קוקט זיך שוין די צווייטע וואָך אָן מיט אַ חתן דער אַלמנה

פּערליסעס רויטהאָריג מיידל. דער היימישער אַלטער שיכּור, דער שדכן, האָט אים דאָרטן אָפּגעשטעלט אויפן טראָטואַר, געהאַקעט אויך אים מיטן ריח פון אויס־געטרונקענעם בראָנפן און אים דערציילט, אַז דער שידוך גייט צו, אַז דערפאַר איז שוין אַהין אַרויסגעפאָרן אויך די אַלמנה אַליין און מאַכט זיך און דעם מיידל נייע קליידער צום קנסמאָל; ער האָט אים דערציילט, אַז אלישעס ווייב איז ניט קיין לייט, און אַז איינער א מעזשביזשער שדכן האָט אים נעכטן דאָ אין גאַס אָנ־געוויזן דעם מעזשביזשער אָפּיציר, דעם דראַגון, מיט וועמען זי האָט א יאָר צייט געלעבט.

»טאַקע באמת?« האָט ער ביים אַלטן שיכּור איבער־געפרעגט און האָט דערביי לצנותדיג א שמייכל געטאָן צו זיך אין די וואָנצעס.

און אַליין האָט ער נאָכדעם אָהן שום באַדערפעניש אַרומגעבלאָנדזשעט איבער דער רוישיגער גאַס און האָט געזעהן, וויאַזוי די אַלמנה מיט איר מיידל שפּאַנען דאָרטן אַרום פון איין מאַנופאַקטורקלייט אין דער צווייטער, ווי־אַזוי ס׳באַפאַלן זיי פאַר יעדער קלייט מיט גרויס שמחה די משרתים, און וויאַזוי ס׳שלעפּט זיך זיי נאָך א ווייבערשער שניידער, א פוטעראונטערקלייבער און א קאַמענעצער מיידל, א מאָדיסטין.

אים אַליין איז שוין געווען א חידוש, וואָס עס אַרט אים ניט קיין זאַך, אַפילו זיין צוגעטראָגן אָנטאָן, וואָס איז שוין אַביסל אָפּגעריבן און פּאַסט שוין לחלוטין ניט פאַר אָטדער צוגעפוצטער שטאָט. אים האָט נאָר געצויגן צוריק אַהיים, צו אלישעס שטוב, און דער עיקר, צו דעם שלאַנקוואוקסיגן קורצהאָריגן ווייבל, וואָס האָט אים, בורמאַנען, קיין סקאַנדאַל ניט געמאַכט, און וואָס קיינער ווייס ניט אויפגעוויס, פאַרוואָס זי האָט פלוצים גענומען

און חתונה געהאַט פאַר אלישן. איצט האָט זיך קלאָרער, ווי פריהער, געמאָלט איר קול, וואָס ער האָט נעכטן פאַרן אַוועקפאָרן דערהערט צו זיך אין צימער, און פאַרגעשטעלט האָט ער זיך, וויאַזוי ער איז דענסטמאָל מיט א קלאַפּנדיג האַרץ געשטאַנען אַריינגערוקט אינם ווינקל, וואָס ביים אָפענעם פענסטער, און האָט געהערט, ווי אין צווייטן נאָהענטן הויף רעדט זי מיט דער שליאַכעטין, דער וועשערין, און זאָגט איר:

«אויב די שליאַכעטין וועט איר וואַשן אָרנטליך, וועט זי ביי איר תמיד האָבן אַרבעט אויף צוויי טעג אין וואָך».

איבערמאָרגן אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג, ווען בורמאַן האָט זיך ביי זיך אינדערהיים געהאַט אויסגעשלאָפן פונם וועג און האָט זיך נאָרוואָס אַרויסגעוויזן אויפן עקסטן שטאָטפלאַץ, האָט אים אלישעס ווייב באַלד דערזעהן פונדערווייט; זי איז געשטאַנען אין אָפענעם פענסטער פון איר שלאָפצימער און האָט אים אַהין צוגערופן.

«בורמאַן», האָט זי אים געזאָגט צו גיך, און האָט זיך פאָרזיכטיג אַרומגעקוקט אין די זייטן, וואָס זייט איר משוגע געוואָרן און זייט פאַרשוואונדן? ... איך בין נעכטן געווען דריי מאָל ביי אייך אין קוואַרטיר».

און בעת מעשה האָט זיך איר איינגעגעבן אים א גלעט צו טאָן איבער די האָר אַזוי קונציג און אַזוי שנעל, אַז דער קרעמער, וואָס איז געשטאַנען אַקעגן אין טיר פון זיין מעלקלייטל, האָט עס אַפילו ניט אָנגעהייבן צו באַמערקן.

זי איז געווען אָנגעטאָן אינם גרינעם קורצאַרבלדיגן קאָפטל, און די אויגן זיינען ביי איר געווען פאַרשיכורט. ער האָט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס זי קוקט זיך איצט אַרום פאָרזיכטיג אין די זייטן און נאָך וואָס זי רופט אים איב־

וויניג אין שטוב· איז ער אַהין געגאַנגען מיט א שמייכל צו זיך אין דער נאָז און מיט פאַרפּלאָנטערטע געדאַנקען: ער האָט געוואוסט אויפקלאָר׳ אַז אלישע איז איצט ניטאָ אינדערהיים׳ און אַז ער׳ בורמאַן׳ איז איצט מפקיר זיין לעבן: סייוויסיי האָט ער דאָך שוין ניט וואוהין אַוועק־צוגיין פון אָטדער שטאָט׳ וואָס שטעלט אַרויס צו ווינטער צו א נייעם קאַנדידאַט אויף ראַבינער· אַריבערטרעטנדיג מיט איר די שוועל צו איר אין שלאָפצימער׳ איז ער דענסטמאָל מיט זיין אייגענעם שכל געקומען צו א שפּאָגל־נייעם געדאַנק׳ א חקירה:

»נאַר אײנער׳ די וועלט איז בלאָטע··· ווי איך בין א ייד«·

און ער האָט אַליין מיט א רוהיגקייט פון א בעל־הבית פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר·

IV

די קורסיסטין מאַני רימער האָט זיך געוואָלט גְטן מיט פרויקע טשערקיס׳ איר מאַן׳ וועגן דעם האָבן גע־וואוסט אַלע אין שטאָט און ביי אלישען אין שטוב·

אלישע אַליין האָט זיך איינמאָל אינדערפריה אומגעקערט פון מאַרק און האָט פריילין דערציילט פּראַדאַטשקען און בורמאַנען׳ וואָס זיינען געזעסן איינער אַקעגן אַנדערן אין זאַל:

»הערט א מעשה: זי וואַרפט דאָך אים טאַקע אַוועק׳ פרויקען«·

כדי מ׳זאָל אים מער גלויבן׳ האָט ער זיך באַלד עג־שוואָרן אויפן קול:

»ווי איך בין א ייד׳ נאַרעשע מענשן׳ וואָס איר זייט! ס׳איז דאָרטן איצט א פולע שטוב מיט קולות· מאַני מאָנט

ביי אים אַרויס אירע דרייטויזנט רובל ירושה און וויל אַוועקפאָרן צוריק אויף די קורסן.

פראַדאָטשקע האָט געהאַט א גוטן קאָפּ. ניט אומזיסט האָט זיך אלישע באַרימט, אַז אין איין רגע קאָן זי צונויפרעכענען אויפן קאָפּ וויפיל גילדן מ׳וויל. און כאָטש ס׳איז נאָך קיין צעהן מינוט ניט געווען אַריבער, זינט צווישן איר מיט בורמאַנען זיינען דאָ אין זאַל פאָרגעקומען גאָרניט קיין אָנשטענדיגע זאַכן, האָט זי זיך דאָך ניט פאַרלוירן און האָט גלייך אָפּגעפרעגט סוחריש און קלוג:

»א משל, וואו וועט איר פרויקע נעמען אָפּצוגעבן, אַז ער האָט אירע דרייטויזנט רובל אַריינגעבראָכט אין טיפּאָגראַפיע?«

און דער ראַבינער בורמאַן האָט דערויף גאָרניט ניט געזאָגט. לייטיש מיט איין פוס אַריבערגעוואָרפן איבערן צווייטן און מיט א מינע פון א מענשן, וואָס שטייט העכער פון אָטדעם גאַנצן שמועס, איז ער געזעסן אַקעגן פראַדאָטשקען אין דעם וויכן שטול און האָט געשוויגן, ווי א געזעצטער ענגלישמען. אַליין האָט ער זיך לויט פראַדאָטשקעס פאַרלאַנג געהאַט אָפּגעגאָלט די וואָנצעס און איז געווען אָנגעטאָן אין א שפּאָגלנייעם שוואַרצן האַרבסטרעקל. דאָס רעקל איז געווען פאַרשפּילעט ביזן סאַמע האַלז, און פראַדאָטשקע האָט עס אויף אים פריהער אַביסל אַרומגעטאַפּט פון אַלע זייטן און האָט זיך געשוואָרן, אַז איבער זיין וואוקסיגער פיגור זעהט ער אין דעם אויס, ווי א יונגער דאָקטער. איצט האָט ער זיך דערפילט שלעכט, וואָס אלישע איז פלוצים אָנגעקומען פון גאַס, און האָט אים אין די אויגן ניט געקענט קוקן. נאָר פראַדאָטשקע האָט אַפילו דאָס אויך באַמערקט. זי האָט אים הינטנאַרום געגעבן א קניפּ און האָט אָנגעוויזן איינדרויסן אַרויס:

»זעה נאָר׳ אָט גייט ער׳ דוכט זיך׳ פּרויקע«.

און אַלע האָבן באַלעגערט דאָס פענסטער און האָבן גענומען קוקן׳ ווי פּרויקע שפּאַנט צו זיך אין טיפּאָגראַפיע. ניין׳ אויף אָטדעם שוואַרץ געגרייזלטן קמצן איז לחלוטין גאָרנישט ניט געווען צו דערקענען. ער איז׳ ווי פריהער׳ געווען שטאַרק פאַרהאָרעוועט ביי זיך אין געשעפט און האָט׳ דוכט זיך׳ נאָך מיט מער עקשנות געקליבן א קאָפּיקע צו א קאָפּיקע.

דער ראַבינער איז טאַקע דענסטמאָל פון אלישען אַוועקגעגאַנגען גלייך צו פּרויקען אין טיפּאָגראַפיע. ער האָט דעם גאַנצן וועג אַהין געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז און האָט זיך דאָרטן באַלד ביים אַריינקומען אַראָפּגעלאָזט אויף עפּעס א שווערן און אומריינעם טיפּאָגראַפיע־קאַסטן.

»נאַר איינער׳ האָט ער דערביי צו פּרויקען א זאָג געטאָן׳ די וועלט איז בלאָטע׳ ווי איך בין א ייד...«

געמיינט האָט ער דערמיט זיך׳ זיין הילפסלויזע לאַגע אין אָטדער שטאָט׳ וואָס איז שוין צו אים שטאַרק אָפּגעקילט געוואָרן און שטעלט אַרויס א נייעם ראַבינער־קאַנדידאַט; געמיינט האָט ער אויך די געשעהעגישן׳ וואָס קומען איצט פאָר צווישן אים מיט אלישעס ווייב׳ און טאַקע אים׳ פּרויקען אַליין׳ וואָס מאַני וויל אים אַוועקוואַרפן. אויף פּרויקען אָבער האָט זיין נייער געדאַנק קיין שום איינדרוק ניט געמאַכט. זיין טיפּאָגראַפיע איז געווען פאַרוואַלגערט מיט צוויי עקסטרעבאַשטעלונגען פון דער זעמסטוואָ׳ האָט ער אַליין מיט שטאַרק שוואַרצע הענט געהאַלטן אין איין זוכן עפּעס א נייעם מין שריפט׳ זיך געבויגן אונטער א טיש אַרונטער און האָט פונדאָרטן געענטפערט גלייכגילטיג און קאַלט׳ ווי אויף א זאַך׳ וואָס ער ווייסט עס שוין פונלאַנג:

»אוודאי בלאָטע ··· מענש איינער, וואָס זשע? ס'איז א נייס ביי דיר?«

און באַלד איז ער אַריין אין צווייטן חדר, וואו ס'האָבן געאַרבעט צוויי זעצער, און האָט דאָרטן א קאָמאַנדעווע געטאָן אויפן קול.

»פאַרטיג, אַ? וואָס זשע שווייגסטו, חכם מיינער? וועק אויף דעם גוי! ··· נו דו! לאָז די מאַשין, אויסציהען וועסטו זיך ביים ווייב אין פאַדעליק«.

נאָר אינגיכן איז שוין געווען א פריהמאָרגן, ווען בור־מאַן איז נאָכאַמאָל געזעסן ביי אלישען אין שטוב. אלישע אַליין האָט אים דענסטמאָל פון גאַס אַריינגעשלעפט און דערביי פרייליך אויסגעשריען צום ווייב אין שלאָפ־צימער:

»נאַ, פראַדאָטשקע, כ'האָב דיר געבראַכט דעם ראַבינער, קום אַהער גיכער ··· שפיל אים אַביסל אויף דער פיאַנאָ«.

באַלד איז ער צו אים צוגעשטאַנען מיט טינט און פעדער און מיט א ליידיגן בויגן פאַפיר:

»אַנו, פאַני ראַבינער, ציקלט מיר נאָר אויס א פראָשע־ניעלע צום מיראָוואָי. נאָר עפעס אַזוי קונציג, ס'זאָל נעמען די לעבער«.

און כדי דער ראַבינער זאָל זיך ניט באַליידיגן, האָט ער גלייך פראַדאָטשקען צוגעגעבן:

»נאַרעלע, ער קען, ער קען; ס'וואָלטן זיך ווינשן אַזוי קענען דיינע מעזשביזשער אַדוואָקאַטן«.

פראַדאָטשקע איז אַרויסגעקומען אין שטובכאַלאַט פון שלאָפצימער און האָט געפונען, אַז בורמאַן איז אַראָפּ פון פנים, מ'דאַרף אים דעריבער ניט מיד מאַכן מיט פראָשע־ניעסשרייבן.

»זאָל בעסער אלישע אַזוי גוט זיין און זאָל הייסן אַריינ־טראָגן פאַרן ראַבינער א הייסע גלאָז מילך«.

אלישע האָט זיך נאָר אויף איין רגע אַוועקגעדרייט, איז זי שוין געזעסן גאָר נאָהענט לעבן בורמאַנען, און איינע פון אירע וואַרעמע קנין האָט זיך אָנגעשפאַרט אָן זיינער. זי האָט שוין אַפילו געהאַט אָנגעהייבן ביי אים פרעגן, צי ער האָט נאָך איר געבענקט. נאָר פונקט אין יענער צייט האָבן זיך פון פאָדערשטיבל דערהערט א פּאָר אָפּגעריסענע אויסגעשרייען, און אלישע מיטן דינסטמיידל זיינען פונדאָרטן אַרויס אינדרויסן אַזוי געשווינט, ווי צו א שרפה. ווען פראַדאָטשקע מיט בורמאַנען זיינען נאָך זיי פון שטוב אַרויס, האָבן זיי שוין נאָר געזעהן, ווי פון אַלע עקן שטאָט לויפט מען אַרויף צו פּרויקעס טיפּאָגראַפיע. דאָס דינסטמיידל האָט אָפּגעשטעלט איינעם א בחור, וואָס איז פונדאָרטן צוריק אין מאַרק געגאַנגען, און האָט ביי אים געפרעגט, וואָס ס'איז געשעהן; איז בורמאַן אויך צוגעגאַנגען און האָט געהערט, ווי דער בחור דערציילט:

»גאָרנישט ... מאַני רימערס א פעטער, וואָס איז פונ־אָנהייבאָן ניט געווען צופרידן מיט איר חתונה, האָט אַרויסגעקריגן ביי איר א »דאָווערענאָסט«, און האָט פּרויקען פאַרחתמעט די טיפּאָגראַפיע. און מאַני אַליין איז שוין דאָ נישטאָ: זי איז נאָך נעכטן בייטאָג אַוועק־געפאָרן אויף די קורסן«.

דענסטמאָל איז בורמאַן צוגעגאַנגען צו דער טיפּאָגראַפיע און האָט צווישן א געדיכט בינטל מענשן דערזעהן דעם צעקנייטשטן פּרויקען. דריי מענשן האָבן אים שטייף גע־האַלטן פון אַלע זייטן, און ער האָט זיך נאָך אַלץ געריסן שלאָגן מאַניעס פעטער און אַראָפּרייסן דעם סודעבנעמס חתימה פון דער טיפּאָגראַפיע; ער האָט זיך געוואָרפן אין אַלע זייטן, ווי א רוצח, און אַז מ'האָט אים געהאַלטן פאַר די הענט, איז מען ניט געווען זיכער, אַז ער וועט זיך ניט

אָנהייבן שלאָגן מיט די פּיס, צי מיטן קאָפּ. ווען מ׳האָט אים אָפּגעלאָזט, האָט ער זיך אַביסל באַרוהיגט, לייכטער אָפּגעעטעמט און זיך צוערשט אַרומגעקוקט אויפֿן אָנגעזאַמלטן עולם מיט אַזאַ שנאה און אַזוי פֿאַרחידושט, גלייך ער וואָלט זיי דאָ באַרוואָס דערזעהן:

»וואָס האָט מען זיך דאָ אָנגעשטעלט? האָט ער געפֿרעגט, אויף וואָספֿאַר א בייז וואונדער איז מען זיך אַהער צונויפֿגעלאָפֿן?«

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף די טרעפּלאַך פֿון דער פֿאַרחתמטער טיפּאָגראַפֿיע און האָט זיך פֿאַרטראַכט. אפשר האָט ער זיך פֿאַרקלערט וועגן מאַניען, וואָס אין שטאָט זאָגט מען, אַז זי האָט אין קיעוו עפּעס א סטודענט.

און אפשר גאָר וועגן זיך אַליין, וועגן זיין שווערער פּראַצע, וואָס ער האָט ביי דער טיפּאָגראַפֿיע אַוועקגעלייגט, און וועגן זיין עקשנות, וואָס האָט אים צו גאָרנישט ניט געבראַכט.

דענסטמאָל זיינען פּראַדאָטשקע מיט אלישע צוגעגאַנגען צום פֿאַרטראַכטן ראַבינער, און פּראַדאָטשקע האָט צו אים געזאָגט:

»קומט, וואָס וועלן מיר דאָ שטיין?«

V

פֿרויקע טשערקיס איז צוויי טעג ניט אַרויסגעגאַנגען פֿון זיין שטוב. ער איז דאָרטן געלעגן איינעראַליין און האָט געטראַכט וועגן מאַניען:

»גט וועט ער איר געבן?... א מכּה...«

אַרום אים אין די דריי פּריש אויסגעפּאַרבטע געדונגענע חדרימלאַך איז אַלץ געווען איבערגעקערט און אָנגעוואָרפֿן, ווי איינם טאָג פֿון מאַניעס אַוועקפֿאָרן. די בעטן זיינען געשטאַנען פּונקט אַזוי צעוואָרפֿן, ווי בשעת מאַני האָט

פונאונטער זייערע איבערבעטן אַרויסגעשלעפּט אירע צווײ קישנס; אינם פּיצעלע עסצימערל אויפן טיש צווישן פאַרדאַרטע שטיקלאַך ברויט איז געשטאַנען א טעלער מיט א חוט־השדרה פון א ניט דערגעסענעם הערינג, און אַרום אים האָבן שטאַרק געזשומעט אומרײנע פליגן. דערצו איז נאָך די גאַנצע צייט געגאַנגען רעגן, אין די דריי פּיצעלאַך חדרימלאַך איז די טונקעלע לופט געווען אַזוי דושנע און הייס, ווי אין א פריש אויסגעפאַרבטן וואַגאָן דריטע קלאַס. און פרויקע האָט אַפילו פאַר נויטיג ניט געפונען די פענסטער עפענען אָדער אַריינרופן עמיצן פון דרויסן, מ׳זאָל די שטוב אויסקערן.

נאָר איינמאָל פאַרנאַכט, ווען אינדרויסן איז דער רעגן שוין מער ניט געגאַנגען, איז ער געוואָרן שטאַרק ברוגז אויף זיך, וואָס ער זיצט באַהאַלטן אין שטוב. ער האָט אָפּגעגאָלט די צווייוואָכנדיגע באָרד, זיך אָפּגעוואַשן און האָט אויפצולהכעיס אַרויסגענומען פון שראַנק זיין נייעם, כמעט ניט געטראָגענעם אַנצוג. אַנטועענדיג דעם אָנצוג, האָט ער געטראַכט, אַז ער האָט נאָך ביי זיך טויזנט רובל מזומן געלט און וועט שוין מן הסתם ניט פאַרפאַלן ווערן:

»ער הערט מאַניען, ווי דעם פאַראַיאָריגן שניי...«

נאָר ווען ער איז אַרויס פון שטוב, האָט ער דאָך אַרויסגערוקט דעם קאָפּ פאָרויס און האָט זיך פאָרזיכטיג אַרומגעקוקט, צי די בעל־הביתטע פון הויז זיצט דאָרטן ניט אויף די טרעפלאַך.

ס׳איז געווען שפּעט אין בין־השמשות, און א סאַמעטן בלאָטקעלע, א שיטערס און אָנהייב־אלולדיגס, האָט זיך שטיל געגלענצלט אין די אויגן און זיך געצויגן אונטער די פיס, פונם קיילעכדיגן שלעכט ברוקירטן מאַרק ביז די עקסטע הייזער פון שטאָט. דורך א פענסטער, וואָס אין איינעם פון די עקסטע הייזער, האָט זיך אַרויסגערוקט א

קאָפּ פון א בעל־הבתיש מיידל, און א פּאָר אויגן שוואַרצע און שעמעוודיג פינקלענדיגע, האָבן נייגעריג א בלאָנזשע געטאָן איבער פּרויקעס פּנים און האָבן אים נאָכדעם לאַנג נאָכגעקוקט אין די פּלייצעס. דאָס מיידל איז מיט אים ניט געווען באַקאַנט, זי האָט נאָר געוואָלט זעהן, ווי־אַזוי ער זעהט איצט אויס, פּרויקע.

אַביסל ווייטער, אין עק פון א הילצערנעם פּלויט, זיינען געשטאַנען צוויי יידן און האָבן באַטראַכט דאָס האָלץ פונם אָפּגעקויפטן גויישן בודיניק, וואָס מ׳האָט זיי אָקאָרשט בייטאָג דאָ אָפּגעוואָרפן. איינער איז געווען דער בעל־הבית פון דער נאָהענטער שטוב, דער צווייטער זיינער א שותף. ביידע האָבן געפונען, אַז דאָס האָלץ איז א מציאה, און ביידע האָבן זיי א ווילע אָן דעם פאַרגעסן און האָבן גענומען באַגלייטן פּרויקען מיט די אויגן. איינער האָט געזאָגט אויפן קול און מיט א כּיון, אַז פּרויקע זאָל הערן:

»וואָס זאָגסטו עפּעס? שוין, דאַנקען גאָט, צוריק א בחור, אַ?«

אַלע האָבן אים פיינט געהאַט דערפאַר, וואָס ער האָט זיך, ווי אלישע, צו שפּעט און מיט צופיל גדלות אומגעקערט פון זיין עקסטערנישן לעבן, וואָס אין די גרויסע שטעט, און האָט דאָ, ווי יענער, ניט באַדאַרפט אָנקומען ניט צום שוחט, ניט צו קהל און ניט צום רב. די גאַנצע שטאָט האָט געהאַט אָן אים א נקמה, און ער האָט זיך אַרומגעדרייט איבער אירע גאַסן און האָט ניט געהאַט צו וועמען א וואָרט אויסצוריידן.

אויפמאָרגן אינדערפריה האָט ער דערזעהן אלישעס ווייב, וואָס האָט זיך צוזאַמען מיט איר דינסטמיידל פון מאַרק אומגעקערט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט זי לאַנג באַגלייט מיט די אויגן. און נאָכדעם האָט ער

זיך אַ גאַנצן פריהמאָרגן אין ערגעץ קיין אָרט ניט געפונען. עטליכע מאָל האָט ער אָהן שום באַדערפעניש זיך געלאָזט גיין צו זיין פאַרחתמעטער טיפּאָגראַפיע. ער האָט זי באַטראַכט פונדערווייטנס, געטאָן אַ זיפץ און האָט זיך פונדאָרטן אומגעקערט צוריק אַהיים. נאָר ביי אים אינדערהיים איז, ווי נעכטן, געווען הייס, אָנגעוואָרפן און ניט אויפגעראַמט. ער האָט זיין וואוינונג פאַרשלאָסן פונדרויסן מיט אַ שלעסל און האָט זיך אומגעקערט צוריק אין מאַרק. דאָרטן האָט ער געכאַפּט אַ פּאָר ווערטער צווישן די רעדלאַך, וואָס האָבן געשמועסט וועגן אלישען און וועגן די יד־אחתדיגע קצבים, און האָט זיך סוף־כל־סוף אַוועקגעלאָזן אַרויף, צו אלישעס געירשנטער שטוב, וואָס די גאַנצע שטאָט האָט זי פיינט. גייענדיג אַהין, האָט ער געטראַכט וויאַזוי אַלע וועלן דאָרטן קוקן אויף אים מיט רחמנות, און וויאַזוי ער וועט דאָרטן ענטפערן אלישען.

»נאַר איינער, וואָס איז מיר דען אַזוי שלעכט? וויל איך, ווער איך מיר צוריק אַ פאַרמאַצעווט«.

אָבער ווינאָר ער איז אַריינגעקומען אַהין אין פאָדערשטיבל, האָט ער פון הינטערן פאַרוואָרפענעם פאָרטיער דערזעהן אַז אין דריטן חדר, אין זאַל אַפנים, זיינען איינער איבערן צווייטן אַריבערגעוואָרפן דעם ראַבינערס פיס, און פאַרגלוסט האָט זיך אים מיטאַמאָל געפעלן ווערן אלישעס ווייב. ממזרש, ווי די פאַראָבקעס, איידער זיי שטעלן זיך טאַנצן, האָט ער זיך באַלד געגעבן אַ פאַטש איבערן שטרויענעם הוט, וואָס מיט די צוויי דאַשיקעס, אַזוי אַז דער הוט איז אים אַריבערגעפאַלן איבער די אויערן. ער האָט אונטערגעהייבן די אַקסלען, געמאַכט אַ שמייכלדיג פנים פון אַן אידיאָט, אַ פויער, און אויסגעשריגן האָט ער שוין אויפן גאַנצן קול, און אַזוי פריילך

ווי בחורווייז, בשעת ער איז נאָך געווען שטאַרק צופֿרידן מיט זיין אייגענער גליקליכער פּערזאָן.

»בודטע זדאַראָווע סערע — דאָ — יו! · · ·«

אַז אלישע איז אויף זיין קול אַרויסגעלאָפֿן פֿון קאַבינעט, האָט ער שוין געהאַט א גלאַטן און פֿרישן תּירוץ:

»איך בין אומישנע אַריינגעקומען זאָגן: איך פֿאַרשטיי ניט, פֿאַרוואָס זאָל זיך עמיץ ניט אַריינלייגן אין שלום? ס'איז דאָך פּשוט א רחמנות אויף אלישען און א רחמנות אויף די קצבים · · ·«

אלישע האָט אים אָפּגעמאָסטן פֿון קאָפּ ביז די פֿיס און האָט אים געשווינט דורכגענומען מיט שלעכטע, ווי ביי א שאָף אומעטיגע, אויגן:

»קוק אים נאָר אָן אָטדעם ווייכהאַרציגן · · · געוואָרן א גאַנצער בעל־רחמים אויף די קצבים · · ·«

און פֿרויקע איז רויט געוואָרן אויף צו באַליידיגן זיך און האָט זיך דאָך באַלד אָנגעהייבן פֿאַרענטפֿערן:

»מענטש אײנער, איך זאָג דען, אַז נאָר אויף די קצבים איז א רחמנות? · · · איך זאָג דאָך, אַז ס'איז א רחמנות אויף דיר אויך. וואָס הייסט? אומזיסט און אומנישט דערלייגסטו, נעבעך, מער, ווי צווייהונדערט רובל א וואָך · · ·«

פֿונדעמאָלטאָן האָט שוין אויך פֿרויקע אָנגעהייבן אָפּט אַריינצוקומען צו אלישען אין שטוב. זיין אייגענע היים האָט אים סייוויטסיי דערמאָנט אָן א גיהנום, און געשטאַנען איז דאָרטן נאָך אַלץ אויפֿן טיש דער טעלער מיטן חוט־השדרה פֿונם ניטדערגעסענעם הערינג, איז ער נאָר געגאַנגען אַהין שלאָפֿן און האָט די גאַנצע פֿרייע צייט פֿאַרבראַכט דאָ, ביי אלישען. ער האָט געפֿירט אונטערהאַנדלונגען וועגן א שלום מיט דער שטאָט און האָט אַרויסגעטרעטן פֿון אלישעס צד פֿאַר א בורר.

פון גאַנץ פריה אָן איז ער געשטאַנען אין מאַרק און האָט געהאַקט האָלץ מיט צוויי מניָנים טעמפּקעפּיגע קצבים· הינטער זיינע פּלייצעס האָבן פון אים לצנות געמאַכט די קרעמער; זיי האָבן אים פיינט געהאַט און האָבן אים ניט געגלויבט· און ער האָט זיך צו זיי ניט אומגעקוקט און האָט מיט כלערליי ראיות אויסגעברייעט די קצבים, אַז פאַר זיי לוינט מער נישט זיך אָפּהאַלטן פון צו קוילן:

»וואָרום אָט, זאָלן זיי נאָר צולייגען קאָפּ: וואָס קאָנען זיי דען דערמיט פועלן, אַז סייוויסיי קוילן די שוחטים הינער מיט געננז?«

ביי־טאָג האָט ער אַוועקגעלייגט דאָס האַרץ ביים אָרטיגן רב אין שטוב, געשוויצט צווישן א גאַנצער עדה פאַר־זאַמלטע בעלי־בתים, וואָס האָבן ניט געקאָנט מוחל זיין אלישען זיין זיידנס קבורה און האָבן אַלעמאָל אָנגעהייבן צו טענהן פונסניי:

»הערט א מעשה! אַזאַ געשיכטע איז דאָך ניט געהערט געוואָרן אין קיין שטאָט אין דער וועלט...«

ער האָט זיך ליגנעריש געקרימט, געקנייטשט מיט די אַקסלען און געמאַכט אומגעדולדיגע האַוואַיעס מיטן פנים און מיט די הענט·

»נו גוט, נו וואויל, נו גוואַלד געשריגן... טענה איך דאָך אויך דאָס אייגענע; אָבער וואָס זשע האָט שטאָט אויפגעטאָן?!«

מיד און אויסגעמאַטערט, מיט אַן אויסגעשריגענעם האַלז און מיט א נעפּלדיגער חרטה אויף אָטדער גאַנצער אַרבעט, וואָס ער טוט צוליב א פרעמדן, האָט ער זיך אָקאָרשט שפּעט אין בין־השמשות אומגעקערט צו אלישען אין שטוב, וואו מ׳האָט אים באַלד געגעבן טיי טרינקען און צובייסן און וואו מ׳האָט זיך אַרום אים אַוועקגעשטעלט,

גרייט צו הערן, וואָס אים האָט זיך איינגעגעבן אָפּצוטאָן פֿאַרן טאָג. קייענדיג גיך, מיט בענקשאַפֿט, ווי נאָך א לאַנגן קוים דערצויגענעם תּענית, האָט ער איבערגעגעבן די שטאָטישע נייסן און האָט זיך דערביי אַלעמאָל גע־עדותט מיטן ראַבינער בורמאַנען:

»בורמאַן, דו הערסט, וואָס אלישע זאָגט? אויב איך וועל אים מאַכן דעם שלום, זאָגט ער, האָב איך ביי אים פֿאַר מיין בוררות א גאַנצן הונדערטער...«

פֿראַדאָטשקע האָט ערנסט אויסגעהערט און געאַרבעט געשעפֿט. אַלעמאָל האָט זי גערופֿן אלישען אויף א סוד אין קאַבינעט:

»אלישע, קום נאָר אַהער... איך האָב דיר פֿאַרגעסן עפּעס צו זאָגן«.

און נאָכדעם איז אָנגעפֿאַלן די קילע נאַכט, און אַלע האָבן זיך אין זאַל אַוועקגעזעצט צום פּרעפֿעראַנס, צו דער עיקראַרבעט, וואָס אויף איר האָט מען געוואַרט א גאַנצן טאָג.

מ'איז זיך דאָרטן ס'רוב פֿאַרזעסן ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט.

אַרום און אַרום האָט אין זיכערן און פֿעסטן שלאָף גע־שוויגן דאָס אויסגעלאָשענע שטעטל, און פֿונם מעזש־ביזשער וועג איז מיט א ווילד פֿוילן ביינאַכטיגן טרייב אָנגעקומען א פֿולגעפּאַקטע בעל־עגלהשע פֿור.

דעמאָלט האָבן זיך די פֿאַרשוויגענס פּנימער פֿון זיך אַליין געדרייט צו אָטדער איינציגער וואַכנדיגער שטוב, און זייערע הערצער האָבן געגאַרט צו אירע באַלויכטענע פֿענסטער, ווי צו גליק.

אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז צו די אויערן פֿון די, וואָס שפּילן, האָט דערגרייכט פֿון פֿאָדערשטיבל א שטילער סקריפּ פֿון דער געעפֿנטער טיר. אַלע פֿלעגן אויף א ווײַלע אָן

די קאָרטן פֿאַרגעסן און אָנשטרענגען די אויגן אַהין, פֿונ־וואַנען דער סקריפּ איז געקומען. נאָר געווען איז דאָס אַלעמאָל ניט מער ווי יאַן דער סטרוזש, וואָס האָט פֿונ־דרויסן געהיט אלישעס שטוב מיטן גאָרטן:

»יאַן, האָט מען ביי אים בכיון געפּרעגט אויף יידיש, וואָס הערט זיך עפּעס אינדרויסן?«

און יאַן האָט געוואוסט, וואָס מ׳מיינט.

»פֿינסטער, פּאַני«, האָט ער געענטפֿערט אינם זעלבן טאָן און אויף א געבראָכענעם יידיש.

דעמאָלט האָבן אַלע פֿריילעך געלאַכט און אַרויסגעשיקט יאַנען אין קיך אַריין א גאַנץ צעהנדליג פּאַפּיראָסן.

אלישע האָט די גאַנצע צייט געשפּילט מיט קאָפּ. ער האָט זיך קיינמאָל ניט טועה געווען מיט קיין קאָרט און האָט אַריינגעפּירט אַלעמען אין גרויסע רעמיזן, אַזאַ טבע האָט ער שוין געהאַט ניט צו טראַכטן בשעתן שפּילן וועגן זיינע געשעפֿטן מיט דער שטאָט, וואָס האָבן אים טייל־מאָל געמאַכט נערוועז און אינכּעס. ער האָט טאַקע קיינמאָל ניט באַמערקט, וואָס אַרום אים טוט זיך, און נאָר פּרויקע האָט געוואוסט, אַז צווישן אלישעס ווייב, וואָס האָט אים פֿריהער אַביסל גערופֿן אויף סודות, און צווישן בורמאַנען, וואָס זיצט איר אַקעגן, קומט די גאַנצע צייט פֿאָר אונטערן טיש עפּעס א גאַנץ ערנסטער שמועס אויף פֿיסלשון. אים האָט אָנגעכאַפּט א קנאה, האָט ער איינמאָל געפּרובט צווישן אָטדי שמועסנדיגע פֿיס אויך זיינעם אַריינרוקן, ווי איינער וואָלט זאָגן:

»נעמט מיך אויך אַריין אין קאָן ... וואָס אַרט אייך?«

נאָר באַלד האָט ער באַקומען אין אָטדעם פֿוס זיינעם א שטויס, אַן ענטפֿער, וואָס איז געווען די טייטש:

»מיש זיך ניט ... ס׳איז ניט דיין זאַך!«

געדוכט האָט זיך אים, אַז אָטדעם שטויס האָט ער באַקומען ניט פון בורמאַנען, נאָר דווקא פון איר, פראַדאָטשקען, וואָס האָט אין דערזעלבער צייט געפרעגט ביי אלישען:

»וואַרט, וואַרט, ווי האָסטו געקאָנט אַריינגעמען מיטן מלך פּיק?«

און נאָכדעם האָט ער צוגעזעהן, ווי זי באַגלייט אַרויס בורמאַנען אין פּאָדערשטיבל, ווי זי גיט אים דאָרטן אלישעס ראָק, כדי ער זאָל זיך ניט צוקילן, און זאָגט אים אָן:

»בורמאַן, איר זאָלט אָהן א תּירוץ קומען מאָרגן אויף וואַרעמעס. איר הערט, וואָס מ'רעדט צו אייך, בורמאַן?«

אַרויסגייענדיג דעמאָלט צוזאַמען מיט בורמאַנען פון אלישעס שטוב, האָט פּרויקע טאַקע א טראַכט געטאָן וועגן זיך און וועגן זיין פּוסטער שטוב, וואוהין ער גייט איצט נעכטיגן, און האָט נאָך א ווייל׳ע שווייגן צו בורמאַנען א זאָג געטאָן:

»נאַר איינער, ביסט דאָך א גליקליכער מענש!...
מיינסט אַלעמען גילט אַזוי אָפּ, ווי דיר?«

אים האָט זיך געדוכט, אַז בורמאַן ווייסט ניט, אַקעגן וואָס ער זאָגט עס. האָט ער צוגעגעבן:

»וואָס הייסט? אלישע האַלט דאָך דיך אויס מיט א ווייב, מיט א שטוב און מיט א קיך אַפּילו«.

נאָר דער ראַבינער בורמאַן האָט צו יענער צייט שוין אָנגעהייבן שטאַרק פעט ווערן, און האָט זיך געפוילט ענטפערן. ער האָט נאָר מערקזאַמער, ווי תּמיד, א שמייכל געטאָן צו זיך אין דער נאָז און האָט זיך אַוועקגעדרייט שלאָפן צו זיך אַהיים.

VI

פרויקען האָט זיך טאַקע סוף־כּל־סוף איינגעגעבן, אַז די שטאָט זאָל נעמען ביי אלישען אויף עולמות ניט מער, ווי פינפהונדערט רובל. דאָס איז געווען א קונץ, וואָס נאָר פרויקע האָט אים געקאָנט באַווייזן. ער איז דעריבער געווען אַזוי לעבעדיג און צופרידן און אַלע־ווײַלע געשפרונגען פראַדאָטשקען אין פּנים אַריין.

»וואָס זאָגט איר עפּעס, אַ? . . . אפשר האָט איר צו מיר א טענה?«

עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די קצבים פון זייער זייט פאָדערן א באַזונדערן לוין, דערפאַר וואָס זיי האָבן א חודש צייט ניט געקוילעט. מ׳האָט זיך געמוזט מיט זיי באַזונדער פאַרלאָזן און פאָלגן דעם נייעם פּסק, וועלכן ס׳האָט אַרויסגעגעבן דער אָרטיגער טפש, דער רבי. לויט אָטדעם נייעם פּסק האָט אלישעס פוס ניט געטאָרט קומען אין בוינע אַריין, און רעכענען האָבן זיך די קצבים באַדאַרפט ניט מיט אים, נאָר מיט זייער אייגענעם נאמן, פאַר וועלכן דער רב האָט זיך געערבט.

אלישע איז שיר ניט אַרויסגעשפרונגען פון דער הויט און האָט ביי זיך אינדערהיים געריסן אויף זיך די האָר:

»גוואַלד געשריען: וואָספאַר א שלום איז דאָס?! ס׳איז דאָך מער ניט, ווי שונאים אויף געלעכטער«.

דעמאָלט האָט פרויקע פונסניי גענומען אַרבעטן אויף אַלע כּלים און האָט אויך דאָ באַוויזן וואונדער; ער האָט דערוויזן אלישען, אַז ס׳גייט צו די יידישע ימים טובים, און אַז פאַר דריי וואָכן צייט קאָן ער אָפּפאַרדינען אין דער טאַקסע אַלץ, וואָס ער האָט דערלייגט צו איר אין משך פון גאַנצע אָנדערהאַלבן חדשים. אלישע האָט געוואוסט, אַז פרויקע איז פאַרביסן און קלוג, ער איז אים

אין האַרצן א שונא און מיינט נאָר צו באַקומען דעם הונדערטער פאַרן בוררות·

»אָפּפאַרדינען, אָפּפאַרדינען···« האָט ער זיך אים נאָכגעקרימט און האָט אים בייזער, ווי תמיד, דורכגענומען מיט זיינע שלעכטע אויגן·

פונדעסטוועגן האָט זיך אים פון אָטדעם חשבון פאַרדרייט דער קאָפּ; ער האָט געלאָזן די קצבים זיך רעכענען מיט זייער אייגענעם נאמן, און אַליין האָט ער זיך איינגעעקשנט צו וואַרפן צוויי טאָג צייט ביי זיך אין קאַבינעט אויפן »שטשאָט« און האָט באַרעכנט ביז אין דער קאָפּיקע, וויפיל ס׳קאָן אים בלייבן נאָר איין ערב יום־כפור פון כפרות· דער חשבון האָט געטראָגן נאָך מער, ווי מ׳האָט געמיינט· און פרויקע האָט ווידער געטאַנצט:

»נו, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?«

אָבער נאָך אין יענער זעלבער וואָך איז אַרויס א קלאַנג, אַז די שטאָט איז ניט צופרידן מיטן שלום, און אַז די קצבים וועלן ווידעראַמאָל אויפהערן צו קוילן; לייטישע בעלי־בתים, וואָס האָבן קיינמאָל ניט אָנגערירט קיין פליג אויף דער וואַנט, זיינען רעדלאַכוויז געשטאַנען אין מאַרק, אַרום די קצבים, און האָבן זיי אויפגעקלערט די מוחות:

»משוגעים! ווער פון אייך איז נוגע, וואָס די שטאָט האָט מיט אים מַשלים געווען? ער וואָלט דאָך אייך סוף־כל־סוף געמוזט געווען צווואַרפן די טאַקסע און אַנטלויפן«·

און ניט ווייט פון זיי איז אַרומגעגאַנגען דער אָרטיגער ברודיגער שיכור, דער שדכן, ווען די קרעמער האָבן אונטערגעקויפט פאַר אביסל בראָנפן; ער האָט געווישט די נאָז מיט א גרויסן שטיק באַבולעפּאַפּיר, וועלכן ער האָט נאָכדעם באַהאַלטן צוריק אין טאַש, און האָט

געׇרעדט אויף אלישעס מעזשביזשער ווייב׳ דער פאַר־שוין׳

»ווער׳ דער אָפיציר׳ וואָס האָט מיט איר געלעבט? ער שיקט נאָך איצט אויך איר מוטער הונדערט רובל א חודש...«

יידן האָבן זיך געהאַלטן ביי די זייטן׳

»ווער? האָבן זיי ביי אים איבערגעפרעגט׳ ווער׳ זאָגט ער׳ שיקט צו איר מוטער הונדערט רובל א חודש?«

און ער האָט זיך געמאַכט׳ גלייך די קרעמער פרעגן עס בתמימות׳ און האָט געענטפערט מיט א שבועה:

»דער דראַגון׳ וואָס האָט מיט איר געלעבט׳ ווי איך בין א ייד...«

אלישען האָט געזאָדן׳ פון אינדערפריה אָן האָט ער זיך געריסן אין מאַרק׳ כדי צו פלעטן דעם אַלטן שיכור דעם קאָפּ; פרויקען איז אויסגעקומען אים אָפּצוהאַלטן פשוט פאַר די הענט׳

»טפש איינער! האָט ער געשריגן׳ זיץ אין שטוב׳ ס׳וועט איבערגיין; א שטאָט קאָן ניט זיצן יום־טובים־צייט אָהן פליישׂ«׳

און אינאָוונט האָט אלישע דאָך געפּאַקט דעם ברודיגן שדכן איינעמאַליין אויפן ליידיג גרינעם שטאָטפלאַץ און האָט אים צעבלוטיגט׳

פראַדאָטשקע איז דעמאָלט ניט געווען אינדערהיים׳ זי איז אַוועקגעגאַנגען מיט בורמאַנען שפּאַצירן׳

אינמיטן שטאַרק פינסטערן און שטילן אָוונט האָבן זיך פלוצים דערהערט האַרצרייסנדיגע קולות פון אַן אַלטיטש־קען׳ וואָס ווערט שרעקליך געפּייניגט׳ און האָבן זיך גע־וויקלט׳ ווי שוידער׳ אַרום מענשנס לייבער׳ בחורים׳ וואָס האָבן קראַפּט אין די הענט׳ זיינען אַהין געלאָפן פון אַלע עקן שטאָט׳ איבערשרייענדיג זיך׳ ווי בלינדע אינ־

דערפינסטער, און ניט דערקענענדיג איינער דעם צווייטן. דעמאָלט איז אין דער לופט הענגען געבליבן א שרעק, וואָס פאַר אַן אומבּרחמנותדיג געשלעג; קינדער האָבן ערגעץ אויפגעהויבן א קלאָג, ווי אויף א געהרגעטן, און אין דערזעלבער צייט האָט די שיין פון עמיצנס אַן עלעקטריש לאַמטערנדל, זוכנדיג, א בלאָנזשע געטאָן איבער דער פינסטערער גאַס און האָט געפונען די פוס פון איינעם א צולעצט אַוועקגעלאָפענעם טאַטן.

אָבער ווען דער עולם איז צוגעקומען אַהין, צום ליידיג גרינעם פלאַץ, האָט מען דאָרטן שוין ניט געטראָפן קיינעם, אַחוצן אַלטן, וועלכער איז איינגראַליין געזעסן אויף דער ערד. איינגעהויקערט און דערשראָקן האָט ער געהאַלטן די האַנט אונטערגעשטעלט אונטער די טראָפּנס בלוט, וואָס זיינען אים גערונען פון נאָז, און האָט אַרויסגעכליפּעט פון גרויס ציטערניש:

»אוי, האָט ער מיך דערשלאָגן, אָטדער הולטיי, אָטדער ממזר... אוי, האָט ער מיך צעביילט...«

»קינדער, האָט עמיץ אויסגעשריען אויפן קול, ס'זאָל אים ניט זיין געשענקט!«

און אין דערזעלבער צייט האָט זיך דערהערט א צווייענדיגער דונער, א קנאַל, און זיך גענומען קוליען איבער דער לופט.

»טראַך! טרערעראַך!«

דאָס האָט אלישע ביי זיך אין סאָד אויסגעשאָסן צווייטמאָל פון זיין רעוואָלווער. איינמאָל פון היימליכקייט וועגן, דאָס צווייטע מאָל, כדי צו דערוויזן דער שטאָט, אַז ער האָט פאַר איר קיין מורא ניט.

דעם צעבלוטיגטן שדכן האָט מען נאָכדעם אַרומגעפירט פון איין חשובן בעל־הבית צום צווייטן:

»אָט, זאָלן יידן זעהן, וואָס דער רוצח האָט אים געטאָן«.

דער אַלטער אַליין האָט געקרעכצט און געבראָכן פּיס־קעס, כאָטש אים האָט שוין גאָרניט ווי געטאָן, אים האָט מען איינגערעדט, אַז ער קאָן דערפאַר נעמען ביי אלישען געלט. און די קצבים זיינען אים נאָכגעגאַנגען און האָבן געזאָגט, אַז מאָרגן וועלן זיי שוין ווידער ניט אַרויסגיין קוילן.

פּרויקע איז געקומען צו לויפן צו אלישען אין שטוב. ער איז געווען מלא רציחה, וואָס דער הונדערטער פּאַר זיין בוררות האָט זיך אים פון האַנט אַרויסגעגליטשט, ער איז אַרומגעלאָפן איבערן עסצימער, ווי א וויכער.

»וואָס זשע דען? כ׳האָב ניט געוואוסט פריהער? אלישע וועט מאַכן אומגליקליך זיך אַליין, די גאַנצע שטאָט און אַלע מענשן, וואָס רירן זיך צו אים צו...«

און פראַדאָטשקע, איבער וועמען דער גאַנצער אומגליק איז געשעהן, איז שוין געזעסן ביי״דערזייט. איר פּנים איז נאָך געווען רויט פונם שפּאַציר מיט בורמאַנען, און געפילט האָט זי זיך שלעכט...

»איך ווייס, וואָס? האָט זי עטליכע מאָל איבערגעחזרט, אַז עפּעס אַן אַלטער שיכור בעבעט דאָרטן, דאַרף ער זיך גיין מיט אים אויסשטעלן«.

דעמאָלט האָט זיך צו איר אלישע צום ערשטן מאָל פון נאָך דער חתונה מיט גרויס כעס אויסגעדרייט.

»בעבעט, האָט ער זיך איר נאָכגעקרימט און איר מיט דעם אויף עפּעס מרמז געווען, בע־בע־ט...«

און נאָכדעם האָט ער זיך אויסגעדרייט צו פּרויקען, וואָס האָט פּאַרלאָזט מיט גרויס רוגז די שטוב; ער האָט דערפילט צו אים דיזעלבע שנאה, וואָס ער פילט צו דער גאַנצער שטאָט, און האָט אויף אים געשווינט א וואָרף געטאָן מיטן קאָפּ:

»זאָל ער גיין, נישקשה... קיינער האָט נאָך אים ניט געשיקט«.

VII

פראַדאָטשקע האָט זיך געפילט באַליידיגט אויף אלישען און האָט צוויי טעג ניט געוואָלט מיט אים ריידן. איטליכס מאָל, וואָס ער איז צו איר צוגעגאַנגען און האָט זי געוואָלט א קוש טאָן, האָט זי אים פון זיך אָפּגעשטופּט ניט מיט די הענט, נאָר מיט די אַקסלען און האָט זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער וואַנט.

»זאָל ער פון מיר אַוועקגיין, האָט זי אים דערבײַ געשרייצט מיט איר עכט ווײַבעריש קול, איך קאָן אויף אים ניט קוקן«.

אלישען איז אַלעמאָל אויסגעקומען אָפּצוטרעטן פון איר מיט א לײַדנשאַפטליך פאַרביסענער אונטערשטער ליפּ און מיט די הענט, טיף פאַררוקט אין די הויזנטאַשן.

»פּכע!« האָט ער אויף איר מיטן קאָפּ א וואָרף געטאָן, און אָטדער »פּכע« האָט געהאַט פאַרשיידענע טײַטשן ער האָט געהייסן:

»א גאַנצע אדונית. בײַ זיך געוואָרן, איך זאָג דיר דעם אמת...«

און נאָך א זין האָט עס געהאַט:

»נישקשה, ס׳וועט איבערגיין... זי וועט בעסער ווערן«.

פראַדאָטשקע האָט זיך אָבער ווײַטער געטאָן דאָס איריגע און איז אין איינעם א פריהמאָרגן אַוועקגעפאָרן מיט א בעל־עגלהשער פור צו איר מאַמען קיין מעזשביזש. דער בעל־עגלה איז געווען טאַקע א דאָרטיגער, א מעזש־ביזשער. פראַדאָטשקע האָט אים מיט זײַן פור דערזעהן דורכן פענסטער און איז אַרויסגעגאַנגען צו אים אינ־דרויסן. אַפּנים, דער געדאַנק וועגן אַוועקפאָרן איז איר צופעליג אויפן זינען אַרויף.

»הערט, זאַנוויל, האָט זי ביי אים געפרעגט, איר וועט מיך נעמען קיין מעזשביזש?«

און זאַנוויל האָט צורעכטגעמאַכט אויף די פערד די לאַ־בידרעקעס און האָט געענטפערט פאַמעליך מיט א שמייכל:

»פאַרוואָס ניט? א מיאוס ווייבל וועל איך ברענגען קיין מעזשביזש?«

ווען אלישע האָט זיך אומגעקערט פונם נאָהענטן דאָרף, וואו ער האָט דערמאָנט א פאָר גויים, זיי זאָלן קומען אויסלייזן זייערע ווינטערדיגע פעלצן, איז שוין פראַ־דאָטשקע געווען אַוועקגעפאָרן.

»זעה?!« האָט ער זיך אָפּגעשטעלט באַלד ביים אַריינ־קומען אין זאַל אַריין און האָט באַקומען אַזאַ ערשטוינט פנים, גלייך ער וואָלט בשום אופן ניט גלויבן, אַז פראַ־דאָטשקע קאָן אים אַזאַ זאַך אָפּטאָן.

אין שטוב איז דורכויס געווען מאָדנע שטיל און ניט אויפגעראַמט. די ווייכע שטולן זיינען געווען אָפּגערוקט פון זייערע שטענדיגע ערטער און האָבן געבענקט נאָך דער אַוועקגעפאָרענער, און דאָס דינסטמיידל האָט זיך געפּאָרקעט אין קיך ביים פאַרשפעטיגטן אָנבייסן און האָט עפּעס געפרעגלט. דער גאַנצער פריהמאָרגן איז ביי איר אַוועק אויף אַרויסבאַגלייטן פראַדאָטשקען אַהיים.

אלישע איז צום אַלעם ערשט אַריינגעקומען אין שלאָפ־צימער. ער האָט זיך איבערצייגט, אַז פראַדאָטשקע האָט איבערגעלאָזט אין די שראַנקען אַלע אירע זאַכן און האָט זיך באַרוהיגט.

»זי וועט בעסער ווערן, נישקשה... דעם שילאַטן־שמש וועל איך נאָך איר ניט שיקן«.

און נאָכדעם איז ער שוין א גאַנצן טאָג אַרומגעגאַנגען איינעראַליין ביי זיך אין שטוב און האָט ניט געוואוסט, וואָס אין שטאָט טוט זיך; פרויקע איז געווען ברוגז און

האָט מער ניט געוואָלט גיין צו אים אין שטוב. אָקאָרשט פאַרנאַכט האָט ער דערהערט א קלונג פונם פאַראַדגלעקל און האָט זיך געלאָזט אַהין לויפן, אים האָט זיך געדוכט, אַז פראַדאָטשקע האָט זיך אַהיים אומגעקערט. נאָר געווען איז דאָס ניט מער, ווי דער ראַבינער בורמאַן, וואָס איז געקומען רופן פראַדאָטשקען שפּאַצירן.

»ניטאָ, האָט אים אלישע קלוגערהייט א זאָג געטאָן און האָט דערביי פונאַנדערגענומען ביידע הענט, ווי פליגלען, אַוועקגעפאָרן«.

»ניטאָ?« האָט דער ראַבינער שמייכלענדיג איבערגעפרעגט און דערפילט האָט ער זיך אַזוי מאָדנע, גלייך ער איז נאָך גאָר א קליינינקער, ער איז איצט געקומען זיך שפּילן מיט פראַדאָטשקען, זיין חברטע, און אלישע, דער גרויסער, באַדויערט זיין מזל:

»ניטאָ, נאַרעלע איינער... מוזט זיך נעבעך אומקערן איינעראַליין אַהיים«.

דער שעמעוודיגער שמייכל איז ניט אַראָפּ פון זיין פּנים אַפילו נאָכדעם, ווען ער איז איינעראַליין געגאַנגען צוריק צו זיך אַהיים, און אלישע האָט שוין הינטער אים געהאַט צוריק די טיר פאַרשלאָסן. זיינע אַלע מאַנס־בילשע באַציהונגען צו איר, דער אַוועקגעפאָרענער, האָבן זיך אים געדוכט קינדערש און נאַריש, ניט פאַר אַזאַ ערנסטן מענשן, ווי ער, האָבן זיי געפּאַסט. פּלוצים האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און זיך אַרומגעקוקט. אַרום אים אויפן ליידיג גרינעם פּלאַץ איז קיינער ניט געווען. ער האָט מיטן פריהערדיגן שמייכל צוגעשטעלט א פינגער זיך צום האַרצן און האָט צום ערשטן מאָל אין לעבן אָנ־געהייבן ריידן צו זיך אַליין.

»בורמאַן!... האָט ער צו זיך געזאָגט, ביסט א נאַר, בורמאַן... ווי איך בין א ייד...«

אלישע׳ אַז ער האָט זיך יעדן אָוונט געלייגט שלאָפֿן׳ האָט ער פֿון גרויס עלנטקייט לאַנג ניט געקאָנט איינ־דרימלען און האָט ביי זיך באַשלאָסן:

»מאָרגן פֿאָרט ער נאָך פּראַדאָטשקען··· באַלד ווי ער שטייט אויף׳ דינגט ער א פֿור און פֿאָרט נאָך איר אַוועק«·

נאָר ביינאַכט האָט ער ס׳רוב געהאַט שלעכטע חלומות וועגן געלט׳ וואָס ער דערלייגט׳ און אינדערפֿריה׳ ביים אויפֿשטיין׳ איז ער שוין ווידער געווען אויף איר אויפֿ־געטראָגן און האָט זיך אָנגעטאָן מיט כּעס:

»אָט וועט ער אַוועקוואַרפֿן אַלע געשעפֿטן און וועט לויפֿן נאָך איר!··· ער האָט מער ניט וואָס צו טאָן!«

און אַזוי האָט זיך עס געצויגן א גאַנצע וואָך׳ ביז אין שטאָט האָט זיך קעגן אים דער נייער טומל פֿאַרשטאַרקט׳ און ער האָט דערפֿילט׳ אַז ער גייט אונטער מיט זיין גאַנץ פֿאַרמעגן און לעבן; וועגן פּראַדאָטשקעס רוגז האָט ער שוין אַפֿילו קיין צייט ניט געהאַט צו קלערן·

אינם נייעם טומל זיינען ווידעראַמאָל שולדיג געווען די קרעמערס מיטן אַלטן שיכור׳ וועמען ער האָט צע־בלוטיגט׳ זיי האָבן געבראַכט דערצו׳ אַז די שטאָט האָט שבתצונאַכט אָפּגעהאַלטן א גרויסע אַסיפֿה ערגעץ אין איינער פֿון אירע קלויזן און האָט באַשלאָסן:

»אויב א גאַנצע שטאָט וויל ניט אלישען פֿאַר א בעל־טאַקסע׳ קאָן זי קיינער דערצו ניט נויטן«·

צו דעם באַשלוס זיינען באַלד צוגעשטאַנען אַלע אָרטיגע יד־אַחתדיגע קצבים; זיי האָבן צעהַרגעט צווייי קצבים שותּפים׳ וואָס זיינען פּלוצים איבערגעגאַנגען אויף אלישעס צד׳ און האָבן מיטאַמאָל אויפֿגעהערט צו קוילן· דער נאָמן׳ פֿאַר וועמען דער רב האָט זיך געערבט׳ האָט שוין מער ניט געבראַכט צו אלישען שטוב קיין פֿולע טאַשן מיט זילבערנע רובלען און מיט מינץ׳ פֿון וועלכע

ס'פלעגט שמעקן מיט רויהען חלב און מיט יאַטקעפליישׂ. ער האָט זיך ליידיגערהייט אַרומגעדרייט אין מאַרק און פון לאַנגווייליגקייט געקנאַקט יאָדערן. און די קרעמערס זיינען שוין געווען ביי זיך שטאַרקער און פרייליכער. זיי האָבן אין מאַרק אָפּגערעדט די גויים, וואָס טראָגן משכּנות צו אלישען אין »סודנע קאַסע«, און האָבן זיך מיט מער זיכערהייט געטרייסט:

»האָט קיין יסורים ניט... ער וועט בלייבן א קבצן«.

אין א פּאָר טעג אַרום האָבן די קצבים אָפּגעהאַלטן בסוד א באַזונדערע אסיפה און האָבן באַשלאָסן געבן אלישען פעטש. זיי האָבן געהאַט פולע מיילער מיט שווער באַוועגליכער צונג און האָבן געשריגן אַלע צוזאַמען:

»די קישקעס וועט מען אים אַרויסלאָזן!«

»ער איז דאָ א פרעמדער...«

ביינאַכט זיינען מיטאַמאָל ביי אַלע אָרטיגע שוחטים אויסגעשלאָגן געוואָרן די פענסטער, כּדי זיי זאָלן אויפהערן קוילן הינער מיט גענז, און אין שטאָט איז געוואָרן גרעסער דער טומל. מ'האָט ניט געוואוסט, וועמענס אַרבעט דאָס איז: די קצבים האָבן אומישנע אויסגעשלאָגן די פענסטער ביי איינעם א זייעריגן, כּדי דער חשד זאָל פאַלן אויף עמיצן אַנדערש. און אַליין זיינען זיי, ווי אַלע פריהמאָרגן, געשטאַנען אַלע אינאיינעם אין מאַרק און האָבן כלומרשט לצנות געמאַכט פון זיך אַליין און פונם נצחון, וואָס זיי פירן.

»וואַרט, אלישע האָט ניט קיין קינדער, וואָס ווילן עסן«.

»נאַר איינער, ביי אים קאָכט מען אום שבת, גאָט אין האַרצן האָט ער ניט«.

ס'האָט זיך צוגערוקט א נייער מיטליאָריגער קצב, מיט א נאַריש לאַנגער באָרד און מיט ברודיג קאַליע אויגן, און האָט צוגעגעבן:

»פון די צעהן טויזנטער, וואָס ער האָט פון זײַן גע־פּגרטן זיידן אָפּגעשונדן האָט ער דערווײַל צעטרענצלט ניט מער, ווי פינף, ווי איך בין א ייד«.

האָט מען אים אָנגערוקט דאָס היטל איבער די אויערן און אים גענומען רייצן.

»יצחק וואַראַטוטע, משוגענער גולם דו! ... גיי שלאָג אויס אלישען די פענסטער«.

יצחק וואַראַטוטע, איז געווען אַזוי טעמפּ, אַזוי קרעפטיג און שווער באַוועגליך. אויף דער קצבישער אַסיפה האָט ער דער ערשטער זיך אַרויסגעזאָגט פאַר פעטש, ער האָט אָבער אויך געוואוסט, אַז מ'דאַרף עס האַלטן בסוד, און אַז בײַטאָג איז דערויף קיין צײַט ניט. אײַנגעהויקערטער־הייט האָט ער אָפּגעשטופּט פון זיך די היימישע גוטע ברידער, געשמייכלט נאַריש, ווי אַן אידיאָט, און האָט גערעדט מיט א קול פון א פאַרגרעבטן בעל־עגלה:

»גיי אַליין! ... ווער פאַרברענט!«

בײַטאָג האָט חברה קצבים דערזעהן בורמאַנען מיט פּרויקען אין עק מאַרק אַדורכגיין און געמאַכט אויף זיי א »טיוהאַ«, ווי אויף האָזן.

»ס'איז איין קאָמפּאַניע מיט אלישען, נאַר איינער«.

»געענדיגט די קלאַסן«.

»וואָס פרעגסטו? מ'רויכערט אינאיינעם די שבתדיגע פּאַפּיראָסן«.

מען האָט באַמערקט אלישעס דינסטמיידל, וואָס קערט זיך אום פון דער רוסישער קלייט, און איר גענומען נאָכ־שרײַען אויפן קול:

»וואַרט, ס'וועט אים אָקאָרשט די נשמה אַרויס, מלך גויס אייניקל! ... ער מיינט, מ'ווייסט ניט, אַז ער גייט אַרום מיט א רעוואָלווער אין קעשענע?«

דעמאָלט איז אלישע פּלוצים אַרויסגעשפּרונגען פון

שמאָלן געסל, וואָס צווישן דער פּאָסט און גוישן הֶקדש. דער סטראַזשניק, וואָס האָט אים באַגלייט, איז געבליבן שטיין וואַרטן, און ער איז גלײַך צו צום בינטל קצבים און האָט גענומען אָנטרעטן אויף יצחק וואַראַטוטע.

„נו, האָב איך מורא פֿאַר דיר?! האָט ער צו אים גע־שריגן, נו ווּעסטו מיך גיין מַסרן?"

אים איז שוין אַזוי אויך געווען גענוג אָנגעזאַלצן אויפֿן האַרצן. פֿון גאַנץ פֿריה אָן איז ער געשטאַנען מיטן סטראַזשניק בײַ דער בוינע אַרויס דער שטאָט און האָט געוואַרט, אפֿשר וועט פֿאָרט עמיצער קומען קוילן. און איצט איז עַר ענדליך מיט גרויס האַרצווייטאָג אַרויס אַהער צו די קצבים, ס'האָט געהאַלטן אויף א האָר ווײַט פֿון פּעטש.

VIII

דאַן דער סטרוזש, וואָס בײַ אלישעס שטוב, איז גע־ווען צעקריגט מיטן דינסטמיידל, דער קעכן, די סיבה פֿון דער קריג איז געווען א פּולער קיכצעבער, וואָס יאַן האָט צוריק מיט א פּאָר טעג זיך אָפּגעזאָגט אַרויס־צוטראָגן. דאָס דינסטמיידל האָט פֿון גרויס אויפֿגערעגט־קײַט אויפֿגעהערט אָפּצוהיטן פֿון זײַנעטוועגן די געקאָכטע און פּעטע יויכציבלקעס און האָט מער ניט געוואָלט זײַן פּנים אָנקוקן.

„ווילאַנג קרענקט ער, האָט זי געזאָגט, בשעת ער האָט פֿונדרויסן די צוגעשלאָסענע קיכטיר א שלעפּ גע־טאָן, ער וועט שוין בײַ מיר ליגן א גאַנצע נאַכט אינ־דרויסן, ווי א הונט."

יאַנען איז געווען לאַנגווײַליג, ער האָט געדאָרשט נאָך א לעבעדיג וואָרט. א גאַנצע שטאָקפֿינסטערע נאַכט האָט זײַן פֿײַפֿל בענקענדיג געבויערט די שטילע לופֿט, וואָס

אין פאַרשיידענע ווײַטע סאָדווינקלען. מיטן טאָגליך האָט ער זיך געשטעלט ריידן מיט א גוי, וואָס האָט אין א פאַר־בלוטיגטן פאַפּיר געטראָגן פון מאַרק דרײַ פונט פלייש, און נאָכדעם האָט ער זיך שוין מער ניט איינגעהאַלטן און האָט אָנגעקלאַפּט אין פענסטער פון אלישעס שלאָפצימער:

»באַרין! ... אַ, באַרין ... אין שטאָט פאַרקויפט מען פלייש, באַרין! ...«

אלישע האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט שרעק, גלײַך אויף אָטדעם נײַעם אומגליק וואָלט ער וואַרטן נאָך פון נעכטן און א גאַנצע נאַכט אין חלום.

»אַהאַ! די קצבים ...«

באַלד איז ער אין אונטערשטן וועש אַראָפּ פון בעט און האָט געשווינט פונאַנדערגעעפנט דאָס פענסטער:

»ווער האָט געטראָגן? ...«

זײַן האָריגע צעכראַסטעטע ברוסט האָט זיך אין שרעק געוויגט די גאַנצע צײַט, וואָס יאַן האָט איבערדערציילט; ער האָט ניט געפילט די פײַכטע, האַלבפראָסטיגע נאַכט־קעלט, געעטעמט קורץ און שווער און האָט פאַרשטאַנען נאָר איין זאַך:

»בשר־חוץ ...«

איצט נאָכן צעשטערטן שלאָף האָט עס געווירקט מאָדנע שאַרף און קרענקליך. די גאַנצע שטאָט, די קצבים, קרעמער און השובע בעלי־בתים האָט ער געפילט, ווי איין מעכטיג אכזריותדיג געשטאַלט, ס'איז אויסגעגאָסן פון איין שטיק, ס'איז שווער, ווי אײַזן, און ס'דריקט שטומערהייט אים, דעם פונם שלאָף אויפגעריסענעם. צעשראָקן און גיך, גיך האָט ער אויף זיך געשלעפּט דאָס אָנטאָן, און אין א ווײַלע אַרום האָט ער זיך שוין געיאָגט צווישן די שלאָפנדיגע, האַלבטונקעלע הינטערגעסלאַך, וואָס נידעריגער פון מאַרק.

»כאַפּן ··· ער מוז כאַפּן!«

ער האָט זיך געוואָרפֿן פֿון אונטער איין געשלאָסענער שטוב צו דער צווייטער, גלײַך ניט אָטדי שטוב דאַרף ער, נאָר אָט יענע ··· יענע, וואָס א פֿלעק פֿון אַן אויס־געגאָסענעם עמער וואַסער שוואַרצט זיך פֿון נעכטן אָוונט אָן לעבן איר געשלאָסענער הינטערטיר און טוקט זיך, ווי דאָס גאַנצע געסל, אין פֿײַכטן גאַנץ פֿריהענדיגן אַדעל און אין קילן מאָרגנשלאָף. פֿון מאַרק האָט זיך נאָך אַלץ געהערט דער אומענדליכער סקריפּ פֿון די שווער אָנ־געלאָדענע וועגנס; דאָרטן אַרום האָט זיך קוים גערוקט די וויאָרסטנדיג לאַנגע שורה פֿורן, וואָס שטעלן צו בורי־קעס צו דער ווײַטליכער טאָרהאָוויצער צוקערפֿאַבריק. נאָר אָט האָט א ציטער געטאָן אויף פֿײַכט קילער ערד איינער פֿון די לאַנגע נאַכטשאָטנס, און זיך גענומען רוקן, רוקן; דאָס האָט די זון אָנגעצונדן דעם גאָלדענעם קלויסטערשפּיץ, נאָך איידער זי אַליין האָט זיך באַוויזן. און פֿלוצים, א יאָג זיך, ווי א וויכער, איינאַזײַט צו א סקריפּ פֿון א הינטערטיר און צו א פֿאַרשלאָפֿן דינסט־מיידל, וואָס האָט זיך פֿונדאָרטן אַרויסגערוקט מיט א פֿאַרבונדענעם קאָפּ און מיט א קאָשיק אין האַנט. נאָך איין רגע פֿון פֿאַרכאַפּטן אָטעם, און ער האָט געפּאַקט.

»אַהאַ! ··· פֿלייש! ··· וואָס פֿאַר פֿלייש? פֿונוואַנען טראָגסטו פֿלייש?!«

מיט פֿינף מינוט שפּעטער איז ער שוין מיט אָטדעם אויסגעריסענעם קאָשיק פֿלייש געווען בײַם רב אין שטוב און האָט דאָרטן האַסטיג געקלאַפּט אין טיש:

»אַן ערליכער ייד הייסט דאָס? אין דער גאַנצער שטאָט עסט מען בשר־חזיר, און איר ווייסט עס און שווײַגט? ···«

דער רב איז נאָרוואָס געווען אויפגעשטאַנען פֿון שלאָף, ער האָט געהאַלטן פּונקט בײַ »אלהי נשמה שנתת בי

טהורה«׳ און האָט ניט געוואוסט פון עפּעס צו זאָגן. ער האָט געקוועטשט מיט די אַקסלען:

»כ׳ווייס׳ וואָס ער וויל פון מיר׳ אָטדער אָ . . . ער וועט דאָס מיך לערנען זײַן אַן ערליכער ייד! . . .«

אלישע איז פונדאָרטן אַוועק צום סטאַנאָוואָי און האָט טעלעגראַפירט צום איספּראַווניק נאָך הילף. אין אָנדערהאַלבן שעה אַרום האָט ער זיך שוין אינאיינעם מיט פיר סטראַזש־ניקעס געיאָגט פון איין קצבישער שטוב צו דער צווייטער׳ געזוכט אומעטום׳ אויף די בוידימער׳ אין די קעלערס׳ און האָט אין ערגעץ גאָרנישט געפונען. און נאָכדעם האָט ער זיך לאַנג געוואַלגערט בײַ זיך אין פינסטערן שלאָפצימער און האָט פון גרויס האַרצווייטאָג ניט גע־קאָנט אײַנשלאָפן. און נאָכדעם איז ער ווידער אָהן א היטל און אָהן א קראַגן געשטאַנען אין פענסטער פון זײַן שטוב און האָט געזעהן:

איבער דער שטאָט שטייט ווי שטענדיג די עלפאַזייגער־דיגע זון׳ און פון אַלע קוימענס גייט רויך. אין יעדן טעפּל קאָכט זיך בשר־חוץ׳ זײַן פלייש קאָכט זיך דאָרטן׳ און ער ווייסט עס׳ ער געדענקט׳ אַז ער ווערט איבער דעם פון טאָג צו טאָג מער קבצן׳ נאָר סײַוויסײַ איז שוין אַלץ פאַרפאַלן׳ און ער קאָן דערצו מיט גאָרנישט ניט העלפן.

און אין א פּאָר טעג אַרום איז דאָך אָנגעקומען א פּאַפּיר פון איספּראַווניק׳ מ׳זאָל אַרעסטירן דאָס פלייש׳ וואָס די קצבים וועלן אַרײַנפירן פון דער פרעמד.

אלישע האָט עס געהאַלטן בסוד; ער האָט אָפּגעלייגט דעם אַרעסט אויף דער נאַכט׳ וואָס פאַר ערב־ראש־השנה׳ און אַליין האָט ער זיך שוין ווידער אַרומגעדרייט בײַ זיך אין שטוב מיט קריצנדיגע ציין און מיט גרויס שטאַרקײַט קעגן דער שטאָט.

»היצלעס! א רוח'ן זייערע ביינער... זיי וועלן אָקאָרשט געוואָר ווערן, מיט וועמען זיי האָבן צו טאָן«.

דערצו איז נאָך דאָס וועטער קאַליע געוואָרן. די שטאָט האָט גענומען זינקען אין וויסטן האַרבסטחַשכות און אין דריבנעם רעגן, וואָס ווערט געשמיסן צי פונם ווינט צי פון פחד, וואָס פאַר די נאָהענטע ימים־נוראים. און די קצבים האָבן געהאַט איבערצוקומען גרויסע שוועריגקייטן ביים צושטעלן דאָס פלייש פון דער פרעמד.

»ס'קומט אָן מיט די גרינגע ווערים, האָבן זיי זיך בסוד פאַר די קרעמער געקלאָגט, די גויים ווילן ניט פאָרן, כאָטש גיב זיי א קרענק«.

און יאַן דער סטרוזש, וועמען אלישע האָט שטילער־הייט אַוועקגעשיקט אַרומבלאָנקען אינם נאָהענטן דאָרף, האָט זיך סוף־כל־סוף איינמאָל פאַרנאַכט אומגעקערט און האָט געבראַכט די נויטיגע ידיעה:

»די קצבים האָבן באַשטעלט סידאָר דעם קליינעם און פעטראָ פון דער מלינע. ביידע וועלן אַרויספאָרן מיט זייערע פורן תחילת נאַכט און ערב־ראש־השנה פאַרטאָג וועלן זיי שוין זיין צוריק אין שטאָט«.

דער רעגן איז סוף־כל־סוף העגגען געבליבן אין דער לופט. ער האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א פייכטן און וואַרעמען דאַמף, וואָס האָט אַרויסגעזעצט דורכויס, ווי פון אונטער וואַרעמע דורכגענעצטע הויפנס מיסט. אין דער נאַכט, וואָס פאַר ערב ראש־השנה, איז שוין אָטדער דאַמף געווען איבערגעגאַנגען אין א געדיכטן ברוינעם נעפל. ער האָט די שטאָט געמעקט און געשלונגען פון אַלע זייטן. און אַז א גוי פון דאָרף איז צו איר געגאַנגען איינקויפן, האָט ער די ערשטע הייזער ניט דערקענט, אַזוי מאָדנע ניי און פרעמד האָבן זיי אים אויסגעזעהן.

ס'האָט זיך געדוכט: די שטאָט איז אָפּגערוקט געוואָרן אפשר אויף א גאַנצן וויאָרסט פונם אָרט, וואו זי איז פריהער געשטאַנען.

אין שטאָט האָט מען זיך געלייגט שלאָפן פריה, כדי אויפצושטיין פאַרטאָג צו די סליחות פון זכור־ברית, און נאָר קעגנאיבער דעם גרויסן ליידיגן פלאַץ, מיטן נעפּל, וואָס הויערט איבער אים, האָט זיך צו שפּעט און צו שוואַך געלויכטן אין א פענסטער ביי אלישען אין שטוב. דאָרטן איז שוין אַלץ געווען אויסגערעכנט און צוגעגרייט צו דער פאַרטאָגיגער אַרבעט. פיר באַוואָפנטע סטראַזש־ניקעס זיינען געווען פאַרזעצט לעבן די פיר פאַרשיידענע ווענט, וואָס פירן אַריין אין שטאָט, און אין שטוב זיינען געבליבן וואַרטן אלישע, דער אוריאַדניק און יאַן דער סטרוזש, וואָס האָט א גאַנצן פאַרנאַכט נאָכאַמאָל אַרום־געבלאָנדזשעט אין נאָהענטן דאָרף און האָט איצט גע־כאַפּט א געשמאַקן דרימל ערגעצוואו אין פינסטערן קאָרי־דאָר, לעבן דער קיך. אין היפשן עסצימער איז די פּאָד־לאָגע געווען שטאַרק בלאָטיג און אומריין, און געלויכטן האָט דאָרטן ניט מער, ווי דאָס אַריינגעדרייטע קיכלעמפל, כדי די שיין זאָל זיך קיינעם ניט וואַרפן אין די אויגן. אויסגעצויגן אויף פיר צונויפגעשטעלטע בענקלאַך, האָט דאָרטן געשמאַק געשנאָרכעט דער פולבייכיגער און שטאַרק קורצער אוריאַדניק, ניט געדענקט, וויפיל ביסלאַך בראָנפן ער האָט אין זיך אַריינגעגאָסן, און געבלאָזן פון שלאָף די באַקן מיט די ליפן. אלישע איז געווען אָנגעטאָן אין פּאַלטאָ. אין א וואַרטנדיגער פּאָזע איז ער געזעסן אַקעגן אויף דער קאַנאַפּע, ווי מ'זיצט ביינאַכט אין דריטקלאַסיגן וואַגאָן, און האָט פאַרטראַכט געקוקט אויפן אוריאַדניקס ברייטע גרינע הויזן און אויף זיינע ניט אָפּגערייניגטע בלאָטיגע שטיוול. פריהער אַביסל, ווען ער איז אַרויס־

געגאַנגען אויפֿן גאַניק און זיך גענומען איינקוקן אינם בײַנאַכטיקן שווערן נעפּל, איז אים אַרײַן אין געדאַנק, אַז בײַם איצטיקן באַגעגעניש מיט די קצבֿים קען טרעפֿן אַן אומגליק. און אין דערזעלבער רגע איז אים אַרײַן צווישן קראַגן און האַלז איינע פֿון די טראָפּנס, וואָס האָבן געטריפֿט פֿון דאַך, און איבערן גאַנצן לײַב איז אים אַדורכגעלאָפֿן אַ געשווינטער און קאַלטער שוידער. אַז ער האָט זיך אומגעקערט צוריק אין עסצימער צו דער קאַנאַפּע, איז באַלד אָטדער געדאַנק פֿאַרשוואונדן, און דער פֿאַרגאַנגענער טאָג מיט דער איצטיקער נאַכט האָבן זיך געדוכט אַזוי ווײַט און פֿרעמד, גלייך זיי וואָלטן פֿאָרגעקומען ניט איצט, נאָר טיף־טיף אין די קינדער־יאָרן. פֿון גרויס גלײַכגילטיקקײַט צו אַלעס אַרום און צום אומגליק, וואָס קאָן געשעהן, האָט ער זיך אָפּגעגעבן דעם נאָגנדיקן דרימל און האָט באַלד פֿאַרלוירן דעם קאָפּ אויף דער ברוסט. אים האָט זיך שוין אַפֿילו אָנגעהייבן באָמבלען, וויאַזוי דער זיידע זײַנער, מלך גוי, זיצט אײַנדרויסן אויף די טרעפּלאַך פֿון גאַניק און חקירהט מיט אַ באַקאַנטן גוי אַ בעל־גוף וועגן אים, זײַן אייניקל אלישע, און וועגן אַלע אַנדערע הײַנטיקע יונגעלײַט, וואָס ווייסן ניט, וויאַזוי אָפּצוהיטן אַ קאָפּיקע.

»טאַק־טאָ, טאַק־טאָ«, זאָגט דער אַלטער און לאָזט אויף זײַן שטייגער גאָרניט נידעריק אַראָפּ דעם קאָפּ.

נאָר פּלוצים איז אַקעגן מיט גרויס רעש לעבעדיק געוואָרן איינע אַ שוואַרצע שויב, און אין אים האָט ווידער, ווי בײַטאָג, גענומען זידן דאָס בלוט. ער האָט קוים אויסגעהערט, ווי דער אַרײַנגעקומענער סטראַזשניק דערציילט, אַז איין פֿור פֿלייש האָט ער געכאַפּט, און אַז די צווייטע איז אים, ווי אונטער דער נאָז, פֿאַרשוואונדן.

»אומגליקליך׳ האָט ער זיך צעשריגן אויפן אוריאַדניק׳ די היגע פּאָליציע מאַכט מיך אומגליקליך!«

און ניט הערנדיג מער׳ וואָס דער פאַרשלאָפענער אורי־אַדניק שטאַמלט׳ איז ער געשווינט אַרויס אינדרויסן׳

אין יענער זעלבער נאַכט האָבן די קצבים געפּאַקט אלישען איינעמאַליין אונטערן שטאָט און האָבן אים אָפּ־געשלאָגן די לונגען׳

געשעהן איז דאָס אינם בלאָטיגן׳ מיט מאָך פאַרוואַקסע־נעם טאָל׳ צווישן בעראָזעוון וועלדל און פאַרלאָזטן טאָרהאָוויצער בריקל׳ דאָס איז געווען פונקט אין יענער רֶגע׳ ווען אלישע האָט זיך דאָרטן׳ אינדערפינסטער׳ אָנגעשלאָגן אויף דער צווייטער אויסגעבאַהאַלטענער פור פלייש און האָט זיך געוואָלט לאָזן לויפן צוריק נאָכן אוריאַדניק און נאָך די סטראַזשניקעס׳ דעם ערשטן פאַטש האָט אים געגעבן איינער א רויטבאַקיגער קצבי־שער בחור׳ וואָס זײַן פאָטער האָט מען אין שטאָט גע־רופן »דער ליטוואַק«׳

»נאַ! האָט דערבײַ דער בחור א געשריי געטאָן פון צווישן שטײַף צונויפגעדריקטע ציין׳ קריך ניט אַהין׳ וואו מ׳דאַרף דיך נישט«׳

אלישען האָט זיך באַלד פון אָטדעם פאַטש געלאָזט דאָס בלוט פונם אויער און פון די ציין; די באַק האָט אים א שטאַרקן שמאַרץ געטאָן׳ נאָר דער פאַרשטאַנד איז בײַ אים געבליבן ווי פריהער׳ מאָדנע רוהיג און לויטער׳ זײַנע אויגן האָבן פון זיך אַליין געמאַכט א באַוועגונג לינקס׳ כדי צו זעהן׳ ווער ס׳האָט אים אָטדעם פאַטש גע־געבן׳ נאָר פונקט אין יענער רֶגע האָט זיך דערזעלבער פאַטש איבערגעחזרט פון דער רעכטער זײַט׳ גלײַך ער׳ דער פאַטש׳ וואָלט שוין זײַן א זעלבשטענדיגער׳ א לעבעדיגער פאַר זיך׳ עמיצער האָט אים פונהינטן גע־

געבן א שטאַרקן קלאַפּ אין די פּיס, גאָר נאָהענט צו די טרעט, האָט ער מיטאַמאָל א פֿאַל געטאָן אויף דער ערד, און אויפֿן זינען זיינען אים געשווינט אַרויפֿגעקומען פֿראַדאָטשקע, דער ראַבינער, פּרויקע טשערקיס און אַלע אַנדערע, וואָס וואָלטן אים איצט געקאָנט העלפֿן און זיינען דאָ ניטאָ. די פֿאַרגאָסענע אויגן האָבן זיך אים אָנגעהייבן אַראָפּלאָזן, נאָר איידער זיי האָבן זיך אינגאַנצן פֿאַרמאַכט, האָט נאָך פֿאַר זיי א בלאָנזשע געטאָן א לאַנגע נאַרעשע באָרד, מיט א פּאָר ברודיג קאַליע אויגן און א קרעפֿטיגער פּוס אין א שטיוול האָט מיט גרויס כּעס זיך פֿאַרוואָרפֿן אויף צוריק, און עמיצער האָט א זאָג געטאָן:

»יצחק וואַראַטוטע, גיב אים טרוקענע ··· און מיט שׂכל, פֿערד איינער!«

און דער פּוס, וואָס אין שטיוול, האָט באַלד א קנאַק געטאָן צו אים אין דער זייט און האָט אים מיטאַמאָל איבערגעקערט מיטן פּנים אַראָפּ. דענסטמאָל האָט זיך עמיצער אַראָפּגעבויגן איבער אים און גענומען ריידן, ווי איבער א מת, ביי וועלכן מ'בעט מחילה:

»און דעם שדכן האָסטו געמעגט שלאָגן? ··· א בראַנד אין דיינע ביינער«.

און דער שטיוול האָט שוין געהאַקט דעם קאָפּ, אונטערן האַרצן און אין ביידע זייטן, איבער זיין קערפּער איז מען ווי איבערגעפֿאָרן מיט די רעדער און מיט דער גאַנצער שווערקייט פֿון דער פֿאַרלאָזטער פֿור פֿלייש, און נאָכדעם האָט מען אים איבערגעלאָזט ליגן איינעמאַליין און מ'איז אַנטלאָפֿן פֿאַרן פֿייפֿעריי פֿון די אָנלויפֿנדיגע סטראַזשניקעס.

ווען מ'האָט אים מיט דער ערשטער בלאַסקייט פֿון נעפּל געבראַכט צו טראָגן אַהיים, איז ער נאָך אַלץ געלעגן אין חלשות. לעבן אים אין שטוב האָט זיך קיינער ניט גע־

פונען, אַחוצן דינסטמיידל און אַחוצן אוריאַדניק, וואָס האָט אים געמינטערט מיט פאַרשיידענע פראַגן, זיך אַלע־מאָל פונסנייַ אָנגעבויגן איבער אים און קיין ענטפער ניט געקראָגן. און אַזוי האָט זיך געצויגן לאַנג, לאַנג, ביז אַרום ניין אַזייגער אינדערפריה.

דעמאָלט האָט די זון געפינקלט אונטער א פאַרבלענדע־ניש פון אָנגעוואַרעמטן נעפּל און אויסגעזועהן קרענקליך און חרוב, און פאַר דער שטוב זיינען געשטאַנען א גאַנצע מענגע צוזאַמענגעלאָפענע ווייַבער און קינדער און האָבן געוואַרט אויפן זעמסקי דאָקטער, וואָס האָט זיך שוין א האַלבע שעה צייַט געפונען אינווייניג, אויסגעהערט אלישעס האַרץ און אים פאַרנייהט די לעכער אויפן קאָפּ און אויפן נאַקן.

דער יידישער פעלדשער איז פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען צום ערשטן. ער האָט גלייַכגילטיג אויסגעשפּיגן און האָט זיך געלאָזט אויספרעגן. האָבן שוין אין א ווייַלע אַרום אַלע געוואוסט, אַז אלישע האַלט שלעכט, און אַז דער דאָקטער האָט דאָרטן געזאָגט:

»די קלעפּ, וואָס ער האָט געכאַפּט אין קאָפּ איז א קלייניגקייַט; דער עיקר איז דער שטילער הוסט זייַנער. מיט אַזאַ הוסט, זאָגט דער דאָקטער, קאָן מען מער ווי א וואָך ניט לעבן«.

איינע א יידענע איז באַלד געפאַלן אויף א שֵׂכל און האָט אָפּגעשטעלט דעם בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אַרומ־געדרייט ליידיגערהייט אויפן פּלאַץ, און האָט געזוכט פאַרשוינען אין נאָהענטן שטעטל טאַרהאָוויצע.

»טפש איינער, האָט זי אים געזאָגט, דו פליה בעסער אַוועק נאָך אלישעס ווייַב קיין מעזשביזש. מ׳וועט דאָך דיר דאָרטן באַצאָלן צווימאָל שכירות.«

דער בעל־עגלה האָט זיך לאַנג געקווענקלט, געקוקט

בעלי־בתּים אין די אויגן און האָט ענדליך געשמאַק אַוועקגעשמיסן מיטן מעזשביזשער וועג; אים האָט מען אויסגערעכנט, אַז אויב ער וועט צושמײַסן די פֿערד, קאָן ער הײַנט, אום ערב ראש־השנה, פֿאַרדינען א גאַנצן פֿינפֿערל און צוריקקומענדיג נאָך פֿאַרכאַפּן א »שטיקל באַד«.

נאָר פֿאַר זונזעצן האָט ער זיך אומגעקערט אײַנגעראַליין אויף זײַן מידער פֿור. ער האָט ניט געוואוסט, צו ווען ער זאָל האָבן א טענה, זיך געאײַלט צו פֿאַרכאַפּן אויף יום־טוב היי און האָבער פֿאַר די פֿערד און האָט מיט גרויס חרטה דערציילט, וואָס מיט אים איז אין מעזש־ביזש געשעהן:

»פֿריהער שמייכלט זי אַזוי צו מיר, די ווײַב זײַנע, און זאָגט: »וואַרט, זאָגט זי, איך וועל פֿאָרן«. און נאָכ־דעם גייט צו מיר אַרויס די מאַמע אירע, אָטדי קליפּה, א רוח אין אירע ביינער! און מאַכט צו מיר: »פֿאָרט געזונטערהייט, מאַכט זי צו מיר, פֿראַדאָטשקע וועט ניט פֿאָרן, זאָגט אים דאָרטן, אלישען, אַז ס'איז א ליגן, ער איז ניט שלאַף; פֿראַדאָטשקע וועט ניט קומען, סײַדן ער וועט זי איבערבעטן«.

IX

אין דער נאַכט, וואָס נאָך ראש־השנה, האָט דער ראַבינער בורמאַן געפּאַקט זײַנע זאַכן. אַז ער האָט זיך נאָכדעם שפּעטער, ווי אַלעמאָל, געלייגט שלאָפֿן, האָט זיך אים געחלומט, ווי זײַן שוועסטער, די האָרבאַטע מאַסאַזשיסטין, באַגלייט אים אַרויס אין וועג אַריין. זי באַגלייט אים מאָדנע איבערגעגעבן, ווי א מאַמע.

»לייבל, מאַכט זי צו אים מיט גרויס געטרײַשאַפֿט, ס'פֿעלט דאָך א קנעפּל אין דײַן סטודענטישער טוזשורקע«.

און בשעת זי האָט אָנגעבויגן איר לענגליך, ראָזפּאַרביג פּנים צו איר פּערלמוטערנעם קנעפּלקעסטעלע, האָט ער זיך דאָ ביי זיך אין בעט פון שלאָף אויפגעכאַפּט און האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט אַזוי געדריקט און קרענקליך שולדיג, גלייך גאַנץ קאַמעניצער נאַטשאַלסטווע איז פּלוצים געוואָר געוואָרן וועגן די אַלע פאַלשע פּריזיוו־ניקעס, וואָס ער האָט געמאַכט.

»בורמאַן! האָט ער, ניט עפענענדיג די אויגן, צו זיך אַליין א זאָג געטאָן, ביסט ניט ווערט, וואָס די ערד טראָגט דיך, בורמאַן...«

ער האָט א גאַנצן פריהמאָרגן אין גרויס חרטה אַרומ־געשפּאַנט ביי זיך אין חדר און האָט זיך אַלעמאָל אָפּ־געשטעלט לעבן טיש, וואו דער שוועסטערס בריוו זיינען פון זומער אָן געלעגן ניט קיין געענטפערטע. אַזויפיל מוסר האָבן אים אָטדי שטומע בריוו געזאָגט און אַזויפיל רחמנות האָבן זיי געוועקט אין אים צו איר, דער פאַר־לאָזטער. זינט זי האָט ווי געהעריג אָפּגעשאַצט איר חסרון, האָט זי אַריבערגעטראָגן איר גאַנצע געטריישאַפט אויף אים און האָט אים עטליכע מאָל געוואָרנט אין אירע בריוו:

»לייבל, זינקסט אין א בלאָטע; לייבל, קענסט זיך נאָך ראַטעווען, לייבל...«

איצט האָט זי אים שוין אַפילו אויפגעהערט צו שרייבן. מעגליך, אַז זי האָט דאַרטן ניט פונוואַנען צו לעבן, נאָר אים שרייבט זי מער ניט.

פון גרויס עגמת־נפש האָט ער זיך נאָכאַמאָל צוגעלייגט אויפן בעט און האָט זיך אין אָנהייב נייעם דרימל פאַר־טראַכט וועגן בריוו, וואָס ער וועט זיך באַלד זעצן שרייבן דער שוועסטער.

»ליבע שוועסטער,... וועט ער איר שרייבן, איך קוק

זיך אַרום אויף מײַן גאַנץ לעבן ...« ווערט ער איר שרײַבן.

ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז ס'איז גוט פאַרן בריוו אָטדאָס, וואָס ער הייבט איצט אָן צו דרימלען, ס'איז גוט פאַר די איצטיגע געפילן, וואָס ער פילט צו דער שוועסטער. אים האָבן זיך שוין אַפילו אָנגעהייבן חלומען זײַנע לאַנג געשטאָרבענע פאָטער־און־מוטער. ביידע זיינען זיי מיט אים געזעסן אַרום א טישל מיט א זודיגן סאַמאָוואַר, און זײַן פאָטער, דער שרײַבער פון שטאָטאופראַווע, האָט צו אים געזאָגט:

»אַז א מענש איז שוין אַלט דרײַסיג יאָר, האָט ער צו אים געזאָגט, אַז א מענש האָט אינערגעץ קיין היים ניט און באַטראַכט ניט, וואָס מיט אים וועט זיין מאָרגן ...«

נאָר אויסגעקומען איז שוין אַזוי, אַז דער בריוו צו דער שוועסטער איז סוף־כל־סוף געבליבן אויפן טיש ניט קיין געענדיגטער, און ער איז נאָר אָפגעשלאָפן איבעריגע עטליכע שעה דאָ, בײַ זיך אויפן בעט, ער איז אינערגעץ ניט געפאָרן. זײַן שווערער, זעקספודיגער קערפער האָט מער ניט געקאָנט איבערטראָגן די גרויסע יסורים, זיך געלאָזט אויף הֶפקר און געזונקען אין שווערער שנאָרכנ־דיגער רוה.

ווען ער האָט זיך איינמאָל אויפגעכאַפּט פון אָטדעם צושטאַנד און זיך גענומען אַרומוואַשן מיט דער גויעס א פרישן עמער וואַסער, האָט ער נאָר געדענקט, אַז ער איז יענער בורמאַן, וואָס איז אַמאָל געווען א סטודענט און וואָס איצט וויל מען אים דאָ אין שטאָט מאַכן אויס ראַבינער; אַז אלישע איז שטאַרק שלאַף און גייט פון שטוב ניט אַרויס, און אַז בײַ אים, בורמאַנען, איז איצט אַן איבערגאַנגצײַט; איז ער ניט שולדיג, וואָט ער דרייט זיך דערווײַל אַרום ליידיג און האָט די לעצט טעג אָנ־

געהייבן שטאַרק נאָכקוקן דעם אָרטיקן שוואַרצחנעוודיקן מיידל, דער מאָדיסטין. ער מוז זיך איצט גוט מיַישב זיין וועגן זיך מיט פּראַדאָטשקען, און דאָס וואַרט ער אויף איר, זי מוז דאָך סוף־כּל־סוף צוריקקומען פון מעזשביזש.

ס'איז געוועזן נאָהענט צו זונזעצנזיך, און דער מאַנסביל וואָס אין אים, האָט זיך, ווי אַלעמאָל אין דער צײַט, געשטאַרקט אין אים, אַרויסגעשלעפּט אינדרויסן צום עקסטן, ליידיקן שטאָטפּלאַץ. דאָרטן האָט אים באַגעגנט דער זעמסקי דאָקטער, וואָס האָט זיך א גאַנצן זומער צוזאַמען מיט אים געבאָדן אין אָרטיקן שלענגלענדיקן טײַכל. ער האָט אים באַטראַכט מיט קלוגיטשקע, צוזאַמענגעצויגענע אויגן, אָטדער דאָקטער, און האָט אים פרײַנטליך א פּליעסקע געטאָן פונהינטן, איבער די פעטע קנייטשן פון זײַן געגאָלטן קאָפּ.

»בורמאַן, האָט ער אויף אים שמייכלענדיק צוגעשאָקלט, איר זייט א גאַנץ שיינער יונג, אויפן ערנוואָרט, נאָר איר טוט גאָרניט און ווערט צופיל פעט... ס'איז שעדליך, קומט וועט איר בײַ מיר אינדערהיים צעהאַקן א פור האָלץ«.

בורמאַן האָט, ניט עפענענדיק דאָס מויל, געענטפערט מיט א שמייכל.

דער דאָקטער, האָט דאָס געהייסן, איז געוויס א קלוגער. נאָר מיר זיינען אויך ניט קיין נאַר. מיר האַלטן, אַז וועגן אַזעלכע זאַכן איז ניט כּדאַי אַרײַנצולאָזן זיך אין א שמועס, און ענטפערן ניט מער, ווי מיט א שמייכל.

דענסטמאָל האָט אים דער דאָקטער, ווי זײַנעם א גלייכן, אָנגענומען אונטער דער האַנט און האָט מיט אים אַוועקגעשפּאַנט צום ווײַטן קאָסציאָלווינקל, וואו ער האָט נאָך באַדאַרפט אַרײַנגיין צו איינעם א חולה.

»אלישע׳ האָט ער אים אויפֿן וועג דערציילט׳ האַלט שלעכט׳ א גרויסער סָפֿק׳ צי ער וועט נאָך די וואָך אויסלעבן«·

»אַזוי ?!« דער ראַבינער האָט זיך דערשראָקן׳ גלײַך ער וואָלט שולדיג זיין אין אלישעס טויט·

דער צווייטער געדאַנק זײַנער איז שוין אָבער געווען ניט וועגן אלישען׳ נאָר וועגן פראַדאָטשקען· דווקא וועגן איר· ער האָט געקלערט׳ אַז ס׳איז נויטיג׳ ער זאָל זיך אומקערן און זאָל איצט אומישנע אַרײַנגיין א קוק טאָן אַהין צו אלישען אין שטוב· נאָר פונקט אין דער צײַט׳ וואָס ער האָט זיך מיטן דאָקטער אָפּגעזעגנט׳ האָט זיך אַקעגן׳ פונם שמאָלן פאַרוואַקסענעם געסל אַרויסגעוויזן דאָס שוואַרצהָנעוודיגע שלאַנקוואוקסיגע מיידל׳ די אָרטיגע מאָדיסטין׳ און האָט אויף אים א ווייה געטאָן מיטן ריח פון אירע פאַרפומען· זי איז דורכגעגאַנגען גאָר נאָהענט פאַרבײַ אים און האָט אויף אים ניט געקוקט· אין די אויערן האָט אים נאָר א שאָרך געטאָן דער גערויש פון איר אונטערשטן זײַדענעם קליידל׳ און אין דערזעלבער צײַט האָט זיך מיטאַמאָל אַזוי געשטאַרקט דער מאַנסביל וואָס אין אים׳ אַז ער האָט זי שיר בײַם נאָמען ניט אָנ־גערופן און האָט זי שיר לעבן זיך ניט אָפּגעשטעלט· ער האָט איר נאָכגעקוקט מיט שמייכלדיגע אויגן· איצט׳ בשעת די זון איז דאָ׳ קעגנאיבער דעם ליידיג גרינעם פלאַץ׳ פאַרגאַנגען אַזוי גרויס און רויט׳ ווי א גרויסער דורכזיכטיגער מאַראַנץ׳ און פונגאָהענט און פונוויַיט האָבן הײַזער און זייערע פענסטער אָטדי רויטקײַט אָפּגעשפּיגלט׳ האָט אָטדאָס אַוועקשפּאַנענדיגע מיידל אויסגעזעהן אַזוי נײַ און פריש· עפּעס האָט ער געטראַכט וועגן איר׳ נאָר אַליין האָט ער ניט געוואוסט אויפקלאָר׳ וואָס ער טראַכט· ער האָט נאָר געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז׳ און האָט

אַזוי פֿאַמעליך ווײַט־ווײַט אַוועקגעשפּאַנט נאָך איר אין שטאָט אַרײַן.

מיט א פּאָר טעג שפּעטער, שפּעט אין בין השמשות, האָט אים פּרויקע טשערקיס באַגעגנט אין שמאָלן הינטער־געסל, וואו דאָס מיידל, די מאָדיסטין, וואוינט. בורמאַן האָט זיך דאָרטן איינגעראַלין אַרומגעדרייט אַרום דער שטוב פֿונם מיידלס מוטער, דער אַלמנה, און האָט געהערט, ווי קעגנאיבער די פֿאַרמאַכטע טיר און פֿענסטער שטעפּט מען אויף א מאַשין.

פּרויקע איז געווען שטאַרק צופֿרידן פֿונם הונדערטער, וואָס ער האָט אָקאָרשט הײַנט אינדערפֿריה פֿאַרדינט בײַם אָרטיגן גלח. ער האָט אויפֿן ראַבינער פֿריילעך אויס־געגלאָצט די אויגן:

»זעה נאָר! ··· גזלן, וואָס טוסטו דאָ?«

און באַלד האָט ער געכאַפּט א קוק צו דער שטוב, פֿונ־וואַנען ס׳הערט זיך דאָס שטעפּן פֿון מאַשין. ער האָט קלוגיטשקערהייט עפּעס תּופֿס געווען און האָט אים אַהין, צו די פֿענסטער, א וואונק געטאָן:

»נאַר איינער, זי ווערט דאָך גאָר א כּלה, די שוואַרצע, ווי איך בין א ייד ··· זי נעמט יאָסל דעם רימערס זון, נעמט זי«.

ער האָט איצט אויסגעזעהן מאָדנע נײַ און פֿריש, אָטדער שוואַרצגעגרייזלטער פּרויקע, וואָס האָט די לעצטע צײַט געהאַלטן אין איין אַרומיאָגן אין דער געגנט מיט א גאַנצן פּאַק פֿרײַזקוראַנטן און האָט פֿאַרקויפֿט פּריצים אַקערס מיט דרעשמאַשינעס. אין זײַן קליינעם טאַשנביכעלע, וואָס ער האָט דאָ אויפֿן אָרט דעם ראַבינער באַוויזן, זיינען געווען אונטערגעצויגן פֿרישע אַכטצנהונדערט רובל רֶיוַח. און אַליין איז ער שוין איצט אינמיטן דער וואָך געווען אָנגעטאָן אין א נײַעם גרינליכן אָנצוג און בלאַנקענדיג

ווײַטע איבערשטע וועש און אין אויך אַזאַ נײַעם גרויס־שטעטיגן האַלזשטיק.

»דו פאַרשטייסט, האָט ער דעם ראַבינער פריילעך גענומען טײַטן אויף זיך, דער עיקר איז, אַז מ׳בלײַבט בײַם שׂכל און מ׳הייבט אָן פאַרדינען געלט ... שאַ! און וואָס מאַכט עפּעס אלישע? אַ רחמנות ... ביסט בײַ אים ניט געווען?«

ער האָט געוואָלט קלאָרמאַכן דעם ראַבינער, פונוואַנען צו אים נעמט זיך די גוטמוטיגע שטימונג, האָט ער אים אונטער דער האַנט אַוועקגענומען:

»מענש איינער, וויבאַלד איך האָב מיר אָנגעהייבן פאַרדינען און לעב מיר, ווי אַ מענטש, וואָס זשע האָב איך חלילה עפּעס צו דיר, צו מאַניען, צי אפילו צו אלישען למשל? וואָס, ניט אַזוי? קום, וועלן מיר אַרײַנגיין צו אים געוואָר ווערן.«

אָבער ווינאָר זיי זיינען אַרײַנגעקומען צו אלישען אין פּאָדערשטיבל, האָבן זיי גלײַך דערפילט, אַז די שטוב איז פול מיט שטימונג פון מסוכּנעם קראַנקן, וואָס לעבט שוין נאָר, כּדי זיך צו מאַטערן און אַרויסצוזעמען דאָס חיות בײַ די, וואָס דרייען זיך אַרום אים. דאָס שלעקל, דאָס דינסטמיידל מיטן פאַרבונדענעם קאָפּ און אומגעוואַשענעם פּנים האָט זיי דאָרטן גלײַך אָפּגעשטעלט און גענומען דערציילן, וויאַזוי זי איז דאָרטן מיט »אים« איינעאַליין אין שטוב, און וויאַזוי »ער« האָט זי שוין פאַרמאַטערט; זי האָט אים שוין אַפילו ניט גערופן בײַם נאָמען.

»זי איז דאָ איין מענש און האָט שוין פּשוט ניט קיין כּוח פון אים אויסצושטיין«.

אַרום און אַרום האָט די לופט געשמעקט מיט מײַזנקויט און מיט לאַנג ניט געלופטערטער קיך. אין עסצימער

אויפן טיש, לעבן רויכערנדיגן קיכלעמפעלע, איז געשטאַנען א פולער עמער מיט בלאָטיגע שטיקער אײַז, און אַרום אים האָבן זיך געוואַלגערט עטליכע פאַרטריקנטע ביינדלאַך פון אַן אָפגעגריזעט עוף. אָטדי פאַרטריקנטע ביינדלאַך, אַז מ׳האָט אויף זיי לאַנג געקוקט, האָבן זיי אָהן אַן אויפהער דערמאָנט אָן דער מרה־שחורהדיגער פוסטקײַט, וואָס ציהט זיך פונדאַנען איבער דער גאַנצער לענג פון באַלויכטענעם זאַל ביז די אָפענע טירן פון פינסטערן שלאָפצימער. און בײַדערזײַט איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָס פאַריבלדיגע דינסטמיידל און האָט גענודעט:

»אַז עסן עסט »ער« שוין גאָרניט; עס גליסט זיך אים נאָר. האַלט »ער« מיך אין איין אַרומיאָגן איבער דער שטאָט, איך זאָל אים קריגן און קאָכן פאַרשיידענע פאָטראַוועס. אָט זאָלן זיי אַזוי גוט זײַן און א קוק טאָן, ווי בײַ איר איז א קײַלעכדיגן מעת־לעת די קיך צעלייגט.«

און זי האָט דערציילט, וויאַזוי נעכטן אינאָוונט האָט זיך אים פאַרגליסט מילכיגע קנישעס, און זי האָט געמוזט די גאַנצע שטאָט אויסלויפן נאָך פוטער און קעז און אים באַקן קנישעס. און בײַנאַכט, זי איז נאָר אַנטשלאָפן געוואָרן לעבן זײַן טיר אויף דער פאָדלאָגע, אַזוי וועקט ער זי שוין: ס׳דוכט זיך אים, אַז ער וואָלט איצט עפעס געגעסן... א פֵסחדיג קעזל וואָלט ער איצט געגעסן.

»זאָלן זיי מוחל זײַן א קוק טאָן, ווי אָטדי קנישעס מיטן קעזל שטיין נאָך איצט אויך אין קיך, »ער« האָט זיך אַפילו צו זיי ניט צוגערירט.«

זי איז געווען גענוג פאַרביטערט, אָטדאָס פאַריאָגטע דינסטמיידל, און האָט וועגן אים, דעם שלאַפן, שוין ניט אָהן גיפט גערעדט.

זי האָט באַמערקט, ווי זיי קנײטשן זיך אויף איר הויך רײדן, האָט זי מאָדנע שלעכט אַ שמייכל געטאָן:

»וואָס, איר מיינט: ער שלאָפֿט?... ער שלאָפֿט ניט, גאַנצע נעכט שלאָפֿט ער ניט... אַזוי ליגט ער דאָרטן אַ גאַנצן מעת־לעת און לאָזט מיך ניט עפֿענען די לאָדנס... ניט ער שלאָפֿט אַליין, ניט ער לאָזט יענעם שלאָפֿן.«

פֿרויקע מיט בורמאַנען זײַנען דאָך אַרײַן אין זאַל מאָדנע שטיל, ווי מורא האָבנדיג עמיצן אויפֿצוּוועקן, צוגעקומען ביז די שטולן אויף די שפּיצפֿינגער און זיך דאָרטן ביידע אין איין שורה אַוועקגעזעצט. אַ ווײַלע איז געווען שטיל. בורמאַן האָט לעבן זיך אויף דער פּאָדלאָגע דערזעהן אַ פֿאַרטריקנט שטיקל בלאָטע, וואָס דעם אוריאַדניקס שטיוול האָבן עס, אַפּנים, נאָך צוריק מיט עטליכע טעג אַהער פֿאַרטראָגן. ער האָט זיך זיצנדיגערהייט אײַנגעבויגן צו דעם, ווי אויף צו פֿאַרווײַלן זיך, און האָט אויף דעם געקוקט לאַנג־לאַנג, ווי וואַרטנדיג, אַז אָט־אָט וועט עס זיך אָנהייבן רירן און וועט אַוועקקריכן איבער דער גאַנצער לענג פֿון זאַל. און פֿרויקען איז שוין געווען מאָדנע לאַנגווײַליג, און חרטה האָט ער געהאַט אויף אָטדעם גאַנצן וויזיט. ער האָט מיט איין האַנט זיך געגעבן אַן אומצופֿרידענעם קראַץ הינטערן קאָלנער און מיט דער צווייטער האָט ער אַ קיצל געטאָן בורמאַנען אונטער דער פּאַכווע:

»האָסט דאָ אַמאָל אָפּגעלעבט אַ גוטן טאָג, אַ?«

ער האָט געוואָלט עפּעס צוגעבן וועגן פֿראַדאָטשקען. זי ווייסט ניט, אַז אלישע איז שלאַף. זײַן שָכן האָט אים דערציילט, אַז ער האָט זי אָקאָרשט אַ טאָג פֿאַר ראש־השנה געזעהן אין מעזשביזש אַרומשפּאַצירן מיט אָפֿיצירן. נאָר דאָס דינסטמיידל, וואָס איז פֿון זײערטוועגן אַרײַנ-

געגאַנגען אין שלאָפצימער געוואָר ווערן, האָט זיך פּלוצים צו זיי אומגעקערט אַזוי מאָדנע פאַרוואונדערט און ערשטוינט:

»זעה נאָר! האָט זי געזאָגט אַזוי פאַרטראַכט און מיט אַזאַ טאָן, גלײַך ס'איז נאָרוואָס געשעהן עפּעס אַן אומגעהערטער נֵס, ער איז דאָך טאַקע אַנטשלאָפן געוואָרן, אלישע«.

X

פרויקע טשערקיס איז אָפּגעשלאָפן א גליקליך אויפגערעגטע נאַכט איבערן היפּשן רֶיוח, וואָס ער האָט נעכטן פאַרדינט בײַם אָרטיגן גלח, און האָט זיך אויפגעכאַפּט חָתנדיג געשטימט און מיט א נײַעם פריילּיכן געדאַנק:

»איצט, אַז אים האָט מיטאַמאָל אָנגעהייבן גיין אַזוי גוט, איז שוין גאָרניט אַזאַ אומגליק, וואָס מאַני האָט אים אַוועקגעוואָרפן ... ער מיינט עס באמת: ווען ער גֶט זיך מיט מאַניען, וואָלט ער איצט ניט געקענט חתונה האָבן אַפילו מיט אַזאַ מין פּראַדאָטשקען, למשל?«

און נאָכדעם פּוצט ער זיך אויס אין אַלץ נײַעס, וואָס ער פאַרמאָגט, לאָזט זיך ארויס שפּאַצירן אין מאַרק אַרײַן און פילט זיך דאָרטן אַזוי יום־טובדיג און נײַ, ווי אָטדער פריש זונענדיגער און ווייכער פריהמאָרגן, וואָס האָט פונסנײַ גענומען וואַרעמען צווישן די בערג דאָס טיף באַגראָבענע דובראָוויטש.

»בכלל יאָגט ער זיך שוין גאָרניט אַזוי נאָך געלט. ער איז דאָך נאָך, חוץ אַלע פאַרדינסטן זײַנע, א פאַרמאַצעווט; וויל ער, וואַרפט ער גאָר אַוועק אָטדי אַלע מסחָרים און שטעלט זיך אַרבעטן אין אַן אַפּטייק, אין א דאָרף.«

און אים הייבט אָן הנאה טאָן, וואָס ער קאָן אַרומגיין אַביסל ליידיג און וואָס, ווען ער וויל, קאָן ער אַוועק־וואַרפן אָטדי אַלע מסחרים און זיך שטעלן אַרבעטן אין אַן אַפּטייק אין דאָרף...

»ער מיינט עס באמת: געלט איז טאַקע א זאַך, אָבער ניט אַלץ; ער איז דאָך ניט געגליכן צו אָטדי אַלע אַרומיגע דובראָוויטשער בהמות.«

לעבן טונקלשטיינס געמויערטער און גרויסער מאַנו־פאַקטורקלייט דערזעהט ער טונקלשטיינס יינגערן זונס ווייַבל, אָטדי, וואָס האָט קיין קינדער ניט.

»א רחמנות, טוט ער וועגן איר א טראַכט, א יונג ווייַבל וויל נעבעך האָבן קינדער«.

אים איז געפעלן, וויאַזוי זי שטייט אַקעגן דער זון אָנ־געשפּאַרט מיט די פּלייצעס אָן בייַשטידל פון קלייטטיר, און דער שאַרף הענגט איר אַראָפּ ביז איבערן מויל, כדי זי זאָל ניט אָפּגעברענט ווערן. שטייט ער א ווייַלע פונ־ווייַטנס, קוקט אויף איר און פילט, ווי דער רחמנות נאָגט שטיל בייַם האַרצן.

»א מענש, למשל, קערט ער זיך אום צום פריהערדיגן געדאַנק, אַז ער פאַרדינט זיך, וויפיל ער דאַרף, און איז אָנגעטאָן און איז זאַט, הייבט ער זיך אָקאָרשט אָן צוצו־קוקן און רחמנות האָבן אויף זיך און אויף דער אַרומיגער פרעמדער וועלט... א מענש איז שוין גאָרניט אַזוי שלעכט...«

»און אָט איז טאַקע ער, פּרויקע אַליין: וואָס קער ער זיך, א שטייגער, אָן מיט אָטדעם ווייַבל?«

»פּאַני ראַבקין! מאַכט ער עטליכע טריט צום אַרטיגן מיטליאָריגן דראָגיסט, וואָס די גילדענע ברילן רייטן אים פון תמיד מאָדנע גרינג אויף דער פאַרריסענער נאָז, און ער זעהט דעריבער אין זיי אויס אַביסל צעטראָגן, ווי

א געבילדעטער, פאַני ראַבקין, חזרט ער איבער, בשעת ער דערנעהענטערט זיך צו אים, איך גיי דאָ אַרום און קלער: אויף מיר, למשל, זאָגט מען דאָ אין שטאָט, אַז איך בין א שלעכטער ... אַ? גוט אַזוי? ...«

נאָר ראַבקין דער דראָגיסט איז שטאַרק צעטראָגן איבערן קאמעניצער קאָמיסיאָנער, וואָס פּאָרט ניט צו נאָך דער פאַרזאָגטער באַשטעלונג. ער קוקט אויף אים אַרויס מיט גרויס אומגעדולד, שטייענדיג לעבן דער גלעזערנער טיר פון זיין אויסגעפּוצטן מאַגאַזין און מורא האָבנדיג, אַז ער וועט שוין ניט צוקומען. און הינטער אים שטייט זיין רויטהאָריג, פון תמיד אָן, שטאַרק אויסגעדאַרט ווייב און עסט אים מיט א שטילן קוויטש, ווי א וואָרים.

»ביסט א מבין?! ער איז ביז האַלבן טאָג געווען צע־טראָגן מיט זיינע ציוניסטישע בריוולאַך, איז ער געווען צעטראגן ... ער האָט ניט געקאָנט באַשטעלן דעם קאָ־מיסיאָנער גאַנץ פריה, האָט ער אים ניט געקאָנט באַ־שטעלן.«

פּרויקען איז געפעלן אָטדאָס קאָמישע פּאָרל. ער, א פּעמפּיקאָוואַטע און קאַרג יידל מיט א צוגעשוירן בערדל, וואָס פאַרקויפט באַהאַלטן פונם ווייב ציוניסטישע מאַרקעס, און זי, אַן אויסגעבויגענע, ווי א צו פאַרטיגע, איינגע־טריקנטע זאַנג און ווערגט זיך, בשעת זי רעדט אויף איר קוויטשיג קולכל, גלייך דער שלאַק אין איר איז צו גרויס, ער זאָל זיך דורך איר שמאָלן האַלז ארויסרייסן.

דאָך גייט ער פונדאָרטן אַוועק אַן אומבאַפרידיגטער, מיט א ניט דערזאָגט וואָרעם וואָרט און מיט א תרעומותדיגן שמייכל אין די אויגן.

»א פאַרגרעבטע שטאָט דובראַוויטש ...«

און אים פאַרבענקט זיך שטאַרק נאָך אַן אויסגעאיידלטן לייטישן מענשן, וואָס וואָלט איצט הנאה געהאַט פון

אַרומגיין אַביסל ליידיג, אָטאַזוי ווי ער, און וואָס וואָלט אים איצט געקאָנט אויסהערן.

„אַך, אַ גוטן ברודער צו האָבן . . .“

אָט וואָלט ער, דוכט זיך, איצט אַוועקגעגאַנגען צום ראַבינער און וואָלט אים גענומען מיט זיך שפּאַצירן אַהין, אַרויס שטאָט, וואו פעלדער זיינען, ווי נאָך פּסח, פאַרגאָסן מיט וואַרעמער זונענשיין, און וואָלט אים דאָרטן געזאָגט:

„ברודערקע, וואָלט ער אים דאָרטן געזאָגט, אַז דו האָרעוועסט אויף פּרנסה און ביסט פאַרטראָגן, איז דיר גוט, נאָר איינער. נאָר אַז דו באַקומסט, וואָס דו דאַרפסט, און טראַכסט זיך איין אין אָטדעם אַרומאונאַרום, זעהסטו, אַז ס'איז פאַראַן א שיינע וועלט, און דו האָסט אויף איר עפּעס רחמנות, אויף אָטדער וועלט, און ס'ווערט דיר עפּעס אַזוי טומלדיג, ווערט דיר.“

איז אָבער דער ראַבינער געוואָרן די לעצטע צייט אַזאַ שווערע קלאָץ. אַמאָל, ווען ער האָט אין זיין סטודענטישער טוזשורקע אוראָקן געגעבן, איז ער נאָך געווען א שטיקל מענש און ריידן האָט מען מיט אים געקאָנט. און איצט שמייכלט ער אויף אַלץ, וואָס מ'זאָגט אים, צו זיך אין דער נאָז און שטומט, ווי א קלאָץ שטומט ער.

„עט! א פאַרגרעבטע שטאָט דובראָוויטש . . .“

ער דרייט זיך דאָך נאָך לאַנג אַרום אויסגעפּוצטערהייט אין מאַרק און שטעלט זיך ענדליך ריידן מיט אלישעס דינסטמיידל, וואָס קערט זיך אום פון מאַרק מיט א קאָשיק אין האַנט:

„נו וואָס הערט זיך? וואָס מאַכט ער עפּעס, אלישע?“

„וואָס זאָל זיך הערן, וואָס?“ . . .

דאָס דינסטמיידל האָט נאָך אַלץ אַן אומגליקליך פאַרמאַטערט און אומגעוואשן פּנים.

»פון נעכטן אָן האַלט ער דווקא אין איין שלאָפן׳ זי ווייס׳ וואָס פאַר א שלאָף דאָס איז?... אינמיטן גאַנצ־פריה האָט ער זיך אויפגעכאַפּט מיט א גליסטעניש נאָך פרישע שבתדיגע פיש׳ אָטדאָס האָט זי זיך דריי שעה כסדר אַרומגעדרייט אויפן דאָרף און האָט קוים געקראגן אָטדי צוויי פונט קארעסן׳ נאָר נאָך פראדאָטשקען איז נאָך פאַרטאָג אַוועקגעפאָרן א פור מיטן דאָקטערס א קאַר־טאָטשקע׳ אפשר איז זי שוין דאָרטן געקומען און וועט מאַכן אַן עק צו אירע, דעם דינסטמיידלס, צרות׳«

»אַזוי? פרעגט פרויקע איבער, קאָן זיין, אַז זי איז שוין דאָרטן געקומען, פראדאָטשקע?«

אים טוט א מאָדנעם ציה אַהין׳ צו אלישעס שטוב׳ וואוהין ס׳איז שוין׳ אפשר, געקומען פראדאָטשקע׳ דאָך גייט ער אַוועק צו זיך אַהיים און עסט אָפּ מיטאָג׳ און נאָכדעם לייגט ער זיך צו אויף א פּאָר שעה שלאָפן, כדי אויסצוהאַלטן אין זיך די לייטישקייט און ניט צו לויפן אַהין באַלד, ווי זי איז געקומען׳ איינמאָל האָט זי צו אים געזאָגט אָטדי פראדאָטשקע:

»פרויקע׳ האָט זי אים איינמאָל געזאָגט׳ שווערט זיך ניט אַזויפיל מאָל ,ווי איך בין א איד׳׳ ס׳ניט שיין׳ פרויקע«׳

אַרום דריי אַזייגער ביי־טאָג׳ ווען פרויקע איז נאָך אָטדעם יום־טובדיגן שלאָף אַריינגעקומען צו אלישען אין פּאָדערשטיבל און האָט דאָרטן פון פראדאָטשקעס כבוד וועגן אויסגעשריגן זיין בחורשן און פרייליכן »בודטע זדאָראָווע סערעדאָיו«׳ איז שוין אלישע געווען א מינוט צעהן טויט און איבערגעדעקט מיט אַ לייַלאַך׳ ניט ווייַט פונם מת אויפן קאָמאָד האָבן געדעמפט די פרישע׳ נאָרוואָס אָפּגעקאָכטע׳ שבתדיגע פיש׳ און די פור פון מעזשביזש האָט זיך׳ אַפּנים, נאָך אַלץ ניט געהאַט

אומגעקערט, מ׳האָט ניט געוואוסט, צי פראַדאָטשקע קומט, צי ניין.

א ווײַלע איז פּרויקע לײַטיש דאָרטן אין שלאָפצימער געשטאַנען און האָט, ווי פאַרענטפערנדיק זיך, געטראַכט:

»וואָס זשע, איך בין אים, חלילה, געווען א שונא, אלישען?« ...

און נאָכדעם האָט ער דערהערט דאָס גרילצנדיק פרעמדע געוויין פונם דינסטמיידל, וואָס לויפט אָן פונדרויסן מיט א פריש געכאַפּטן פונט ליכט. אים האָט געאַרט, וואָס אָטדאָס מיידל איז נאַריש, האָט ער בײַ איר פון די הענט די ליכט צוגענומען און האָט זיך אויף איר לײַטיש פאַרקרימט.

»שאַ! ביסט א מֵבין, ווי זי האָט זיך צעקוויטשעט, האָט זי זיך! דעם געשטאָרבענעם טאַטן אירן באַוויינט זי.«

דאָס מיידל איז אַוועק ערגעצוואוהין אין קיך אַרײַן און גענומען וואָיען דאָרטן מיט א דערשטיקט און דערוואָרגן קול. און אַרום דער שטוב, וואָס מיט די אָפענע פענסטער, איז געווען מאָדנע שטיל און לאַנגווײַליג. דאָרטן האָט זיך נאָר פאַמעליך געצויגן די דרײַאַזייגערבײַטאָגעדיגע שעה; יאַן דער סטרוזש האָט זיצנדיק אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק, דערציילט דער שליאַכטין דער וועשערין, וויאַזוי די קצבים האָבן אלישען צעשלאָגן, און די גויע איז געשטאַנען אַקעגן אים מיט איבערגעפלאָכטענע הענט אויף דער ברוסט און געשאָלטן אויף גוייש אַראָפּ צו דער פאַרגרעבטער שטאָט צו:

»א כאָליערע אויף זיי! ... אָ, די הענט זאָלן זיי אָפּגעדאַרט ווערן ... אָ, דאָס לײַב און לעבן זאָל זיי אָפּנעמען« ...

פּרויקע האָט דערזעהן דעם ראַבינער איינעמאַליין ניט ווייט פון שטוב שטיין, איז ער צו אים צוגעגאַנגען און געזאָגט:

»וואָס זאָגסטו, א שיינער תּכלית?«...

אים איז, קוקנדיג אויפן ראַבינער באַלד א געדאַנק איינגעפאַלן, האָט ער אים אָנאַזייט אָפּגערופן.

»נאַר איינער, א שלעכטע ירושה מיט א שלעכט ווייב האָט דיר אלישע צוגעגרייט?«

א ווײַלע איז געווען שטיל. דער ראַבינער איז נאָך אַלץ געשטאַנען פאַרטראַכט, מיטביידע הענט אין די טאַשן פון זיין שוואַרצן האַרבסטרעקל און מיט א מינע פון א מענשן, ביי וועמען מ׳דאַרף זיך לערנען דרך ארץ האָבן פאַר א שטוב, וואו ס׳ליגט נאָך דער מֵת. נאָר פלוצים האָבן זיך ביי אים דער שטערן צוזאַמען מיט די אויגן געגומען קנייטשן אַרויף און געדאַכט האָט זיך, אַז ער מיינט מיט דעם צו טאָן א שעמעוודיגן שמייכל.

»נאַר איינער, די וועלט איז בלאטע, ווי איך בין א ייד.«

יוסף שור

I

אָנהייב פרילינג האָט דער גרויססעטרעניצער גמרא־מלַמד יעקב־נתן ווידערפּאָליער אָנגעשריבן א לשון־קודש־בריוו צו מהר״טובן קיין בראַשעק.

אין בריוו איז געשטאַנען:

»צי קאָן מיר ניט מײַן פרײַנט און באַקאַנטער אַרויסשרײַבן באריכות, ווער איז דאָס געווען יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרטס אײדעם משהלע לעווין, יענער משהלע לעווין, וואָס האָט צוזאַמען מיט יהושע־העשלס רײַכן זון געעַרשנט די גרויסע בראַשעקער צוקערפאַבריק און איז פאַראַיאָרן געשטאָרבן?«

און ווײַטער איז אין בריוו געשטאַנען:

»פון מיר איז ניט פאַרהוילן, אַז מײַן האַר מהר־טוב איז געווען א גרויסער מקורב צו משהלע לעווינס הויז, דאָך בין איך זיך סומך אויפן לײַטישקײַט פון מײַן האַר און פרײַנט און גלויב, אַז ער וועט מיך, חלילה, ניט פאַרפירן און וועט מיר אַרויסזאָגן דעם גאַנצן אמת פון אונטער זײַן האַרץ«.

אויף דעם דאָזיגן בריוו איז יעקב־נתנען אָקאָרשט אין צוויי וואָכן אַרום אָנגעקומען א דריבנע אָנגעפילט לשון־קודשדיג קאַרטל. א טייל פונם קאַרטל האָט פאַרנומען דער לאַנגער בכבודיגער טיטל, און אינגאַנצן איז דאָס געווען

געשריבן כּמעט אינגם זעלבן מליצה־טאָן, וואָס רבשקה, דער שר פון אשור, האָט צוריק מיט א פּאָר טויזנט יאָר אַרויסגערעדט צו די יידן אויף די מויערן פון ירושלים.

»פאַרוואָס דען זאָל איך ניט קאָנען אַרויסריידן דעם גאַנצן אמת פון אונטער מײַן האַרץ? צי קאָן איך דען פאַרדעקן פון מײַן ליבהאָבער א זאַך? און צי איז דען פאַרהאַן עפּעס צו פאַרלייקענען וועגן א באַליבטן און גלוסטיגן מאַן, וואָס אַלע זײַנע וועגן זייַנען געווען אמת און גערעכטיגקײַט?«

דאָך איז מחר־טוב פון תּמיד אָן געווען ניט קיין גע־נאַרניק א מַשׂכּיל און האָט געקאָנט אויף לשון־קודש שיין באַמאָלן א זאַך. פון דער צווייטער העלפט קאַרטל האָט שוין טאַקע אַרויסגעקוקט ניט נאָר משהלע לעווינס לעבן, נאָר אַפילו זײַן היפּש בלאָנד פּנים מיטן ליכטיגן בערדל, וואָס איז אים געוואַקסן ניט אויף די באַקן, נאָר פּונקט אויפן שמאָלן פּאַסיק, וואו דאָס פּנים גרענעצט מיטן פּולן, קלאָרן האַלז. אין קאַרטל האָט זיך געמאָלט, וויאַזוי משהלע לעווין האָט אויסגעזעהן נאָך אַמאָל, בשעת יהושע־העשל האָט אים אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד פאַר אַן איידעם.

»דעמאָלט האָט מיט אים געקלונגען. „א צאַצקע״ האָט מען געזאָגט, „און ראוי להוראה״. נאָר ער אַליין האָט פון דעם אַלעם געשמייכלט, ווײַל ער האָט געגלויבט אויף א מאָדנע פרײַען אופן אין „השגחה פּרטית״ און האָט גע־קאָנט אויסווייניג אַסך פון די דייטשישע פּאָעטן«.

»און דאָס, האָט זיך ווײַטער אין קאַרטל דערציילט, איז טאַקע אמת, אַז ער האָט זעהר גיך צעטרענצלט זײַן פאַרמעגן, און זײַן ווײַב האָט דאַן אָנגעהייבן לעבן מיט אים אין קריג, פּשוט צוליבן געלט, וואָס ער האָט צע־טרענצלט, און ניט, חלילה, ווי די וועלט זאָגט, אַז זי

האָט נאָך מיידלוויַיז כּלומרשט ליב געהאַט איינעם א ריגער. נון, האָט דאָך נאָך דאַן געלעבט יהושע־העשל בריסקער, א געזונטער טאַטע מיט אַן אָפענער וותּרנישער האַנט, און טאָן האָט ער ליב געהאַט אַלץ ברייט און אויפגיך. האָט ער אים דאַן פונסניי געגעבן נדן און האָט אים אויסגעבויט אין בראַשעק לעבן דער צוקערפאַבריק דעם שיינעם הויף און האָט אים דאָרטן באַזעצט מיט א תּנאי, אַז זיַין געלט זאָל ליגן אין צוקערפאַבריק און אויף צו לעבן זאָל מען אים אַרויסגעבן פון קאָנטאָר«.

דאָס דאָזיגע קאַרטל האָט שוין יעקב־נתן געקראָגן אָקאָרשט שפּעט צו פּסח צו.

יעקב־נתן האָט דעמאָלט געהאַט אַסך פריַיע ציַיט. ער האָט אָנגעשריבן מחר־טובן א צווייטן גרעסערן בריוו און האָט אַרויסגעזאָגט אָהן שיעור וואונדער.

»מיר איז א גרויסער חידוש אויף מיַין האַר און פריַינט מחר־טובן, ווען די גאַנצע וועלט האַלט פאַר א תּלמיד־חכם. אונזערע חז״ל האָבן דאָך געזאָגט: „געַנוג צו א קלוגן א ווינק טאָן״. היַינט, ווי קומט עס, וואָס ער האָט ניט פאַרשטאַנען וואוהין די זאַך בויגט און האָט מיר גאָר־ניט נישט געשריבן וועגן משהלע לעווינס בת־יחידה, וואָס איך האָב פאַר איר גאָר א ליַיטישן ענין?«

און אויף אָטדעם בריוו איז שוין יעקב־נתנען מער קיין ענטפער ניט אָנגעקומען. געהייסן האָט עס, אַז מחר־טוב, דער מַשׂכּיל, איז אויך ניט קיין פריץ. יעקב־נתנען, וואָס אַלע גרויססטערעניצער גבירים חַנפענען זיך צו אים אונטער, קאָן ער מכַבּד זיַין מיט א מליצהדיג קאַרטל אויף לשון־קודש, נאָר אין זיַינע וויכטיגע עניָנים גלויבט ער ניט, און פלאַפלען איבעריגס וועגן א שטוב, וואָס ער איז אַלע יאָרן געווען צו איר א מקורב, איז ער ניט מחוייב.

יעקב־נתן, ווידער, מאַכט אויך וועגן דעם א שוויַיג. אָקאָרשט חול־המועד־פסח, ווען טעג שטייען שוין טרו־קענע, וואַרעמע, פאַרגלוסט זיך אים מיטאַמאָל א פּאָר טאָן קיין סקווירע צום רבין.

»צוליב א פּאָר ענינים, זאָגט ער, מוז ער א פּאָר טאָן קיין סקווירע צום רבין«.

און דרינגען דרינגט ער פאַרן אַוועקפאָרן, אַז ס׳לוינט בשום אופן ניט צו פאָרן אַהין מיט דער באַן.

»ווער ס׳פאָרט ניט, זאָגט ער, פון גרויססעטרעניץ קיין סקווירע מיט דער אַקס, איז ער פּשוט משוגע, וואָרים מיט דער באַן לייגט מען אָן אָהן שיעור וועג, און מ׳פאָרט אַרום און אַרום«.

און דער סקווירער וועג, וואָס שלענגלט זיך אַרויס אין דרום־זיַיט פון דער היפּשער באַרגיגער שטאָט גרויס־סעטרעניץ איז שוין לאַנג שמאָל און פאַרוואַקסן. איינזאַם און געפאַלן שניַידט ער איבער דעם באַנס פריילִיכע רעלסנשנורן און ציהט זיך דאָרטן א וויַילע צווישן די דריַי ברוקירטע טראַקטן, וואָס צעטראָגן אין אַלע זיַיטן דער שטאָטס פריילִיכן געמורמל. פאַרשמאַכט, ווי א יורד, וואָס גייט צו פוס, לאָזט ער זיך פונדאָרטן אַראָפּ אין פוסטן טאָל, וואו אַן אַלטע ציגלפאַבריק, א חורבה, איז פון אַלע זיַיטן אַרומגערינגלט מיט אַלערליי ביינער פון געפּגרטע און דערשאָסענע הינט. און נאָכדעם באַגלייטן אים שוין דורכויס די גליַיכע פעלדער פון סטעפּ, ברייטע צוגעטריקנטע פעלדער, וואָס שפּרייטן אין דער וויַיט זייערע גרויליך־גרינע פאַרבן און זיינען תּמיד גרייט צו שווערן,

»ביַי אָטדעם איינציגן בוים, וואָס שטייט דאָרטן אין האָריזאָנט אָנגעבויגן איבער א ברונים, פאַרהאַן שטיל־קיַיט אויף דער וועלט«.

די ערשטע דרײַסיק וויאָרסט פֿאָרט אָפּ יעקבֿ־נתן אויף אָטדעם וועג מיט א גרויססעטרעניצער בעל־עגלה און קומט אָן קיין קאָזלאָווע, אין אָטדעם קליינעם אומעטיג פֿאַרוואָרפֿענעם שטעטעלע, וואָס שטייט שוין אַזוי יאָרנ־לאַנג מיט די פּלייצעס צום אונטערגעגראָבענעם ליימיגן באַרג און וואַרט נאָך אַלץ אויף שבתמאַכן, אויף מאָנ־טאָגירניד און אויף א בשורה, אַז משיח קומט.

פֿון קאָזלאָווע פֿאָרט ער ווײַטער אינם היפּשן און מער פֿאַרמעגליכן שטעטל בראַשעק, וואָס האָט לעבן זיך א צוקערפֿאַבריק, א גרויסע וואַסערמיל און א פּוילישן קלויסטער. נאָר אַזויוי קיין בראַשעק קומט ער אָן אָקאָרשט אויפֿמאָרגן נאָך האַלבנטאָג און טרעפֿט שוין ניט קיין איין סקווירער בעל־עגלה, דערצו איז נאָך מחר־טוב גראָד אין דעם פֿריהמאָרגן אָפּגעפֿאָרן פֿונדערהיים, פֿאַרפֿאָרט ער דאָרטן אינם איינציגן רעכטן אײַנפֿאָרהויז, וואָס געהער טאַקע צו מחר־טובן און וואָס אין געגנט רופֿט מען עס »מחר־טובס אײַנפֿאָר«. ער הייסט זיך צו־גרייטן א גוטן מיטאָג, נעמט נאָך בײַם עסן א שטאַרק פּסחדיג ביסל ווײַן און גרייט זיך נאָכדעם שלאָפֿן בײַטאָג מיט אַזאַ הרחבה, גלײַך פֿאַר אָטדעם אַלעם וועט ער צאָלן ניט מיט די גמילות־חסדימדיגע פֿינפֿאונצוואַנציגערס, וואָס ער האָט פֿאַרן אַוועקפֿאָרן »אָנגעכאַפּט« בײַ גרויס־סעטרעניצער גבירים, נאָר מיט די קופּאָנעס, וואָס ער וואָלט שנײַדן פֿון זײַנע אייגענע ריש־אַלפֿים.

בשעתן בענשן קומט שוין אַפֿילו עפּעס פֿאָר אויף שטומ־לשון צווישן אים, דעם מיטליאָריגן ברייטפּלייצעדיגן יידן און צווישן מחר־טובס שנור, וואָס קלייבט צו בײַ אים אין חדר פֿונם טיש. איטליכס מאָל, וואָס ער טוט זי א נעם דורך מיט זײַנע ברענענדיגע שוואַרצע אויגן, טוט איר מאָדנע א קיל אין ברוסט; זי איז שוין אַפֿילו גרייט

צו זאָגן׳ אַז ער געפעלט איר עפּעס ניט׳ אָטדער ייד מיט דער שטאַרק שוואַרצער אויסגעקעמטער באָרד און מיט די חסידיש אויסגעפּוצטע בגדים. דאָך גייט זי צופיל אַהין אין חדר׳ גייט פיל איבעריגע מאָל׳ ביז איר ווערט קלאָר׳ אַז זי האָט געהאַט א טָעות... און אַז ס׳האָט זיך נאָר אויסגעוויזן.

ליגט ער אַזוי׳ אָטדער יעקב־נתן׳ פאַרן שלאָף אויפן באַנקבעטל׳ מיט א שטאַרקן פּאַפּיראָס אין מויל און טראַכט׳ אַז דער וואַרעמער טאָג אינדרויסן איז שוין א שיינער׳ מַמש א זומערדיגער׳ און אַז קאָזלאָווע מיט בראַשעק זיינען די לעצטע צייַטביידע געוואָרן די אמתע פּוסטקעס. ניטאָ שוין אין זיי קיין איינציגער סקווירער חָסיד׳ צו וועמען מ׳וואָלט איצט קאָנען אַרייַנגיין. פון קאָזלאָווע׳ למשל׳ האָט זיך שוין חיימל וויַינטרויב נאָך צוריק מיט עטליכע יאָר אַרויסגעצויגן קיין פּאַלעסטינע. זייַן נגידישע ווייַס געקאַלכטע שטוב האָט אַוועקגעקויפט עפּעס איינער א פּאַרמעגליכער קרעמער׳ און זייַן בלאָנד און דאַרגופּיג ייִנגל׳ אָטדער׳ וואָס איז אַמאָל אַנטלאָפן פונדערהיים׳ איז שוין איצט׳ זאָגט מען׳ א באַרימטער מאָלער ערגעצוואו אין פּאַריז׳ צי אין בערלין. און דאָ אין בראַשעק האָבן יהושע־העשלס קינדער איבערגעבויט די גרויסע געיַרשנטע צוקערפאַבריק און האָבן זי אָנ־געפילט מיט אַלערליי בוכהאַלטערס און אינזשענערן־גלוחים.

און אַז ער דעררויכערט אָטדעם געדאַנקנפּאַפּיראָס ביז דער שפּיצטע׳ קערט ער זיך באַלד איבער אויף א זייַט; דאָס שטאַרקע גלעזל וויַין מיט דער נעכטיגער ניטדער־שלאָפענער נאַכט פאָדערן א געשמאַקן שלאָף און דער גוף פאָלגט. אין טיפן שלאָף דערפילט ער שוין אַפילו׳ אַז אינדרויסן׳ קעגנאיבער די אַראָפּגעלאָזענע פאָרהענג־

לאַך און די דינע װענט פֿון אײנפּאָר, טוען זיך אָפּ מַעשׂים; מ׳װאָלט געמעגט שװערן, אַז גאַנץ בראשעק פּראַוועט עפּעס א גוואַלטיג אַנגעלייגטע חתונה און אַז די חתונה אַליין איז שוין אויך עפּעס א מאָדנע ברייטע, א גבירישע. נאָר אין א פּאָר שעה אַרום כאַפּט ער זיך אויף און באַמערקט: בראשעק איז רוהיג, ווי געוועזן, און אין דעם איז גאָרנישט ניט געשעהן. ס׳איז מער ניט, בשעת ער איז געשלאָפן האָט זיך מחר־טוב, דער בעל־הבית פֿון אײנפּאָר, אומגעקערט מיט זײַן זונס פערד און וועגל פֿון א פּריץ, וועמען ער מעקלערט א קונה אויף וואַלד. אַרײַנפאָרנדיג אין הויז פון אכסניה, האָבן די רעדער שטאַרק געקלאַפּט אָן די אויסגעריבענע ברעטער. און נאָכדעם האָט מחר־טוב א פּאָר מאָל אָנגעקלאַפּט אַהער אין טיר, האָט זיך אים אין שלאָף געדאַכט, אַז דאָס קלאַפּט מען ערגעץ מאָדנע יום־טובדיג אויף א פויק.

מחר־טוב, אַז ער קומט אַרײַן צו זיך אין שטוב און הערט אויס, ווער ס׳שטייט איין בײַ אים אין חדר נומער 3, שטייט ער א ווײַלע אַנטקעגן זײַן ווײַב און גלעט שמייכל־דיג די טונקלגרויע באָרד, זי וואַקסט בײַ אים מערסטנ־טייל פונם האַלז, אָטדי באָרד זײַנע, און איז תּמיד אַרונטערגעבויגן, כדי זי זאָל אויסזעהן אביסל קלענער. ער בלאָזט אָפּ דעם שטויב פֿון זײַן אַנטקעגן משכילישן היטל, וואָס זעהט אויס, ווי א חזנישע יארמלקע מיט א דאשיק, און חזרט גוטמוטיג איבער:

»אַזוי, אַזוי? יעקב־נתן ווידערפּאַליער«...

און נאָכדעם פאַרשפּילעט ער אויף זיך די קנעפּלאַך און שמייכלט צו זיך אַליין. ער איז בכלל א גוטמוטיגער ייד, אָטדער מחר־טוב. אײנמאָל, ווען א בראשעקער ייִנגל

מיט א בראשעקער מיידל האָבן זיך פאַרליבט און האָבן אים אָנגעבעטן, איז ער געגאַנגען צו זייערע עלטערן און האָט לאַנג גערעדט איבער זיי מיט איינגענומענע שמועסן און מיט פיל ראיות פון אבן־עזרא און פון »ויאהב יעקב את רחל«.

יעקב־נתנען קאָן ער נאָך פון גרויססעטרעניץ, וואו ער, מחר־טוב אַליין, האָט אַמאָל געהאַלטן א קלייט פון אייזן און האָט געהאַט אַן אַרײַנגאַנג צו גבירים. דאָרטן האָבן אַלע געוואוסט, אַז ערגעץ אין א קליין שטעטל האָט יעקב־נתן נאָך צוריק מיט א יאָר אַכט אַוועקגעוואָרפן זײַן ארעם ווײַב און שיקט איר ניט די גאַנצע צײַט קיין פרוטה אויף צום לעבן, און דאָך ... »אָט גייט ער יעקב־נתן« אַזוי פלעגט מען אויף אים אָנווייזן איטליכס מאָל, וואָס מ׳האָט אים דערזעהן אַרויסגיין פון א גביריש הויז, וואו ער גיט גמרא־שעהן. כדי צו פאַרענטפערן, פאַרוואָס די גבירים שטופן אין אים גמילות־חסדימדיגע פינפאונ־צוואַנציגערס, פאַרוואָס זיי פאַרגעסן ניט צו ברענגען אים פון אויסלאַנד, ווער א סאַקוואָיאַזש אַן אַנטיקל און ווער אַפילו א זילבערנע פושקע אויף פאַפּיראָסן, האָט מען נאָר תּמיד צוגעגעבן, אַז איינער א געלערנטער, וואָס האָט איבערגעזעצט תּלמוד אויף רוסיש, האָט זיך אהן אים ניט געקאָנט באַגיין און האָט בריוולין אָנגעפרעגט בײַ אים וועגן אַלע שווערע ערטער.

מחר־טוב לאַכט פון זײַן ווײַב, וואָס ווייסט ניט, אַז דאָס, וואָס יעקב־נתן איז עד היום פאַרבליבן א סקווירער חסיד, איז שוין מער ניט ווי דער וועלט אויפצולהכעיס. זי, די יידענע, מיינט, אַז יעקב־נתן פארט טאקע באמת קיין סקווירע צום רבין, מחר־טובן אבער דוכט זיך, אַז ער ווייסט צוליב וואָספאַר אַן ענין יעקב־נתן פארט איצט און אַפילו צוליב וואָס ער האָט זיך אָפגעשטעלט דאָ, בײַ

זיי אין איינפאר· פונדעסטוועגן פאַרשפּילעט ער אויף זיך לייטיש די קנעפּלאַך און איז גרייט אָפּגעבן יעקב־נתנען דעמזעלבן כָּבוד· וואָס ער גיט אפּ אַלע זייַנע אורחים גבירים·

ווען מחר־טוב קלאַפּט סוף־כל־סוף נאָכאַמאָל אָן צו יעקב־נתנען אין טיר· זיצט שוין יענער מיט א פריש אָפּ־געוואַשן פּנים בייַם זודיגן סאַמאָוואַר· וואָס אויפן קייַלעכ־דיגן· איינפוסיגן טיש· און די זיידענע פּעסע איז אים פאַררוקט טיף צום נאַקן· ער גיסט זיך אָן טיי· און טוט מיט די שוואַרצע אויגן א וואָרף צו דער טיר אַזוי גע־שווינט· גלייַך אויף קיין גאַסט האָט ער זיך איצט שוין לחלוטין ניט געריכט:

»אַ־אַ־אַ! רבי מחר־טוב···«

מחר־טוב האָט זיך דערנעהענטערט מיט א פרייַנטליכן שמייכל און מיט א נויג· וואָס האָט זיך איבערגעחזרט בייַם שלום־עליכם און בשעת דער גאַסט האָט אים גע־בעטן זיצן·

»נישקשה··· נישקשה···«

זייַן גאַנצע אויפרעגונג· די איינגעבויגענע פיגור· דער שמייכל מיטן זעצן זיך זיינען שוין אַלע אַזוי לייַטיש און איידל· גלייַך יעקב־נתן איז שוין פון תּמיד אָן דער אמתער און באַוואוסטער בעל־הבית פון אָטדעם חדר· און ער· מחר־טוב· שוין מער ניט ווי א צופעליגער גאַסט· ער איז דאָך איבערראַשט פון אָטדעם יידן· צו ווען ס׳חנפענען זיך אונטער אַלע גרעסטע גרויססעטרעניצער גבירים· און אין דער ערשטער רֶגע הערט ער דעריבער ניט זייַנע ווערטער· וואָס הייבן זיך אָן מיטן וואָרט »יאַך« און דערמאָנען· אַז ער האָט פיינט· מ׳זאָל אים איבער־שלאָגן·

»יאַך האָב באַלד דערקענט אייער בראשעק. יאַך האָב שוין געזאָגט: בראשעק מיט די נייע טשערעפּענע דעכער, בראַשעק זעהט שטענדיג אויס, ווי ס'האָט ערשט נעכטן געהאַט א גוטן מאַרקטאָג, און אַלע האָבן פאַרדינט, און אַלע זיינען פריילין«.

מחר־טובן שטערן אויך צו הערן די פּאָר. צעלעכצטע ברעטער, וואָס ער האָט אָקאָרשט נעכטן געפונען אויפן איינפוסיגן טיש, כאָטש דער טיש איז איצט פאַרדעקט מיט א ווייסן סערוועט, און דער שפּאַלט זעהט זיך לחלוטין ניט אַרויס. באַלד אָבער כאַפּט ער יעקב־נתנס לעצטע ווערטער און שמייכלט שוין ווידער און שאָקלט שוין נאָכאַמאָל מיטן קאָפּ. ער דערמאָנט זיך נאָר אינם »מתן־בסתר«, וואָס ער אַליין זאַמלט דאָ אין שטאָט צוליב א פאַראָרעמטן שוסטער און צוליב א יידן, א יורד, און דרינגט זיך אויס זיין געדאַנק אַזוי אײדל, גלייך ער וואָלט מיט אים וועלן פאַרענטפערן זיין שטאָט:

»פונדעסטוועגן פאַרהאַן... פאַרהאַן קבצנים אין בראַ־שעק«.

»קבצנים?! ... כע־כע־כע, יעקב־נתן שעמט זיך ניט אויסצוזאָגן, אַז ער האָט פיינט דאָס וואָרט ,קבצן'. מחר־טוב געפינט ניט, אַז אָטדאָס וואָרט איז צוזאַמענגעשטעלט פון די דריי ,מיאוסטע' אותיות, וואָס ס'קאָן נאָר געבן? ער, יעקב־נתן, רעדט מכות גבירים: ווער זיינען עס די גבירים אין בראַשעק?«

און דאָ פאַרציהט ער זיך מיטן שטאַרקן רויך פונם ניי־פאַררויכערטן פאַפּיראָס און פאַרוואַרפט דעם קאָפּ אַרונטער צום געבעטן שטולווענטל. ער לאַכט זיך פונאַנדער אויפן קול פון דעם, וואָס אין בראַשעק זיינען פאַרהאַן קנאַפּע גבירים, און דערווייזט דערביי, אַז ער קאָן שוין זיצן אויף א שטול. אַז ער טוט א ציה אויס די האַנט, אין וועלכער

ער האַלט דעם פּאַפּיראָס, זעהט זיך, אַז זי איז האָריג און אָהן א מאַנזשעט, און דעמאָלט ווערט זי ענליך צו דער האַנט פון א שוחט, אָדער צו דער האַנט פון א דיין, וואָס נעמט אָן די געבראַכטע שאלה. נאָר אים גייט עס ווינציג אָן. ער רעדט שוין וועגן גבירים בכלל און געפינט, אַז ביי קיינעם ווילן זיי ניט זיין אַזוי »עפּעס« און ביי קיינעם בלייבן זיי דאָך ניט אַזעלכע »גאָרנישט«, ווי ביי אונז יידן. כע־כע־כע... ער זעהט שוין, אַז מחר־טוב וויל עס ניט ליידן.

מחר־טוב לאָזט שעמעוודיג אַראָפּ די אויגן און טוט א מסופּקדיגן ציה מיט די אַקסלען:

»שייך זאָגן, ער וויל ניט ליידן?... ער האָט נאָר גע־וואָלט זאָגן: יידישע גבירים, האָט ער געוואָלט זאָגן, זיינען פון תּמיד אָן גרויסע בעלי־צדָקות... אָט אַפילו די גרויססעטרעניצער שורן, למשל«.

»בעלי־צדָקות?!... ניין. אין דעם פּרט קריגט זיך שוין יעקב־נתן פון תּמיד אָן מיט דער גאַנצער וועלט. ער שפּרינגט שיר ניט אונטער פון אָרט און לאָזט מחר־טובן ניט אויסריידן. יאַך קען אויסגעצייכנט יידישע גבירים. יאַך האָב נאָך געקענט דעם זיידן פון די גרויס־סעטרעניצער שורן«.

נאָך זיין מיינונג איז שוין אויך דער זיידע פון די שורן געווען ניט מער, ווי אַן אַלטער גאַוהניק א שוטה און דערצו נאָך אַן עם־הארץ א גרויסער, און האָט אַלע זיינע יאָרן געוואָלט נאָכמאַכן דעם בריסקער יהושע־העשל ראַ־פּאָפּאָרט, וואָס האָט פאַרפירט גרויסע צוקערפאַבריקן דאָ אין געגנט. אַפילו מיט די איידעמס, וואָס ער האָט אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד, און מיט די גרויסע צדקות, און מיט די דייטשקעס, וואָס ער האָט געהאַלטן צו די אייניקלאַך, האָט ער אים געוואָלט נאָכמאַכן. נאָר ווער

איז שוין דאָרטן אַזוינס געווען׳ יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרט אַליין? ער קאָן דאָס אים דערציילן׳ אויב מחר־טוב איז דאָס א בעלן צו וויסן·

מחר־טוב שאָקלט מיטן קאָפּ אויף »ניין«· אָטדאָ איז ער שוין מיט אים בשום אופן נישט מסכים· ער וויל עפּעס זאָגן׳ נאָר יעקב־נתן לאָזט ניט און גייט אַרויס פון די כלים·

יעקב־נתן שיט לאַנג אַלדאָס בייז אויף אַלע גבירים׳ וואָס האָבן ווען ס׳ניט איז געהאַט א נאָמען דאָ אין געגנט· ער האַלט זיך אין איין היצן׳ און׳ דער עיקר׳ מישט ער צופיל אויס די ראַפּאָפּאָרטן מיט די שורן·

»אַלע׳ שרײַט ער׳ זיינען זיי בײַ אים גלײַך··· אַלע גלײַך«·

מחר־טוב שמייכלט און קוקט אים ניט אין פנים· אים איז שוין קלאָר׳ אַז יעקב־נתן טוט אָטדאָס אַלץ מיט א »מיין«· אים דאַכט זיך׳ אַז ער ווייסט שוין אַפילו׳ וואָס אָטדער »מיין« זײַנער באַטײַט· נאָר אויב יענער האָט טאַקע דערבײַ א כיוון׳ וואָס זשע איז שוין דאָ שײַך צו קריגן זיך מיט אים און צו אויסברייען אים פאַרקערט?

און סוף־כל־סוף׳ ווען מחר־טוב הייבט זיך אויף׳ גע־זעגנט זיך לייטיש און לאָזט זיך אַוועקגיין׳ מוז יעקב־נתן אים טאַקע נאָך אביסל פאַרהאַלטן און אים מודה זײַן׳ אַז ער איז נישט געפאָרן אומזיסט דורך בראַשעק·

»ער האָט דאָ אנומלטן אָנגעפרעגט בײַ אים אין א בריוו··· ער מוז דאָך סוף־כל־סוף עפּעס וויסן בײַ אים וועגן משהלע לעווינס מיידל«·

און דאָ ווערט אים מאָדנע קשה אויף אָטדעם יידן דעם תּם׳ וואָס חידושט זיך ניט און ענטפערט אים אין אַזאַ טאָן׳ גלײַך ער וואַרט שוין לאַנג אויף אָטדער פראַגע:

»אָט־אָט־אָט ··· וועגן מיידל ···«

מחר־טוב אָבער שאַרט פאַרטראַכט מיט א פינגער אויפן טישטאַך. פאַר די אַראָפּגעלאָזטע אויגן דרייען זיך אים שוין, אַפּנים, געשטאַלטן פונם מיידל און פון איר הויז. ס'זעהט אויס, ווי ער שלאָגט זיך מיט זיין דֵעה: צי זאָל ער דערציילן, צי ניין; שלאָגט זיך לאַנג און הייבט דאָך אָן:

»דאָס מיידל איז נאָך קיין צוואַנציג יאָר ניט אַלט, און מיט איר איז א גאַנצער ראָמאַן ···«

מחר־טוב שמייכלט צו: ער מיינט עס ניט אין פשוטן זין. ער האָט נישטלאַנג געלייענט אין א לשון־קודש־בוך, אַז א ראָמאַן הייסט ניט דווקא, אַז א מיידל מיט א יינגל זאָלן זיך פאַרליבן. און ווייטער ווערט שוין זיין קול אַזוי פאַרענדערט און אַזוי איידל, גלייך ער וואָלט דערציילן וועגן אַמאָליגע, שוין לאַנג געוועזענע גוטע יידן.

»כידוע, האָט דאָך די מוטער אירע, ר' יהושע־העשלס טאָכטער, היינטיגן ל"ג־בעומר געשטעלט א חופה טאַקע מיט אים, מיטן „ריגער", און וואוינט שוין מיט אים טאַקע דאָרטן. גאַנץ משפחה ראַפּאָפּאָרט איז אויף איר מאָדנע אויפגעטראָגן, וואָס זי האָט צוליבן קינד ניט צוגעוואַרט כאטש ביז נאָכן ערשטן יאָרצייט. און די וועלט האָט שוין ווידער אָנגעהייבן ריידן וועגן א ליבע־מעשה, און א קשיא איז דאָך טאַקע, נאָר ער, מחר־טוב, זאָגט זיינס: די זאַך איז א פשוטע. יענער, דער ריגער הייסט עס, האָט איצט, זאָגט מען, ביי דריי מיליאָן געלט און איז גראָד פאַרבליבן א בחור. זי אַליין, דאָסגלייכן, איז נאָך ניט אַלט קיין גאַנצע ניינאונדרייסיג יאָר; און אויפן מיידל ··· אויפן מיידל האָט עס מאָדנע געווירקט ··· מאָדנע געווירקט.«

מחר־טוב פאַרטראַכט זיך און גיט צו:

„דהיינו, אַז זי האָט געמוזט אָפּפאָרן קיין אויסלאַנד".

וועגן עפּעס דערציילט נאָך מחר־טוב נאָכדעם, נאָך א היפּשער פּאַרטראַכטער ווײַלע, וועגן גאַנץ משפּחה ראַפּאָ־פּאָרט, וואָס האָט דאָס מיידל ליב, און וועגן איר פעטער דעם אָפּעקון, יהושע־העשלס עלטערן זון, אַבראַמען, וואָס וואוינט אין קיעוו און איז איצט, זאָגט מען, שטאַרק רייך; וועגן דעם, וואָס דאָס מיידל האָט זיך פאַר פּסח אומגעקערט פון אויסלאַנד און וואוינט איצט ניט אין בראַשעק, נאָר טאקע בײַ אים, בײַ אָטדעם אַבראַמען.

און אַז ער גייט סוף־כּל־סוף פונדאַנען אַוועק, הייבט שוין אָן אין הדר שטאַרק טונקל ווערן, און אין דער לופט, וואָס איז פול מיט רויך פון פיל אויסגערויכערטע פּאַפּיראָסן, שוועבן שוין אַרום טויטע און לעבעדיגע שאָטנס...

פלוצים טוט זיך נאָכאַמאָל אַן עפן די טיר, און ס'ווערט מאָדנע: ס'שטעלט זיך אַרײַן ניט קיין מענש מיט א לאָמפּ, נאָר מחר־טוב אַליין. אין דער שטאַרק טונקעלער לופט איז ער שוין אויך געגליכן צו א שאָטן. ער בעט איצט בײַ יעקב־נתנען הונדערט מאָל מחילה, נאָר ער מוז אים עפּעס דערציילן, איין זאַך מוז ער אים דערציילן. און ווידער פאַרענטפערט ער זיך און איז זיך פילמאָל מתנצל, ביז ער קומט צו דער עיקר זאַך:

„אָטדאָ ניטלאַנג איז געקומען צו אים א שדכן, אַפילו ניט קיין שדכן, א דרדקי־מלמד איז ער, און האָט אים דערציילט, אַז ער וויל ריידן פאַר משהלע לעווינס מיידל איציק־מאיר שורס בן־יחיד פון גרויססעטרעניץ, אָטדעם, וואָס דער פאָטער זײַנער האָט געשטאַמט פון א זײַטיגער, מ'זאָגט, ניט קיין שיינער זײַט שורן, און האָט אים ניט־לאַנג געלאָזט ירושה די גרויססעטרעניצער גרויסע בייטל־מיל מיט אַלע הייזער".

און נאָכאַמאָל בעט ער בײַ יעקב־נתנען, ער זאָל אים הונדערט מאָל מוחל זײַן. ער מיינט, חלילה, ניט צו מישן זיך אין פרעמדע געשעפטן, ער איז נאָר פון תמיד אָן געווען א מקורב צו משהלעס שטוב און ווייסט, אַז אָטדעם איציק־מאיר שורס בן־יחיד איז זײַנער, יעקב־נתנס, א תלמיד. וויל ער אים דעריבער זאָגן, אַז אויב ער, יעקב־נתן, איז אויך געפאַלן אויף יענעם שדכנס געדאַנק, איז דאָס קרום, מאָדנע קרום...

יעקב־נתן קוקט אויף אים צעטומלט (איצט איז שוין צו גלויבן, אַז אָטדער ייד ווייסט נאָך עפּעס וועגן מיידל, ער ווייסט שוין, אפשר, צו ווערמען פאָרט דאָס מיידל אַזוי אָפּט קיין אויסלאַנד, נאָר ער וועט בשום אופן ניט דערציילן). עפּעס קאָן יעקב־נתן ניט פאַרשטיין. נאָר באַלד צינדט זיך אין אים אָן דער »ווידערפאַליער«. ער לאַכט זיך שלעכט אויס פון א בראַשעקער מלמד, א שדכן, וואָס האָט קיין שכל ניט, וויאַזוי פאַרצושטעלן אַן ענין. און נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ אַנטקעגן מחר־טובן און קלאַפּט מיט א פינגער צו זיך אין ברוסט:

»יאָך פאַר איצט פון בראַשעק גלײַך קיין קיעוו. יאַך וועל פאַרשטעלן די זאַך... יאַך, יעקב־נתן ווידער־פאַליער«.

II

אויפן קליינעם הילצערנעם וואָקזאַלכל, אַכט ווערסט פון בראַשעק, האָט זיך נאָכדעם יעקב־נתן אַרומגעדרייט דעם גאַנצן מאָרגנדיקן טאָג חול־המועד־פסח און האָט אַרויסגעקוקט אויפן צוג, וואָס וועט אים אָפּפירן קיין קיעוו. ער איז שיר ניט פאַרנודעט געוואָרן וואַרטנדיק. בײַם וואָקזאַלכל איז ניט געווען אויף וואָס צו קוקן. אויף דער היפשער ציכטיג רײַנער און פוסטער פּלאַטפאָרם האָט

זיך אַרומגעדרייט ניט מער׳ ווי נאָך איינער א וואַרטנ־דיגער פּאַסאַזשיר׳ א גלח׳ און יעקב־נתן האָט אים גע־געגעצט גלײַך אין פּנים אַרײַן׳ און האָט אים ליידיג־גייעריש באַקוקט פון אַלע זײַטן: עפּעס א פּאַרוואַקסענע׳ ציכטיגע און שוואַרצע בריאה מיט צוויי ברייטע בונדעס איינע אויף דער אַנדערער און מוז זיך שוין׳ אַפּנים׳ אַלע טאָג היפּש אָפּגעבן מיט צוואָגן און קעמען די לאַנגע האָר׳ און דאָס הייסט בײַ זיי א הייליגער׳ מ׳שטיינס־געזאָגט׳ א מין רב להבדיל׳ יעקב־נתן האָט געקנייטשט מיט די אַקסלען און האָט באַדויערט די אומות העולם׳

אַז דער שווערער פּאַסאַזשירצוג איז סוף־כּל־סוף צו־געגאַנגען׳ האָט ער געטראָפן אין א לאַנגן ווײַס אויס־געפּאַרבטן וואַגאָן׳ אַן אָנגעפּילטן מיט יונגע און עלטערע יידן־גלותים׳ וואָס פאָרן פון איין גרויסער שטאָט אין דער צווייטער׳ ער האָט זיך גלײַך דערפילט צווישן זיי עלנט׳ די יידן זיינען ס׳רוב געזעסן אין די ווײַסע ארבל׳ זיך ברייט פונאַנדערגעלייגט מיט די טשאַיניקלאַך און מיטן עסנוואַרג און האָבן דערבײַ געפירט פריילכע שמועסן מיט עפּעס אַזעלכע נקבות׳ וואָס האָבן א פּנים ווי וועג־פּלגשים׳ ס׳האָט זיך געדאַכט׳ אַז אַלע זיינען זיי איין קאָמפּאַניע און פאָרן פאָרן זיי תּמיד אָהן אויפהער פון איין גרויסן יאָר־יריד אויפן צווייטן׳ יעקב־נתן האָט אויף זיי געקוקט פאָרזיכטיג און מיט וואונדער׳ צווישן זיי׳ די גלותים׳ וואָס עסן חמץ אום חול־המועד־פּסח׳ איז ער געווען דער איינציגער ייד אין דער שוואַרצער קאַפּאָטע און אינם זײַדענעם היטל׳ וואָס ער קאָן לערנען׳ פאָרזיכטיג האָט ער זיך צו זיי צוגעזעצט׳ געמאַכט מיט זיי א שמועס און בשעת מעשה זיך אַלץ אַרומגעקוקט אין די זײַטן מיט אַזאַ וואונדער׳ גלײַך ער וואָלט זיך חידושן:

»זעה נאָר: ס'האָט א מויל?! ... ס'רעדט יידיש, ווי אַלע מענשן ...«

נאָר אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז אייניגע פון זיי זיינען קיעווער און קאָנען שוין אַפילו דעם, צוליב וועמען ער, יעקב־נתן, האָט איצט אום חול־המועד־פסח פאַרגענומען זײַן נסיעה. זיי ווייסן, ווער איז אַזוינס אַבראַם ראַפּאָפּאָרט. ער איז א ציוניסט, ווייסן זיי, און האָט אָנגעקויפט אַסך ערדן אין פּאַלעסטינע. ער האָט אייגענע צוקערפאַבריקן, וואָס באַטרעפן מיליאָנען, און זײַן איינציג מיידל איז א סקולפּטאָרין און לערנט אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע.

»זי איז א האָרבאַטע איז זי«.

»אַזוי? א האָרבאַטע?«

יעקב־נתן איז געוואָרן אומעטיג. פאַרטראַכטערהייט האָט ער זיך גענומען קראַצן אין פּאה.

דאָס, וואָס אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איז א ציוניסט און מ'שאַצט אים אין מיליאָנען, צוזאַמען מיט דעם, וואָס זײַן מיידל איז א סקולפּטאָרין און לערנט אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע, האָט אים גלײַך אַרײַנגעוואָרפן אין ספק, צי פון זײַן ענין וועט בכלל עפּעס אַרויס. לעבן אַזעלכע גוואַלטיג רײַכע און פרײַע יידן האָט ער זיך פון תמיד אָן געפילט אַסך ערגער, ווי לעבן געבוירענע גויים. אין קיעוו איז ער דערום א פּאָר טעג אַרומגעגאַנגען אָהן א קאָפּ. ער איז אײַנגעשטאַנען בײַ זײַנעם א באַקאַנטן, א פאַרמעגליכן סקווירער חסיד, און האָט זיך פאַר אים געקלאָגט:

»ער האָט אויף זיך איצט א פּעקל, דאָס אמתע פּעקל. ער האָט פאַרטראַכט עפּעס אַן ענין, געקומען צוליב דעם קיין קיעוו און האָט מורא, אַז ס'איז א נעכטיגער טאָג, ס'וועט פון דעם גאָרנישט גיט אַרויס«.

נאָר אויפן דריטן טאָג, ווען ער איז גראָד צוליב יום־טוב געגאַנגען אין דער אָרטיגער חסידישער שול דאַווענען, האָט ער דאָרטן אין »מזרח« לעבן ארון־קודש דערזעהן א ניקל בלעטל מיט אַן אויפשריפט: ר׳ אברהם ב״ר יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרט«. ער איז א היפּשע ווײַלע אָפּגעשטאַנען לעבן אָטדעם בלעטל, איבערגעלייענט אויף דעם די אויפשריפט עטליכע מאָל און האָט זיך דערפרעגט בײַ א יידן א פּוסטנפּאַסניק, צי דאָס איז טאַקע »דער גרויסער« אַבראַם ראַפּאָפּאָרט. און נאָכדעם איז אים שוין געווען פיל גרינגער, גרינגער דערפאַר, וואָס אַבראַם ראַפּאָפּאָרט קומט געוויס אַמאָל אַהער אין שול דאַווענען און זײַן טלית ליגט געוויס פאַרשלאָסן ערגעץ בײַ אָטדעם אַלטן שמש, וואָס שטייט אין טלית אויבנאָן לעבן אַל־מעמאָר. דער ייד דער פּוסטנפּאַסניק האָט אים נאָך דערצו דערציילט, אַז בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז פירט זיך א יידישע קיך; אַז דער פאָטער זײַנער יהושע־העשל האָט בײַ אים, זאָגט מען, פאַרן טויט גענומען די האַנט, ער זאָל ניט אויפהערן צו געבן זײַנע צדקות און זאָל אַלע טאָג אָנטאָן טלית און תפילין; אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אַליין גייט טאַקע דאָ אין שול אַלע הושענא־רבה מיט די נענועים און אַז ווער ווייסט:

»מעגליך, אַז ער געדענקט נאָך א בלעטל גמרא«.

ס׳איז אויסגעקומען, אַז צוליב א רײַכן און איידעלן יידן, וואָס האָט געהאַט יאָרצײַט און האָט נאָכן דאַווענען געמאַכט א סיום אויף משניות, איז יעקב־נתן שוין גע־שטאַנען צווישן דעם מנין יידן, וואָס מאַכן אָטדעם סיום, און האָט דערוויזן, אַז אין תוספות־יום־טוב איז פאַרהאַן א גרײַז און אַז קיינער פון די יידן, וואָס רינגלען אים אַרום, ווייסט דערום ניט קיין פשוטן פשט און קאָן ניט

קיין שייטל »עברי«· יידן האָבן מיטאַמאָל באַקומען דרך־ארץ און זיך גענומען דערפרעגן:

»ווער איז ער, אָטדער ייד? און נאָכדעם, אַז מ׳האָט געטרונקען לחיים פאַרן גרויססטערעניצער רבין, וואָס איז איצט, זאָגט מען, מסוכן שלאָף, איז ער, יעקב־נתן, שוין געשטאַנען אינמיטן רעדל און איז געווען אין דעם דער עיקר. האַלטנדיג דעם קעלעשאָק ווייַן אין האַנט, האָט ער געגעבן א שלעכטן קוק אויף איינעם א יידן, וואָס שלאָגט אים איבער די רייד, און גערעדט האָט ער שוין מיט אַזאַ קול, גלייַך ס׳מוזן זיך אין דעם איינהערן די גרעסטע מאַגנאַטן פון גאָר דער וועלט.

»יאַך, האָט ער געזאָגט, יאַך זאָג עדות, אַז דער גרויס־סטערעניצער איז א גרויסער למדן און א ירא־שמים«.

אין יענעם זעלבן טאָג איז ער נאָכאַמאָל געווען בייַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז און איז געוואָר געוואָרן, אַז ראַפּאָפּאָרט איז שוין אין רוסלאַנד, ס׳איז פאַרהאַן פון אים א דעפּעש, אַז בייַנאַכט קומט ער, ער האָט זיך נאָר אָפּגעשטעלט אין זייַנער א צוקערפאַבריק, וואָס צווישן ראָוונע און בריסק. יעקב־נתן האָט לייַכטער אָפּגעעטעמט, איצט האָט ער שוין ווידער אָנגעהייבן גלויבן, אַז פון זייַן ענין וועט עפּעס אַרויס. אַרויסגייענדיג פון אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרטס הויז, האָט ער באַטראַכט די רייַכע און שטאַרק שטילע גאַס, וואו ס׳באַווייַזן זיך שוין גאָר גרינגע אַווטאָ־מאָבילן מיט אייגענע גרינגע עקיפּאַזשן, און האָט ניט ווייַט פון ראַפּאָפּאָרטס פּאַראַדטיר דערזעהן שטיין עפּעס איינעם א לאַנגוואוקסיגן יידן מיט א קרומען, מאַלפּעשן שטערן, מיט א ברייטער טיף אייַנגעפאַלענער נאָז און מיט עטליכע שפּיציגע רויטליכע האָר אויפן אָרט פון באָרד און וואָנצעס. דער ייד האָט בייַ אים געפרעגט מיט זייַן עכט ליטווישן אומעטיגן קול:

»איר זיינט אויך א מטיף ציוני?«

ס׳איז געווען קלאָר, אַז ער דאַרף אויך צו ראַפּאָפּאָרטן, ער גייט שוין צו אים אין הויז א היפּשע צײַט און קאָן אים ניט טרעפן. יעקב־נתן איז צוגעגאַנגען צו אים אַזוי נאָהענט, אַז ער האָט דערפילט דעם שלעכטן ריח, וואָס טראָגט זיך פון יידנס בעל־דרשנדיג מויל. נאָר דערוויסן זיך עפּעס פון אים איז שוין געווען שווער. דער ייד האָט נאָר פונאַנדערגעשפּילעט זײַן קורץ אָפּגעטראָגן פאַל־טאָכל, פון אונטער וועלכן ס׳האָט אַרויסגעקוקט נאָך א מער אָפּגעטראָגן פאַרשמאָלצעוועט סורדוטל; ער האָט אַרויסגעשלעפּט די בלעכענע פּושקע מיט טאַבאַק און געענטפערט מיט אַלץ איינע ווערטער, קוקנדיג ניט צו יעקב־נתנען, נאָר צום ציגאַר, וואָס ער פאַר־דרייט:

»נו, יאָ, האָט ער געזאָגט, נו, שווער צו טרעפן... נו, געוויס...«

מוצאי־יום־טוב האָט אויף יעקב־נתנס אכסניה, בײַם פאַרמעגליכן סקווירער חסיד אין שטוב, פאַרבראַכט דעם בעל־הביתס א קרוב, א פרײַער קלוגעטשקער יונגערמאַן, וואָס דינט אין דער אָרטיגער גרויסער באַנק; א יונגער־מאַן, וואָס איז פאַרבליבן א בחור און האָט ניט אַמאָל וואוהין אַן איבעריגן אָוונט אַהינצוטאָן, קומט ער אים פּטרן מיט קלוגע וויצן דאָ בײַם פרומען פעטער אין הויז. דער יונגערמאַן האָט באַמערקט, אַז יעקב־נתן האַלט זיך אין איין דערפרעגן, וויאַרום ער וואָלט גרינגער געקאָנט טרעפן אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן, האָט ער דערציילט, אַז ראַפּאָפּאָרט האָט מאָרגן צוועלף בײַטאָג א זיצונג בײַ אים אין באַנק; אינם דירעקטאָרס קאַבינעט האָט ער אָטדי זיצונג, און אַז גרינגער ווי אַלץ איז טרעפן אים טאַקע דאָרטן, בשעת ער גייט דורך די גאַנצע לענג פון באַנק.

דער יונגערמאַן האָט צוגעזאָגט, אַז ראַפּאָפּאָרטן איז דאָרטן גרינג צו דערקענען.

„ער איז א מיטלוואוקסיגער, אביסל אַן איינגעהויקערטער און האָט א שוואַרץ געשוירן בערדל, א בלאָנזשע".

יעקב־נתן האָט מיטאַמאָל אָנגעשטעלט אויפן שמייכלדיגן יונגנמאַן די שוואַרצע פלינקע אויגן.

„א שוואַרץ געשוירן בערדל?"

„יאָ, מיט א יונגן פליך, לעבן בלאָסן שטערן".

דער שמייכלדיגער יונגערמאַן האָט נאָך אַלץ געהאַט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, נאָר אַז דער פאַרמעגליכער פרומער פעטער זיינער איז אויף א ווײַלע אַרויסגעגאַנגען פונם עסצימער, האָט ער זיך קלוגעטשקערהייט אויפגעהויבן פון בענקל און האָט פאַרן געבליבן יונגוואַרג באַוויזן וויאַזוי אַבראַם ראַפּאָפּאָרט גייט דורך איבער דער גאַנצער לענג פון באַנק. ער האָט זיך גערוקט פאַמעליך, אביסל איינגעהויקערט און דערשראָקן מיד, ווי איינער, וואָס גנבעט זיך און האָט מורא, אַז מ'וועט אים באַמערקן. ער האָט געהאַלטן איינגעבויגן די רעכטע האַנט און האָט געמאַכט מיטן גראָבן פינגער אַזעלכע באַוועגונגען, גלייך ער קנעט א שטיקל וואַקס. און דער עולם האָט געלאַכט.

יעקב־נתן איז נאָך אַלץ געזעסן אויבנאָן ביים טיש און האָט געקוקט מיט בייזן אויף אָטדעם יונגנמאַן דעם גלות, וואָס וויצלט זיך. פונדעסטוועגן האָט ער זיך שפּעט איבאָוונט נאָכאַמאָל מיישב געווען מיטן בעל־הבית, דעם סקווירער חסיד, און האָט באַשלאָסן אויפצושטיין מאָרגן גאַנץ פריה, נאָך מיטן טאָגליכט.

III

אין יענעם מאָרגן האָט אויך אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פריהער ווי אַלעמאָל אַן עפן געטאָן די אויגן אַנטקעגן דעם שווערן מעבל, וואָס אין האַלבפינסטערן געמיטליכן שלאָפצימער און האָט זיך דערשראָקן פאַר א גלאַנץ פון א שפּיגלטיר און פאַר דער פרוי, וואָס שלאָפט אין צווייטן בעט· אַלץ אַרום האָט אויסגעזעהן מאָדנע· שווערע שראַנקען האָבן ברוגז געקוקט איינער צום צווייטן· א גאַנצע היים האָט אויסגעזעהן בייז און ניט געוואָלט דערקענען איר בעל־הבית, וואָס איז אין איר צוויי חדשים צײַט ניט געווען·

מיד און צעבראָכן פון נאָכן בײַנאַכטיגן קומען, האָט זיך אַבראַם ראַפּאָפּאָרט דאָך גענומען אָנטאָן, אַרויסגעגאַנגען אין קאַבינעט און האָט פאַרהייבן די שטאָרן· ס׳איז געווען א נאַסליך קילער זומערפריהמאָרגן, א פריהמאָרגן אָהן זון און אָהן הימל, וואָס זאָגט צו אויך אַזאַ נאַסליך קילן בין־השמשותדיגן טאָג, און אין אָטדעם טאָג איז אים, אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן, פאָרגעשטאַנען אויסצופירן איינִיגע אָנגעהייבענע שווערע געשעפטן· פון געוואוינהייט האָט ער ניט באַלד אַרויפגעוואָרפן אויף זיך טלית און תפילין, און פון געוואוינהייט האָט ער געעפנט דאָס מויל, כדי אָפּצוזאָגן אַפילו די קורצע קריאת־שמע· ער האָט אַרומגעשפּאַנט הין און צוריק איבערן קאַבינעט און האָט געדענקט די פיל אָנגעקויפטע אַקציעס פון פאַרשיידענע צוקערפאַבריקן· איצט האָבן די אַלע האַלבפאַרגעסענע אַקציעס געדריקט און געשראָקן· דאָס שטובמיידל איז אַרײַנגעקומען אין קאַבינעט און האָט צו אים עפּעס א בעבע געטאָן, האָט ער ניט פאַרשטאַנען וואָס זי רעדט צו אים, אויפגעהויבן דעם קאָפּ און בײַם מיידל איבערגעפרעגט:

»אַ?...«

אַזוי איבערגעפּולט איז אים שוין געווען זײַן מוח מיט די געשעפטן, צו וועלכע ער דאַרף איצט, צוריקקומענדיק, זיך נעמען, און אַזוי שווער איז אים שוין געווען אַרײַנצורוקן צו זיך אין קאָפּ נאָך איינעם א געדאַנק. אין א ווײַלע אַרום איז ער שוין געזעסן אינם עלעקטריש באַלויכטענעם וואַנעצימער, וואוהין דאָס שטובמיידל האָט אים גערופן, און וואו אויף אים האָט שוין לאַנג געוואַרט דער שערער. דערפאַר, וואָס אַרום און אַרום האָט דאָס הויז געדרימלט; דערפאַר, וואָס צימערן האָבן דורך ברייט געעפנטע טירן פון אומעטום געקוקט מיט פריהמאָרגנשטימונג און מיט באַנייטער שטילער ריינקײַט, האָבן זיך דאָ אין צופיל וואַרעמען וואַנעצימער די קלאַנגען פון ראַזירערס שער געדאַכט אַזוי לײַטיש און געהייליגט, גלײַך דער ראַזירער וויל מיט זיי דערציילן אויף וויפיל אָטדער קאָפּ, וואָס ער שערט, איז טײַער בײַ דער שטאָט און בײַ פיל מענשן, וואָס קומען אָן צו אים נאָך טובות. ראַפּאָפּאָרט איז אונטער אָטדי קלאַנגען געזעסן שווער, אביסל אײַנגעבויגן. ער האָט האַלב געדרימלט און האָט געדענקט, אַז מיטן דירעקטאָר פון דער גרויסער באַנק האָט ער הײַנט א זיצונג; אַז אויף דער פאַרפּסחדיגער ציוניסטישער קאָנפערענץ, בשעת ער, אַבראַם ראַפּאָפּאָרט, האָט אויבנאָן לעבן דער טריבונע געלייענט זײַן פאָרטראָג, איז איינער אַן אויסלענדערשער פּראָפעסאָר מיט אַן אַשוריש לאַנגער באָרד געזעסן פונקט אַנטקעגן און האָט די גאַנצע צײַט צוגעשאָקלט מיט אַזאַ מינע, גלײַך ער וויל זאָגן:

»גערעכט, גערעכט... אָטדער רעדט צו דער זאַך«.

אים האָט זיך איצט מאָדנע דײַטליך פאָרגעשטעלט אָטדעם פּראָפעסאָרס פּנים, נאָר אין דערזעלבער צײַט האָט

ער האַלבגעדרימלט און האָט געטראַכט וועגן דער בראַשעקער צוקערפאַבריק׳ וואו ס׳וועט קיינמאָל קיין אָרדענונג ניט זייַן׳ דערפאַר׳ וואָס זי איז א ירושה־זאַך׳ וועגן דער גרויססעטרעניצער פאַבריק׳ וועלכע ער וואָלט דערום וועלן האָבן אליין׳ אָהן שום שותפים׳ און וועגן דעם׳ וואָס די פרוי זייַנע לעבט מיט אים פון תּמיד אָן גוט׳ נעכטן בייַנאַכט אויפן וואָקזאַל׳ בשעת זי האָט אים שטייַף אַרומגענומען׳ האָט ער דערפילט׳ אַז זי דריקט זיך צו אים ליבער׳ ווי אַלעמאָל׳ און האָט א טראַכט געטאָן׳ אַז דער רֵיח׳ וואָס טראָגט זיך פון איר׳ איז שוין׳ אַפּנים׳ דער ריח פון דער נייַער פודרע׳ וואָס זי האָט דעם לעצטן זומער געבראַכט פון אויסלאַנד׳ ער האָט פאַרמאַכט די אויגן צוליבן שאַרפן אָדעקאָלאָן׳ מיט וועלכן מ׳האָט אים געפרישט דאָס פּנים׳ און בייַ אים אויף די באַקן האָבן זיך שוין גערויטלט די שטענדיגע העליש־רויטע צוויקלאַך׳

אַרויסגייענדיג צוריק פון וואַנעצימער׳ האָט ער געדענקט׳ אַז אין דער לינקער זייַט פון איינעם א באַקצוויקל׳ האָט דער שערער׳ דאַכט זיך׳ פאַרכאַפּט בייַ אים א שטיקל באָרד און אין דערזעלבער צייַט האָט ער געטראַכט׳ אַז די צוויי נדבות׳ וואָס ער האָט געגעבן פאַר זייַן אַוועקפאָרן פון פאַלעסטינע׳ זיינען שוין אפשר ביידע צו גרויס׳ ער האָט באַלד באַדאַרפט אַרייַנגיין אין קאַבינעט און א קוק טאָן׳ צי ער האָט אָטדי צוויי נדבות פאַרשריבן׳ נאָר אין עסצימער בייַם טיש איז שוין געזעסן זייַן פרוי׳ א וואוקסיגע בלאָנדינע מיט אַן אָפּגעטראָגענעם לענגליכן פּנים׳ ער האָט געקוקט׳ אַמאָל איז אָטדאָס פּנים געווען שיין און איצט האָט זיך עס שוין שטאַרק גענויטיגט אין פודרע און האָט געהאַט רויטע פלעקן אויפן שטערן און אין די ווינקלען פון די ליפּן׳

צוליבן קומען פונם מאַן האָט זי זיך איצט אויפגעכאַפּט, אפשר, מיט א גאַנצער שעה פריהער, ווי געוואוינליך, און איז געווען צופרידן. איר פּנים אונטער דער פודרע האָט דערום נאָך אויסגעזעהן פאַרשלאָפן, און דער גאַנצער קערפּער אירער האָט זיך מיט פאַרגעניגן געהילט אין דער וואַרעמער שאַל.

»אַבראַם, האָט זי געפרעגט, ביזט געקומען?« . . .

און ווי מיט אָנגענעמענעם וואונדער האָט זי אין א ווײַלע אַרום צוגעגעבן:

»אַזוי גוט, וואָס דו ביזט געקומען«.

לאשטשענדיג זיך אין ווארעמען שאַל אַרײַן, האָט זי אונטערגעשפּאַרט איר פּנים אויף ביידע איילנבויגן און האָט צו אים אַזוי א ווײַלע שמייכלדיג אַרויפגעקוקט. ס'איז געווען א רֶגע, ווען אירע אויגן האָבן צו אים א גלאַנץ געטאָן מאָדנע ליבליך און מַמש ווי יונגע. זי האָט זיך געפּונען פּונקט אין יענעם עלטער, ווען פרויען הערן לחלוטין אויף צו אינטערעסירן אַרומיגע מאַנסבילן און הייבן אָן שטאַרקער צובינדן צו זיך דעם טרײַגעבליבענעם מאַן. זי האָט אים איצט געקאָנט דערציילן, אַז דאָס גאַנצע הויז האָט אָהן אים אויסגעזעהן פּוסט, אַז שרהלע לעווין, זייער פלימעניצע, פאַרברענגט שוין דאָ פון פאַר פסח אָן, אַז פון נעסיען, פונם מיידל זייערן, וואָס לערנט אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע, איז ניטלאַנג אָנגעקומען א בריוו, אַז זי האָט אַסך אַרבעט און דערפאַר קאָן זי פריהער ווי היינטיגע וואָך אַהיים נישט קומען, און אַז אויב ער, אַבראַם, וועט אינגיכן פאָרן נאָכאַמאָל קיין אויסלאַנד, וועט זי דאָ שוין אַליין ניט בלייבן, זי וועט פאָרן מיט אים. דערציילנדיג האָט זי זיך און אים טיי אָנגעגאָסן און האָט דערבײַ אַלעמאָל אַרויסגערוקט פון אונטערן שאַל א שלאַנקן נאַקעטן איילנבויגן. זי האָט זיי

געמוזט דרייסט באַווייזן, אָטדי נאַקעטע אײלנבויגנס, יעדנפאַלס זיינען זיי געווען דאָס איינציגע, וואָס איז ביי איר געבליבן יונג און פריש, ווי מיידלווייז. און ראַפּאַ־פּאָרט איז געטריי און שווייגנדיג געשטאַנען דאָ לעבן איר, ער האָט געהאַלטן די הענט טיף אין די טאַשן פון זיין רעקל און האָט געדענקט, אַז ער דאַרף אַריינגיין צו זיך אין קאַבינעט און דאָרטן עפּעס פאַרשרייבן. איטליכס מאָל, ווען זיין געזעצטער בליק איז געפאַלן אויף אירן אַן אַנטפּלעקטן אײלנבויגן, האָט ער געדענקט, אַז ער האָט זי אַמאָל ליב געהאַט. און איטליכס מאָל, ווען זיין בליק איז געפאַלן אויף איר פּנים, האָט ער שוין נאָר געדענקט, אַז ער האָט פאַר איר דרך־ארץ; ער דאַרף איצט האָבן צו זיך אין קאַבינעט, נאָר דער דרך־ארץ פאָדערט, אַז כל־זמן זי רעדט צו אים, זאָל ער דאָ שטיין און זאָל זי אויסהערן. און דרך־ארץ האָט ער פאַר איר דערפאַר, וואָס שטאַמענדיג פון אַ גרויסן ייחוס, מיט וועלכן זי מעג זיך איבערנעמען, באַמיהט זי זיך תּמיד צו דערווייזן, אַז ער, דער מאַן אירער, שטאַמט יעדנפאַלס ניט פון קיין קלענערן. איצט זיצט זי דאָ לעבן אים, גיסט אים אָן טיי און רעדט וועגן גרינגע זאַכן, נאָר מיידלוויז האָט מען איר, דער רייכער יתומה, לאַנג געדעדט שידוכים מיט די רייכסטע רוסישע און אויסלענדערשע מיוחסים. זי האָט נאָך עד־היום ליב אויסצורעכענען דעם געקניפּטן שטאַם פון אַלע גרעסטע יידישע פאַמיליעס ביז די פראַנקפורטער רויטשילדן און ביז די צוויי יידישע באַראָנען, און דאָך איז זי שטאַרק צופרידן, וואָס ער, דער מאַן אירער, איז איצט געקומען אַהיים און נעמט זיך איבער, וואָס זי האָט מיט אים חתונה געהאַט.

פון אויסערן עסצימער האָבן שוין דערווייל דערגרייכט אָפּטע קלאַנגען פון פּאַראַדטיר און פון טעלעפאָן, פון

קאָנטאָר האָט מען זיך אָנגעפרעגט, צי «אַבראַם סאַאָ־
לאָוויטש» וועט אינגיכן אַהין קומען. פון יענער זייַט
שמאָלן, כמעט קינדערשן טירל, וואָס פירט פון קאַבינעט
אין קליינעם צימערל, איז שוין געזעסן דער הויזבוכ־
האַלטער, א יונגער בחור א ציוניסט, און האָט איבער־
געשריבן פון איין בוך אין צווייטן. אים איז געווען
געפעלן די פראַגע, מיט וועלכער ער וועט זיך באַלד
ווענדן צו ראפאפארטן אויף העברעאיש, האָט ער זי
עטליכע מאָל איבערגעלייגט בייַ זיך אין מוח.

«אויב דער האַר האָט אויסגענוצט אויפן קאָנגרעס זייַן
אָרטיגן מאַנדאַט, דאַרפן דאָך די הוצאות־בערלין אַרייַנ־
געטראָגן ווערן אין דער ציוניסטישער קאָנטע?»

אין עסצימער האָט אים ראפאפארט אויסגעהערט שווער,
אביסל אייַנגעבויגן, אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ און גענומען
אַרומשפּאַנען הין און צוריק. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ער
טראַכט וועגן דעם. נאָר אָפּגעשטעלט האָט ער זיך סוף־
כל־סוף ניט לעבן בוכהאַלטער, נאָר לעבן זייַן פרוי, זיך
פאַרקרימט און געבעטן, מ'זאָל הייסן שפּאַנען דעם פאַעטאָן
און וואַרטן אויף אים לעבן דער צווייטער פאראדטיר.
איצט האָט ער שוין ווידער געדענקט זייַן זיצונג בייַם
דירעקטאָר פון באַנק, די פיל אָנגעקויפטע אַקציעס מיט
דער שלעכטער אָרדענונג, וואָס קאָן ברענגען אין בראַ־
שעקער צוקערפאַבריק צו אַן אומגליק. די פרוי זייַנע
האָט געוואָלט, ער זאָל אויסזעהן יינגער און האָט אים אין
שלאָפצימער געגעבן אָנטאָן א סמאָקינג. נאָר ער האָט
ניט געדענקט, ווען ער האָט דעם סמאָקינג אָנגעטאָן און
ניט געהערט, וואָס די פרוי האָט צו אים גערעדט. פאַ־
מעליך און שווער האָט ער זיך שוין אין פאלטאָ געלאָזט
אַראָפּגיין פון די טרעפּ, וואָס פירן דורך א לאַנגן קאָרי־
דאָר צו דער צווייטער פאַראַדטיר. נאָר אויף איינער א

טרעפּ איז ער פֿאַרטראַכט געבליבן שטיין און האָט זיך דערמאנט, אַז פֿריהער, ווען ער איז אַרויסגעגאַנגען פֿון וואַנעצימער, האָט ער עפּעס באַדאַרפֿט האָבן צו זיך אין קאַבינעט. וואָס אַזוינס ער האָט אַהין באַדאַרפֿט, האָט ער ניט געדענקט, און דאָך האָט ער זיך אַהין אומגעקערט, אַרויפֿגעגאַנגען אויף די טרעפּ נאָכמער פֿאַמעליך, ווי ער האָט זיך פֿון זיי אַראָפּגעלאָזן, באַגעגנט אויפֿן וועג דעם בוכהאַלטער, געגעבן אויף אים א קוק, נאָר גאָרנישט ניט געזאָגט. אין קאַבינעט אָבער האָט ער זיך דערמאנט ניט אָן דעם, וואָס ער האָט באַדאַרפֿט, נאָר אין א צווייטער פֿאַרגעסענער זאַך: ער האָט פֿון שרײַבטיש אַרויסגענומען א קליין טאַשנביכעלע, צוגעגאַנגען מיט דעם צום טעלע־פֿאָן און האָט אַרויסגערופֿן דעם פֿאַרוואַלטער פֿון קאָנ־טאָר.

»יאָ, געקומען... א דאַנק«.

פֿאַמעליך האָט ער צעעפֿנט דאָס ביכעלע, געזוכט אין דעם מיט דער נאָז, ווי א קורצזיכטיגער, און גענומען דיקטירן די נײַע געשעפֿטן, וואָס ער האָט מיטן וועג גע־מאַכט.

ער האָט אַוועקגעלייגט דאָס רערל פֿון טעלעפֿאָן. איצט איז אים שוין דער גאַנצער מוח פֿול געווען מיט נעפּל. ער האָט כמעט ניט געדענקט קיין איין זאַך פֿון זײַן ווייטערדיגן לעבן און האָט דאָך ערגעץ טיף אין זיך גע־האַט דערפֿון הנאה. זיינענדיג א מענש כמעט אינגאַנצן א פֿרײַער, האָט ער דאָך געהאַט פֿאַרשיידענע איבער־גלויביגע סמָנים פֿון באַגליקן, און אָטדער נעפּל איז געווען איינער פֿון זיי. ניט אומזיסט האָט מען שוין אין שטאָט אונטערגערעדט, אַז ער שיקט עד־היום דעם גרויס־סעטרעניצער די טויזנט רובל, וואָס זײַן פֿאָטער יהושע־העשל בריסקער פֿלעגט אים יערליך געבן. אומקערנדיג

זיך צוריק צו דער פאַראַדטיר מיטן נעפּל, וואָס ביַי אים אין מוח, האָט ער אין קאָרידאָר דערזעהן עטליכע וואַרטנ־דיגע מענשן, וואָס זיצן אין איין שורה אויף דער היל־צערנער רויט געפאַרבטער סאָפקע, זיַינע אויגן האָבן זיך באַגעגנט מיט די אויגן פון איינעם א גוי, און אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז א שכן, וואָס וואוינט ביַי אים אין פליגל. דער גוי האָט זיך אויפגעשטעלט און האָט געזאָגט זיַין ביטע:

»ער וויל, מ׳זאָל אים איבערוואַרפן א וואַנט פון קעלער«.

נאָר ראַפּאָפּאָרט האָט אים גאָרנישט ניט געענטפערט און זיך גענומען אַראָפּלאָזן פון די טרעפּ. אָטדעם גויס ביטע האָט געהאַט א שייכות ניט צו אים, נאָר צו זיַין פרוי, און די איבעריגע, די יידן, וואָס זיינען דאָ געזעסן, האָט אויף אַלץ געקאָנט ענטפערן דער בוכהאַלטער.

אינדרויסן, לעבן דער ערשטער פאַראַדטיר, איז גע־שטאַנען דער ליטוואַק, דער ציוניסטישער מגיד, און האָט געדרייט א ציגאַר. מעגליך, אַז ווען ער גייט צו צו ראַ־פּאָפּאָרטן, וואָלט אים יענער אויסגעהערט. נאָר ווען ער האָט דערזעהן דעם אויסגעפּוצטן שפּאַן, וואָס לעבן דער צווייטער פאַראַדטיר, און האָט געגעבן אַ ציה אויס די האַנט, כדי אים אָפּצושטעלן, איז שוין אַבראַם ראַ־פּאָפּאָרט געזעסן אין פאַעטאָן צו אים מיט די פּלייצעס, און דער אויסגעפּוצטער פורמאַן האָט שוין געהאַט שטייפער אָנגעצויגן די לייצעס.ביידע שטאַרק שוואַרצע אויס־געשטאַנענע פערד האָבן מיטאַמאָל געגעבן א דערשראָקענעם ציטער, געטאָן א ריס דעם פאַעטאָן און אַוועק מיט אים צו די אויסגעפּוצטע עקיפּאַזשן און שטילע אַווטאָמאָבילן, וואָס שנאָרן הין און צוריק אינם וויַיטן עק גאַס.

לעבן דער גרויסער באַנק׳ וואו אַבראַם־ראַפּאָפּאָרט איז אַראָפּ פון פאַטעאָן׳ האָט ער דערקאָנט דער אַלטער מאַדאַם בערנשטיינס אַווטאָמאָביל· אין קאָפּ האָט אים מיטאַמאָל א שלאָג געטאָן זי מיט איר רײַכקייט און מיט די הונדערטטויזנט רובל׳ וואָס זי האָט אים מיט זיי אונטערגעהאַלטן צוריק מיט א יאָר פינף׳ ווען ער׳ אַבראַם׳ איז נאָך לחלוטין ניט געווען אַזוי רייך׳ ווי איצט· די הונדערטטויזנט רובל האָט זי דעמאָלט געהאַלטן בײַ אים בסוד מער ווי א יאָר צײַט און קוקט נאָך אויף אים עד היום׳ ווי אויף אירן א פּראָטעזשע· איצט האָט זי עפּעס גאָר א נאָהענטע שייכות צום אָרטיגן יידישן שפּיטאָל׳ אויף וועלכן זי גיט יערליך אסך געלט· דער גאַנצער פּערסאָנאַל פון שפּיטאָל איז קעגן איר׳ און אים ראַפּאָ־פּאָרטן׳ וועט זי געוויס באַלד דאָ אין באַנק נעמען נודען און אים אויסדערציילן וועגן אָטדי אַלע סיכסוסים אירע· אין באַנק האָט ער זי דערזעהן אין די פּלייצעס לעבן איינעם א טישל· פון אונטער איר אַלטמאָדישן שוואַרצן היטעלע האָבן אַרויסגעקוקט די זקנהדיג אַרויפגעקעמטע טונקלגרויע האָר׳ אונטער דער האַנט האָט זי געהאַלטן איר שטענדיגע באַגלייטערין׳ א יונג און פּשוט ווײַבל מיט א פּנים פון א בייטאָרין׳ און אַליין האָט זי אַרויפ־געקוקט דורכן לאָרנעט צו איינעם א וואוקסיגן מאַנסביל׳ וואָס האָט צו איר מיט גרויס דרך־ארץ גערעדט·

ראַפּאָפּאָרט האָט זיך גערוקט צו איר מיט א זײַט׳ כדי זי זאָל אים ניט באַמערקן· ס׳איז געווען אָהן עטליכע מינוט צוועלף׳ און ער האָט נאָך צײַט געהאַט אויסצוהערן א באַקאַנטן יידן׳ וואָס האָט אים אינמיטן אָפּגעשטעלט· נאָר ווען ער האָט זיך פונדאָרטן גענומען רוקן ווײַטער׳ האָט אים האַרט לעבן דער טיר פון דירעקטאָרס קאַבינעט אָפּגעשטעלט א צווייטער ייד אין חסידיש אויסגעפּוצטע

בגדים, וואָס האָט זיך אָנגערופן מיטן נאָמען »יעקב־נתן ווידערפאליער«. אין דער ערשטער רגע האָט ער דער־פילט, אַז דעם יידנס שוואַרצע אויגן זיינען שטאַרק שאַרפע און עזותדיגע. ער האָט גלייך אַוועקגעדרייט פון אים דעם קאָפּ אין דער קעגנאיבערדיגער זײַט. אין דער צווייטער רגע האָט ער זיך אביסל פאַרקרימט, כדי אַרײַנ־צורוקן צו זיך אין מוח דעם יידנס ווערטער און כדי צו פאַרשטיין, צוליב וואָס דערמאנט יענער פלוצים שרהלע לעווין, דעם נאָמען פון זײַן שוועסטערס בת־יחידה, וואָס פאַרברענגט איצט ביי אים אין הויז. נאָר געטראַכט האָט ער שוין בשעת מעשה ניט וועגן שידוך, וואָס דער ייד לייגט פאַר איר פאָר, נאָר וועגן דעם, וואָס דער ייד זעהט אויס מאָדנע אָהן דעם היטל מיטן שטאַרק אָפּגע־שוירענעם קאָפּ און מיט די היפּשע פּאות, אַפּנים אָפּ־געשוירן האָט זיך אָטדער ייד גאָרניט לאַנג און שוין דאָ, אין קיעוו. דער ייד האָט נאָך אַלץ גערעדט, נאָר איצט האָט שוין ראַפּאָפּאָרט גאָרנישט ניט געהערט און גאָרנישט ניט פאַרשטאַנען. ער האָט נאָר געדענקט, אַז ער איז יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרטס עלטערער זון, גיט זײַנע צדקות און האַלט שטאַרק זײַנע טראַדיציעס. דער פאָטער זײַנער פלעגט קיינמאָל קיין שידוך ניט אָפּזאָגן. פלוצים האָט ער זיך דערמאָנט, אַז צוריק מיט א יאָר פינף, ווען ער איז נאָך לחלוטין אַזוי רײַך ניט געוועזן, האָט אים א געלט־מעקלער געקראָגן ביי אָטדעם יוסף שורס פאָטער א היפּשע הלוואה. ער האָט אַרויסגענומען זײַנס א וויזיטקאַרטל און האָט עס אָפּגעגעבן אָטדעם יידן, און נאָכדעם האָט ער זיך אָנגענומען פאַרן הענטל פון טיר און האָט געטאָן א קנייטש מיט די אַקסלען:

»וואָס קאָן ער דערויף זאָגן? ער ווייסט?... זאָל ער אַרײַנ־קומען דער יונגערמאַן... שבתצונאַכטס זאָל ער אַרײַנקומען«.

אַרום צוועלף אַזייגער אינאָוונט איז ביַי ראַפּאָפּאָרטן אין הויז שוין געווען דורכויס פינסטער, און נאָר אין שלאָפ־צימער האָט זיך נאָך געלויכטן. עטל ראַפּאָפּאָרט איז שוין געלעגן אויסגעטאָן, און אַנטקעגן אויפן צווייטן בעט איז געזעסן אַבראַם און האָט אויסגעטאָן די שיך. ער האָט זיי אַוועקגעשטעלט איבאַזיַיט, די אויסגעטאָנע שיך, זיך פאַרטראַכט און, ניט קוקנדיג צו דער פרוי, א שמייכל געטאָן.

»שרהלען, האָט ער שעמעוודיג א זאָג געטאָן, האָט מען פאַרגעגעבן א שידוך«.

»שרהלען!?« ...

די פרוי האָט זיך מיטאַמאָל א הייב געטאָן פונם געלעגער און האָט דערהערט, ווען מ׳האָט שרהלען פאַר־געגעבן. זי האָט אָנגעשטרענגט די אויגן מיטן געקנייטשטן שטערן, איר גאַנצער קערפּער האָט זיך מיטאַמאָל גע־געבן א ציה־אויס צו אים, דעם מאַן אירן.

»ווען!? ... וואָס רעדסטו ... ס׳איז דאָך שרעק־ליך« ...

ראַפּאָפּאָרט האָט זיך באַלד איבערגעדעקט מיט דער קאָלדרע און איז אַנטשלאָפן געוואָרן, און זי האָט זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט אין איר בעט און איז געבליבן ליגן איינעאַליין מיט איר אויפרעגונג און מיט איר צער. ווער זיינען אַזוינס געווען אָטדי גרויססעטרעניצער שורן? קליינע, כמעט אויפגעקומענע מענשעלאַך, וואָס שטאַמען פון ניט קיין איבעריג שיינעם אָרט און לעבן ערגעץ פון תמיד אָן מיט א קאַרג אָפּגעבאַזונדערטן לעבן. די ראַפּאָפּאָרטס האָבן תמיד געשמייכלט דערפון, וואָס די ריַיכסטע פון אָטדי שורן ווילן זיי נאָכמאַכן מיט די גרויסע צדקות און מיט די איידעמס, וואָס זיי ברענגען אַראָפּ פון אויסלאַנד, און איצט רעדט מען שוין איינעם פון זיי

פאַר שרהלען ··· אַז אָכאונווי איז צו איר, צו שרהלען. עטל ראַפּאָפּאָרט האָט געפּילט, ווי ס׳ציטערט ביי איר נערוועז דאָס לינקע אויג און האָט ניט געקאָנט איינשלאָפן. זי האָט געזעהן פאַר זיך איר שוועגערין, חנהלען, זי געזעהן פאַר זיך אַזוי נאָהענט, גלייך זי געפינט זיך איצט אין ריגע און זעהט, ווי יענע וואוינט דאָרטן מיט איר צווייטן מאַן. יענע האָט אָפּגעטאָן איר אַרבעט: זי האָט ניט אויסגעוואַרט אַפילו ביזן מאַנס ערשטן יאָרצייט און האָט חתונה געהאַט פאַרן רייכן ריגער בחור, וועלכן זי האָט נאָך ליב געהאַט מיידלווייז. איצט רעדט די גאַנצע וועלט וועגן איר ליבע־מעשה, און די רעכטע שידוכים רעדט מען שוין דער טאָכטער אירער, שרהלען.

»אַז אָכאונווי איז צו איר, צו שרהלען«.

און אַרום אַכט אַזייגער אינדערפריה, ווען אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האָט, ווי שטענדיג אין דער צייט, אָן עפן געטאָן די אויגן, האָט זי עס, ליגנדיג ביי זיך אין בעט, גלייך דערפילט און האָט געגעבן צו אים א הייב דעם קאָפּ.

»אַבראַם, האָט זי געזאָגט, דו ביזט געשלאָפן? און איך האָב א גאַנצע נאַכט אַפילו מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. האָסט אים גאָרניט אויסגעזידלט, אָטדעם מיאוסן יידן, דעם שדכן? ··· האָסט אים נאָך געגעבן א וויזיטקאַרטל, אַז דער בחור זאָל אַהער קומען? עטאָ וואָזמוטיטעלנאָ!«

IV

דערווייל האָט יוסף שור פון גרויססעטרעניץ שוין געהאַט באַקומען יעקב־נתנס ערשטן בריוו, און דאָרטן איז געשטאַנען, אַז ער זאָל זיין גרייט און אַז מיט גאָטס הילף:

»דער שידוך מיט משהלע לעווינס מיידל ווערט איה״ש זײַן א שידוך«.

אין שטאָט האָט מען שוין אויך וועגן דעם געוואוסט. דעם לעצטן טאָג פסח אינדערפריה האָט מען אין שול גערעדט וועגן דעם אויף דער שפּיגלבאַנק. מ׳האָט גע־קוקט, ווי יוסף שור זיצט אויבנאָן אויף דער »שטאָט« פון זײַן ניטלאַנג געשטאָרבענעם פאָטער; מ׳האָט איבער־אַנײַס באַמערקט דעם נײַעם שוואַרצן סורדוט אויף זײַן געזעצטער שטאַלטנער פיגור מיטן גבירישן חתנבערדל, וואָס רונצלט זיך פרײַ אַרום זײַן יונגבחורשן מאַט־חנעוודיגן פּנים און מ׳האָט געשמועסט, אַז ער וואַקסט, ווי אויף הייוון, אָטדער יוסף שור, ווער ווייסט?

»מעגליך, אַז ער דערגרייכט טאַקע איצט א שידוך, וואָס גאַנץ משפּחה שור האָט זיך אַלע יאָרן צו אים גע־צויגן«.

בײַ יוספן אַליין האָבן זיך דעמאָלט קוים־קוים געשאָקלט די דינע האַלבפרומע ליפּן און איטליכס מאָל, וואָס ער האָט זיך פאַרטראַכט, האָבן זײַנע היפשע שוואַרצע אויגן גענומען קוקן פאַר זיך מיט א שפּאָגלנײַעם סאַמעטענעם גלענצל. דאָס איז געווען א גלענצל פון לאַנג אָפּגעהיטער בחורשאַפט, וואָס איז שוין נאָהענט צו א תּכלית און פון גרויסן אומגעריכטן גליק, וואָס קומט פּלוצים און באַ־הערשט אַלע געפילן. אַרום אים איז מיטאַמאָל געוואָרן אַלץ ענליך צו א מאָדנע אָנגעלייגטן עולם התוהו. דערצו איז נאָך גראַד צו יענער צײַט געשעהן נאָך איינע א מעשה.

קיין גרויססעטרעניץ האָט זיך דעמאָלט אומגעקערט מינע מורייניס, א גערעאָטן גביריש מיידל, וואָס האָט א היפשע צײַט געלעבט אין אויסלאַנד און האָט דאָרטן פאַרדרייט די קעפּ בײַ אַלערליי גבירישע יונגעלײַט און

גרויסע מענשן. אויפן צווייטן טאָג נאָך איר קומען, האָט זי באַגעגנט אין גאַס יוסף שורן און האָט גלייך באַמערקט דאָס סאַמעטענע גלענצל, וואָס אין זיינע שוואַרצע אויגן. זי האָט שוין דערביי אַפילו באַקומען אַן אומעטיג פּנים און האָט זיך גלייך גענומען דערפרעגן, ווער איז ער. דאָס איבעריגע האָט שוין דאָרטן אין שפּיגלבאַנק דערציילט דער אָרטיגער בנעימותדיגער שדכן, ווען דער אַלטער מורייניס האָט דעם ערשטן טאָג פּסח געגרופן צו זיך אויף קידוש.

»מינע מורייניס, האָט ער דערציילט, איז דאָרטן געזעסן אין עסצימער לחלוטין ניט פיין געקליידט, מיט צעפּאַטלטע ציגיינערהאָר איז זי געזעסן און מיט באָרוועסע פיס אין די שטובטופלעס«.

פון פוילקייט, צי פון גלייכגילטיגקייט איז זי אַזוי געזעסן, סייוויסיי איז זי דאָך שוין אַ היפּשע צייט געווען אין אויסלאַנד און האָט זיך דאָרטן אויפגעפירט פריי, און קיינער פון די גבירישע יונגעלייט און גרויסע מענשן, ווען זי האָט די קעפּ פאַרדרייט, איז איר ניט געפעלן. איצט האָט זי גערעדט מיטן שדכן אין אַ ליצנותדיגן טאָן; זי האָט געשמייכלט, זיך צוליב געהילט אין דער שאַל און האָט געשריגן צום שדכן ווי צו אַ טויבן:

»רעדט מיר יוסף שור!« האָט זי צו אים געשריגן.

צוריקריידנדיג איז שוין אפשר אויך משהלע לעווינס מיידל געווען פאַר יוסף שורן אַ גאַנץ געוואוינליכער שידוך, דערויף איז ער געווען דער יינגערער און געראָטנסטער צווישן אַלע אָרטיגע גאוותדיגע און זעהר רייכע שורן; זיין גרויסע גערשנטע ביילמיל האָט פרייליך געמאָלן אויפן סאַמע היכן ברעג פון שמאָלן טיף פליסנדיגן טייך, אַ האַלב ווערסט פון שטאָט, און פון

אַלע פֿאַרבײַגײענדיגע שיפֿן האָט מען געמוזט קוקן, ווי זי טײלט זיך אויס פֿון די אַרומיגע קלענערע און גרעסערע פֿאַבריקן, זי לאָזט אָהן אויפֿהער חוצפּהדיג שוואַרצן רויך צום קלאָרן בלויען הימל, און פֿון גרויסגבירישאַפֿט באַלויכט זי זיך אינמיטן העלן טאָג מיט אײגענער יום־טוב־דיגער עלעקטריע. חוץ דעם האָט ער דאָ, אין היפּשן בערגיגן גרויססעטרעניץ, געהאַט צוויי אַלטע שטאַרק רײַכע מומעס, וואָס האָבן זיך שוין ניט אָנגעקערט מיט קײנעם פֿון די אָרטיגע אויפֿגעקומענע גבירים און זײנען נישט געגאַנגען צו זיי אויף חתונות. זייערע קינדער האָבן זיי דורך אַזעלכע מינים באַזונדערע אויסלענדערשע שדכנים חתונה געמאַכט קיין אויסלאַנד, און אַליין האָבן זיי שוין געוואוינט ווײַט פֿון ווימלדיגן שטאָטצענטער, אין צוויי גרויסע פֿאַרוואַקסענע ירושה־הײַזער, וואָס האָבן אויפֿן זעלטענעם דורכגייער תּמיד א בלאָז געטאָן מיט לייטישער מרה־שחורה און מיט אַלטער אומעטיגליכער גבירישאַפֿט. זיי זײנען געווען די »פּני« פֿון דער שטאָט, אָטדי צוויי מומעס אסתרל און האדל, און האָבן קײנמאָל נישט געטאָן קיין שידוך מיט קלענערס פֿון זיך. נאָר ערשטנס האָט יוסף שור שוין לחלוטין ניט געקאָנט אויף זיך זאָגן, אַז אויך ער שטאַמט פֿון גאָר דער געהייבענער זײַט שורן. זײַן פֿאָטער איציק־מאיר שור איז געווען א חסידיש פֿאַנאַטישער און קאַרגער ייד, א כּעסן א באַרימטער און א בעל־גאווה, וואָס אַלע מילמענשן האָבן אים געהנפעט אין די אויגן און האָבן זיך אים נאָכגעקרימט אונטער די פּלייצעס. נאָך אין דער יוגנט האָט ער זיך צוליב ירושה־זאַכן צעקריגט מיט בײדע שוועסטער, אסתרל און האָדעלע, און האָט שוין נאָכדעם אַלע יאָרן געשריגן, אַז זיי מיט די מאַנען און מיט זייערע קינדער רודפֿן אים און זײנען אים שונאים אויפֿן לעבן. מיטן

ערשטן ווייב, דער עקרה, האָט ער געלעבט שלעכט, נאָר נאָך איר טויט האָט ער געכאַפּט און אויפצולהכעיס אייגע־נער משפחה שוין אויף די עלטערע יאָרן חתונה געהאַט מיט א יונג ווייבל א גרושה, וואָס איז ביי אים אויסן געווען ניט מער, ווי »פּאַפּראַווען זיך« און זיך אויס־קליידן, און פונם דאָזיגן צולהכעיסשידוך איז אַרויס־געקומען ער, דער לייטיש געזעצטער יוסף שור מיט די לייטיש געזעצטע מידות און מיט די געראָטענע יידיש־וועלטליכע קענטעניש, וואָס ער האָט אין זיך ביז דריי־אונצוואַנציג יאָר אַריינגעשטאפּט. פון א טאַטן א תקיף און א בעל־גאווה איז ער אַרויסגעקומען, פון א טאַטן, וואָס האָט דרייסיג יאָר כסדר אייגענע שוועסטער צו זיך אין הויז ניט אַריינגעלאָזט און איז פלוצים עטליכע שעה פאַרן טויט געוואָרן שטאַרק ווייכהאַרציג, זיך אויפגעזעצט אויפן בעט און זיך פונאַנדערגעכליפּעט, אלמאי ער האָט אָפּגעלעבט א מיאוס לעבן, און פון א מאמע, א יונג ווייבל א גרושה, וואָס איז אויסן געווען ניט מער, ווי »פּאַפּראַווען זיך« און זיך אויסקליידן.

דאָס אַלץ האָט דער שווייגנדיג שטייפער יוסף שור ערגעץ טיף אין זיך געקאָנט האָבן אינזינען. חוץ דעם האָט ער זיך שוין איינמאָל געהאַט מיט משהלע לעווינס מיידל באַגעגנט און האָט צום ערשטן מאָל אין לעבן דערפילט, אַז ס'איז פאַרהאַן חתנשטימונג אויף דער וועלט. דערצו איז נאָך דאָס באַגעגעניש אַליין פאָר־געקומען מאָדנע אומגעריכט און לחלוטין ניט אויפן גע־וואוינליכן בעל־הבתישן שטייגער. דאָס איז געווען א פאָר וואָכן פאַר פסח, ווען יוסף שור האָט זיך אומגעקערט פון וואַרשעווער פּוילן פון זיין יונגער מומע רייזל, פון יענער זעלבער מומע רייזל, וואָס האָט פון תמיד אָן ניט געקאָנט אויסקומען מיט זיין חסידיש פאַנאַטישן פאָטער, דעם

ברודער אירן, און איז אַמאָל מיידלוויַיז אַנטלאָפן פון אים קיין פּאַריז.

דער מומע רייזל האָט קיינער ניט געגלויבט, אַז זי האָט אַסך צרות, נאָר דערפאַר, וואָס זי אַליין האָט פון תּמיד אָן צופיל געפּלאַפּלט וועגן זיך, וועגן די צרות אירע און וועגן איר גרויס קאַנטשאַפט מיט די גרעסטע מענשן פון גאָר דער וועלט. אין דער יוגנט האָט זי געהאַט אַסך געפּלוידערטע מיידלשע ראָמאַנען, נאָר סוף־כּל־סוף האָט זי מיט איר יונגן רײַכן מאַן חתונה גע־האָט פּשוט דורך א שדכן. דערפאַר איז איר מאַן געווען נאָך א גרעסערער פּלוידערזאַק פון איר און קיין זאַך אין דער וועלט האָט אים ניט געקאָנט באַוואונדערן. ער האָט פּערזענליך געקאָנט אַלץ און יעדערן. ער איז אַליין געווען, אַזויצוזאָגן, א האַלבע וועלט, א שטיק גאָט, און די מומע רייזל האָט געליטן. שווײַגנדיג האָט זי געמוזט צוזעהן, ווי ער פאַרשיט יוספן, דעם גאַסט אירן, מיט נײַן מאָס רייד און איז צופיל מגזם וועגן זיך.

אַך יאָ, גאָר גליקליך איז שוין די מומע רייזל ניט גע־ווען. אין דעם האָט זיך יוסף שור איבערצײַגט פאַר די קורצע עטליכע טעג, וואָס ער האָט בײַ איר פאַרבראַכט. אַז די מומע רייזל באַגלייט אים צוריקוועגס צום וואָקזאַל, פילט ער זיך גערירט. ווען ניט דאָס, וואָס ער איז אויפ־געצויגן בײַ איציק־מאיר שור אין דער שטײַפער, שווײַג־דיגער שטוב, וואָלט ער זי איצט אָנגענומען פאַר די הענט און וואָלט איר געזאָגט, אַז דער עיקר איז: לײַדן שטיל און שיין, אַזוי, אַז קיין בן־אָדם זאָל דערפון ניט וויסן. די מומע רייזל איז אויך גערירט און פול, אַזויצוזאָגן, מיט הייליגע שוועסטערגעפילן. אַז זי קושט אים, ווי קינדוויַיז »אין די כּשרע אויגן«, וואַרגן זי טרערן אין

האַלז, סוף־כּל־סוף האָט זי דאָך געפונען אין אים א פריַינטל, וואָס קאָן זי אויסהערן.

»זי האָט אַלע אירע יאָרן, זאָגט זי, געזוכט ניט מער ווי א פריַינט«.

נאָר אַז דער צוג קומט אונטער, באַמערקט זי עפּעס געשווינט אין איינעם פון די וואַגאָנפענסטער און באַקומט מיטאַמאָל א שדכניש ניַיגעריג פּנים מיט לײַכטזיניג־וויַיבערשע פלוידעראויגן. זי שמייכלט דערביַי צופיל און צו נאַריש און ראַמט איַין יוסף שורן, אַז ער איז גליקליך.

»ער פאָרט אַהיים אין איין קופּע מיט א שיין און רײַך מיידל, מיט משהלע לעווינס מיידל«.

»מיט משהלע לעווינס מיידל?«

יוסף שור ווייסט נאָך ניט קלאָר, ווער איז זי אַזוינס. אין גרויססעטרעניץ שמועסט מען, אַז זי האָט געוויס עמיצן אין אויסלאַנד...

»אַנדערש וואָלט זי אַהין אַזוי אָפט ניט געפאָרן«.

און נאָכדעם פילט ער זיך שוין די גאַנצע צײַט צו־טראָגענער און אַנדערש ווי אַלעמאָל און קוקט מיט צופיל אויסגעגלאַנצטע אויגן אויפן יונגן בלאָנדן מיידל, וואָס פאַרנעמט אַנטקעגן אים אין קופּע דעם צווייטן פריַיען פּלאַץ.

»משהלע לעווינס מיידל...«

דאָס מיידל ליגט דעם גאַנצן אָוונט מיט פאַרמאַכטע אויגן און דריקט שטיל די איבערגעפּלאָכטענע הענט צו דער ברוסט, און ער קוקט אויף איר און געדענקט, אַז זי האָט מסתּמא עמיצן אין אויסלאַנד. איצט דאַכט זיך שוין, אַז איר איז געבליבן ניט מער, ווי צו דריקן אַזוי אין האַלבן דרימל די איבערגעפּלאָכטענע הענט צו דער ברוסט און זיך אויסמאָלן, אַז איר איינציגער, וועמען זי

האָט געלאָזט איצט אין אויסלאַנד׳ שפּאַרט נאָך אַלץ דעם קאָפּ צו איר אויפן אַקסל...

איינמאָל טרעפט זיך:

דאָס מיידל טוט אויף אים אַן עפן די אויגן׳ בלויע פאַרשלאָפענע אויגן׳ וואָס קוקן זיך א רגע איין אין זיין יונג בחורשן פּנים און ווילן זיך אָן עפּעס דערמאָנען׳ און ווערן באַלד צוריק גלייכגילטיג און אַנטוישט. און ביי אים ווערט דערפון ווי אונטערגעבראָכן דאָס האַרץ׳ און א וואַרעמע התנשׂטימונג׳ א כוואַליע טוט זיך מיטאַמאָל איבער דעם א לאָז און פאַרטרינקט עס.

»זי איז א שיין מיידל...«

ביי דער שיינן פונם שטייענדיגן עלעקטרישן לעמפּל׳ וואָס פאַלט פון אונטערן געל זיידענעם אַבאַזשורל׳ עפנט ער זיין העברעאיש בוך און נעמט אין דעם אַריינקוקן׳ נאָר סוף־כל־סוף פאַרמאַכט ער עס און גייט אַרויס פון קופּע אין קאָרידאָר אַריין. אים פאַרדריסט׳ אַלמאי ער האָט א היפּשע צייט אַריינגעקוקט אין בוך און האָט אין דעם גאָרנישט ניט איבערגעלייענט. מאַכן זיך גלייך ער לייענט׳ האָט ער פיינט. אדרבא׳ אים אַליין איז שוין איצט מינוטנווייז געווען שווער די מומע רייזל׳ נאָר דערפאַר׳ וואָס ביי איר זיינען׳ נאָך זיין מיינונג׳ פיל זאַכן געווען »געמאַכטע«׳ און נאָכדעם קעמפט ער שוין מיט דער געירשנטער משפּחהדיגער גאווה׳ וואָס זידט אים אויף דאָס בלוט. ער וויל מער ניט קוקן אויפן מיידל׳ דאָך קאָן ער זיך לאַנג אין קאָרידאָר ניט איינהאַלטן׳ ער קערט זיך אום צוריק אין קופּע און באַמערקט פּלוצים׳ אַז די שיין פונם עלעקטרישן לעמפּל ברענט צו העל. ער דערנעהענט זיך צו דעם אויף די שפּיצפינגער און פאַרלעשט עס. ניט צוליב זיך טוט ער עס׳ נאָר צוליב איר און צוליב איר שלאָף. אויפן אָרט פונם אויס־

געלאָשענעם לעמפּל צינדט זיך גלײַך אָן אין ווינקל אַן אַנדערס, א הויכס און א בלויס, און דעמאָלט ווערט מיטאַמאָל קלאָר, אַז דער שטיל דערוואָרגענער מורמל פונם שווערן לויפנדיקן וואַגאָן איז שוין א גאַנצער א בײַנאַכטיגער. אין וואַגאָן שלאָפט מען, נאָר ער, יוסף שור, האָט נאָך מיט שלאָפן צײַט. ער זיצט איינעראַליין טיף פאַררוקט אין זײַן פאַרטונקלט ווינקל, ער טרייסלט זיך גרינג צוזאַמען מיט אַלץ אין וואַגאָן און קוקט:

דאָס מיידל ליגט ווי פריהער מיט פאַרמאַכטע אויגן, נאָר די הענט זיינען איר שוין איצט אונטערגעלייגט אונטערן קאָפּ מיט געקריצטע בלאָנדע האָר. דאָס קליידל דעקט צו די אונטערגעקליבענע פיס ביז די שפּיצן פון קינדערש קליינע לאַקירטע טופלעס, און דער שוואַרצפּאַסיגער שאַל האָט אײַנגעהילט איר טאַליע מיט די יונגמיידלשע תמימותדיגע פּלייצעס. זי איז געווען שיין, און ער האָט פאַרשלאָפענערהייט אויף איר געקוקט.

»משהלע לעווינס מיידל«.

איז אָט, נאָך אָטדעם באַגעגעניש מיט משהלע לעווינס מיידל, האָט זיך יוסף שור אומגעקערט אַהיים אינגאַנצן א באַנייטער און איז אָפּגעשלאָפן עטליכע נעכט נאָכאַנאַנד, ווי א כלי־זמר נאָך א חתונה. אָפּגעשלאָפן און מיט אַזאַ גרינגן שלאָף, גלײַך אין יעדער רגע קאָן געמאָלט זײַן, אַז דאָס מיוחסדיגע מיידל זאָל קומען אָנקלאַפּן אָן זײַן טיר און אים זאָגן:

»ס׳איז ליגן... כ׳האָב קיינעם ניט אין אויסלאַנד...«

דערצו איז נאָך די צײַט אַליין געווען א צײַט פון פרילינג, און אינם טײַך, וואָס פליסט פאַרבײַ בערגיגן גרויססעטרעניק האָט פריה גערירט דאָס אײַז...«

טעג זיינען פאַרגאַנגען אין גרינגן פראָסט׳ אין טיפער איינהערעניש׳ צי די אַרומיגע ווייט דערשטוינטע געגנט פאַרטראַכט ניט עפּעס נייס׳ דעמאָלט האָבן זיך פריה געלאָשן קליינע ציטערדיגע פייערלאַך׳ מיד פון מַצות־באַקן און פון פאַרפּסחדיגער איילעניש׳ האָבן תחילת־נאַכט איינגעדרימלט די פיל פאַרדרייטע גרויססעטרע־ניצער אונטערגעסלאַך׳ און פריהער אָוונט׳ ווי לאַנג פאַרכאַפּטער אָטעם׳ האָט שטיל געגאַפּט און שטיל גע־ציילט די קלעפּ פון שנעלצוג׳ וואָס טראָגט זיך דורך איבערן ווייטן איינזערנעם בריק׳ ער טוט דאָרטן א שרעק אונטער זיך א תהום׳ אָטדער צוג; ער צעבערעקלט שטילקייט אויף פיצלאַך און אַליין איז ער שוין ווייט־ווייט׳ ער איילט צו יענעם אָרט׳ וואוהין ער האָט צוריק מיט עטליכע טעג אַוועקגעטראָגן דאָס יונגע בלאָנדע מיידל׳

אין יענע טעג האָט די זוניגע לופט געשמעקט מיט כּלהטרייסאַפּט׳ מיט יונגן מיידל׳ מיט זיך׳ מיט יונגן בחור אַליין און מיט נאָך׳ מיט נאָך׳ מיט גאַנצע פּסוקים פון שיר־השירים ... יוסף שור איז דעמאָלט געגאַנגען צו זיך אין דער גרויסער געזרשנטער מיל׳ וואו ס׳האָבן נאָך פון פאַר זיין פאָטערס טויט געמאָלן א צעהנדליגג יידן »פראָמאָלשטשיקעס«׳ איטליכס מאָל׳ וואָס ער האָט צוריקוועגס איבערגעשריטן אין אַלכסון דעם גרויסן אויסערשטאָטיגן פלאַץ׳ האָט ער תמיד באַגעגנט די צוויי איינע און דיזעלבע מיידלאַך חברטעס׳ וואָס האָבן דאָרטן אַרומגעשפּאַצירט הין און צוריק׳ זיי האָבן געפּרובט מיט די קאַלאָשן די שטייפקייט פון שניי און געהאַלטן דערביי אין איין גוטמוטיג קוקן אויף אים׳ דעם פאַרבייגייענדיגן יוסף שורן׳ אַלטע גוטע פריינט זיינען אים אַפּנים די מיידלאַך געוועזן און ער האָט וועגן דעם גאָרניט גע־

וואוסט. איינע פון זיי איז געווען מינע מורייניס, דעם אַלטן מורייניסעס גערעטענע טאָכטער. קוקנדיג אויף אים, האָט זי דאָ געהאַט צו דערציילן איר חברטע א סוד, אַלע טאָג א נייעם סוד. דער סוד איז געווען אין די שוואַרצע אויגן, מיט וועלכע זי האָט לאַנג באַגלייט אים, דעם גבירישן יוסף שור, דעם גערעטענעם פיראונצוואַנציג־יאָריגן בחור. נאָר יוסף שור האָט אויך אין זיינע אויגן געהאַט א סוד; ער האָט פאַרבייגייענדיג געקוקט אויף ביידע מיידלאַך און האָט בשום אופן ניט געקאָנט באַשליסן, ווער פון זיי דערמאָנט אים מער אָן יענער, אָן משהלע לעווינס מיידל...

ער האָט ניט געהאַט קיין חברים, וועמען ער זאָל איצט קאָנען וועגן זיך דערציילן; געבוירן און אויסגעוואַקסן אין א הויז א בייזליך אָפּגעשלאָסענעם און ניט איבעריג באַליבטן אויף דער גאַנצער שטאָט און אויף אַלע אַרומיגע שכנישע הייזער, איז ער סוף־כל־סוף אַרויס פון דעם, ער, דער שווייגנדיגער יוסף שור, דער בייזליכער און שטייפער ערגעץ טיף אין זיך. דאָ אין שטאָט איז ער זעלטן געגאַנגען אפילו צו זיינע צוויי אַלטע געהייליגט־רייכע מומעס. יענע האָבן אים שטאַרק ליב געהאַט דערפאַר, וואָס ער דאַרף צו זיי ניט אָנקומען און דערפאַר, וואָס ער איז לייטישער פון זיין טאַטן. זיי האָבן ביי יעדער געלעגנהייט געלויבט זיין גערעטנקייט, און ער איז צו זיי ניט געגאַנגען.

נאָר איינמאָל פאַרנאַכט דאָ אין גרויססעטרעניץ אויף דער מיטלסטער רעשדיגער גאַס... איינמאָל פאַרנאַכט האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער זעהט דאָ דורכגיין זי, משהלע לעווינס מיידל. ער איז געגאַנגען אויף איין טראָטואַר און האָט זי די גאַנצע צייט געזעהן אין די פלייצעס אויפן צווייטן. זי האָט אים גענאַרט און שטום

גערופן; זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט און זיך צו אים אומ־
געקוקט. נאָר סוף־כּל־סוף האָט זי פאַרקערעוועט לעבן
איינעם א פינסטער געוואָרענעם ראָג און איז דאָרטן פאַר־
שוואונדן צווישן געדיכטן שפּאַצירנדיגן עולם. דעמאָלט
איז יוסף שור שטיין געבליבן און האָט זיך אַרומגעקוקט.
אין דער געפּרעסטער בין־השמשותדיג שפּעטער לופט
האָבן פנימער דורכגעאייַלט מיט א מאָדנער פאַרפרעמד־
קייַט ווי צו ליקוי־חמה. און אין די אויערן האָט געדרעשט
דאָס וואַסער, וואָס פאַלט פון אונטער א גרויסן הויך
אויפגעהויבענעם שלויז. כאָטש אַרום און אַרום גרויס־
סעטרעניץ איז גאָר אין ערגעץ קיין שלויז ניט געווען.
וואָס האָט דאָס געקאָנט באַטייַטן? פּאַמעליך האָט ער
זיך אַהיים אומגעקערט און האָט דעם גאַנצן אָוונט גע־
דענקט, אַז זי, משהלע לעווינס מיידל, איז שוין מסתמא
לאַנג געקומען אַהין, וואוהין זי איז געפאָרן פון אויס־
לאַנד אויף פּסח. מעגליך, אַז איצט אינאָוונט איז זי
אינערגעץ ניט געגאַנגען און געפינט זיך בייַ זיך אינ־
דערהיים, מעגליך, אַז זי פּרעסט זיך איצט אויס א ווייַס
קאָפּטל אויף פּסח...

און אויפמאָרגן האָט ער שוין מער ניט געקאָנט איבער
זיך געוועלטיגן און איז אַוועק מיט אַלע זייַנע איבער־
לעבונגען צו זייַן איינציגן חבר, צום גרויססעטרעניצער
רבינס בן־יחיד איציקלען, מיט וועמען ער האָט קינדווייַז
אין רבינס הויף געלערנט בייַ יעקב־נתנען »חושן־משפּט«
און »יורה־דעה«.

V

דעם רבינס גרויסער גוט יידישער הויף האָט שוין
זינט עטליכע יאָר געהאַלטן אין איין וועלקן. יעדער
צימער איז געווען פול מיט צרותדיגע סודות, מיט צו־

להכעיסן און מיט קריג. דער אַלטער רבי, דער גרויסער לַמדן איז פון יאָר צו יאָר געוואָרן פרומער, ניט געוואוסט, אַז ער איז מסוכן קראַנק און האָט ווי אַמאָל געפאַסט גרויסע תעניתים ביַי זיך אין די אָפּגעשלאָסענע צימערן. צוריק מיט א פּאָר יאָר האָט ער זיך אָפּגעזאָגט פון »נעמען קוויטלאַך« און פון פראַווען טישן און האָט געגלויבט, אַז ער לעבט אויסשליסליך פון די דריַיטויזנט רובל, וואָס ער באַקומט פאַר גרויססעטרעניצער רבָנות. שונאים, וואָס זיינען פון תמיד אָן געווען זיכער, אַז ער איז ניט אַזאַ תָּם, ווי ער מאַכט זיך, האָבן אים חושד געווען, אַז פון »קוויטלאַך נעמען« האָט ער זיך אָפּגעזאָגט פּשוט דערפאַר, וויַיל »דאָס געשעפט גייט אונטער«. און די רביצין האָט אָהן זיַין וויסן געוואָלט אונטערהאַלטן די גרויסקיַיט פון הויף און האָט שטילערהייט געשלעפּט גרויסע געלטן ביַי אַלע זיַינע אַמאָליגע גלויביגע און אומגלויביגע חסידים.

יוסף שור האָט זיך דאָרטן געגנבעט איבער פיל האַלבליידיגע ניט באַוואוינטע חדָרים, מורא האָבנדיג, אַז די רביצין וועט אים דאָרטן אויפנעמען, ווי א קינד פון אַן אַלטן חסיד און גוטן פריַינט און וועט אים דאָרטן אויסדערציילן אַלע משפּחה־אומגליקן.

שווייגנדיג און גאווהדיג שטייף איז ער נאָכדעם געזעסן אַנטקעגן איציקלען אינם נזיריש אָפּגעזונדערטן צימער, וואו זיי האָבן אַמאָל צוזאַמען געלערנט. אין יענעם זעלביגן צימער האָט אים דאָך איציקל אַמאָל שטייף געהאַלטן פאַר ביידע איילנבויגנס און אים געצוואונגען אויסהערן אַן ענגליכע געשיכטע צו דער, וואָס ער, יוסף שור, לעבט איצט איבער, א געשיכטע מיט א חופה מיט כלי־זמר, וואָס איז נאָר דעמאָלט נאָרוואָס אין אָנהייב ווינטערדיגן אָוונט פאָרגעקומען ביַים רבין אין הויף און מיט א

שטײַפער פארפומענשמעקנדיגער מיידלשער האַנט, וואָס האָט זיך דאָרטן אינדערפינסטער שטייף צו אים, איציקלען, צוגעטוליעט.

נאָר סוף־כל־סוף איז פונם דאָזיגן וויזיט זײַנעם גאָרנישט ניט אַרויס. איציקל האָט נאָך אַלץ געהאַט א קלאָרווײַסן כשרן האַלז מיט אויך אַזאַ כשר לײַב, וואָס בענקט א גאַנצע וואָך נאָך די גוט־יידיש זיידענע קליידער, אין וועלכן מ׳טוט עס אָן שַבת, און האָט נאָך אַלץ געשטראַלט, ווי צוריק מיט פיר יאָר, בשעת ער האָט בגנֵבה געלייענט היינען, אחד־העמען און נאַדסאָנען. ניטלאַנג האָט ער זיך אומגעקערט פון אויסלאַנד צוזאַמען מיטן אַלטן רבין, וועמען דאָקטוירים האָבן דאָרטן מיַאש געווען. נאָר ניט דאָס איז געווען דער עיקר, און ניט וועגן דעם האָט איצט גערעדט איציקל. דער עיקר איז געווען דאָס, וואָס ער האָט פאָרנדיג צוריק פון אויסלאַנד געזעהן. שטייף און קרעפטיג האָט ער געהאַלטן יוספן העכער די איילנבויגנס פאַרביידע הענט און האָט אים געצוואונגען אויסהערן, וויאַזוי דער שנעלצוג, מיט וועלכן ער מיטן פאָטער האָבן זיך פון אויסלאַנד אומגעקערט, איז שוין דאָ אין רוסלאַנד געלאָפן איבער ברייטע פרײַע פעלדער און האָט געשפרייט אומעט טיף אין די באַטריבטע בין־השמָשות, און ווי ער, איציקל, איז דאָרטן איינעראַליין געשטאַנען אין האַלבן וואַגאָן ערשטע קלאַס און האָט געזעהן דעם קליינעם יידישן יישוב, פאַרבײַ וועלכן דער צוג טראָגט זיך געשווינט אַדורך. אינם קליינעם יישוב איז אַזוי פוסט, גלײַך ס׳איז שבת און אין אַלע הײַזער שלאָפט מען בײַטאָג. א בלאָטקעלע גלענצלט זיך דאָרטן פאַר די הײַזער, וואָס שטייען מיטן פנים צו די רעלסן; א הערטל גענז גריבלט דאָרטן מיט די שנאָבלען אין אַן אויפגערודערט בלאָטיגן הויף, און א מיידל . . . א מיידל אין ווײַסן לויפט דאָרטן

מיטאַמאָל אַרויס פון דער לעצטער פאַרמעגליכער שטוב און בלײַבט מיטאַמאָל שטיין אויפן גאַניק, א מיידל אין ווײַסן...

איז אָט, אין אָטדעם מיידל איז איצט, אַפּנים, געווען פאַרליבט איציקל. ער האָט געהאַט שוואַרצע גריבער אונטער די אויגן און האָט געזאָגט, אַז ער מוז אַלעווײַלע פאַררויכערן א פּאַפּיראָס, ווײַל דער קאָפּ »דער קאָפּ טראָגט אים אינדערלופטן«...

יוסף שור האָט דעמאָלט טאַקע קיין וואָרט וועגן זיך ניט אויסגערעדט, געזעסן שווײַגנדיג אַנטקעגן איציקלען, אים געקוקט אין פּנים אַרײַן און געטראַכט וועגן דעם, וואָס איציקל זיצט איצט איבער בײַם פענסטער גאַנצע טעג און קוקט אויף די ווײַסע גענז, וואָס פּאַשען זיך דאָ ניט ווײַט אויפן גראָז לעבן רבינס הויף. די ווײַסע גענז דערמאָנען אים, זאָגט ער, אָן יענעם יישוב, אָן »יענע גענז« און איבערהויפּט, אָן דעם מיידל, אָנגם מיידל אין ווײַסן...

ער איז נאָך זײַן מיינונג געווען א פאַרפאַלענער, אָט־דער איציקל; ער האָט שוין גאָרנישט ניט געטאָן אַפילו צוליבן גרויססעטרעניצער רבֿנות, וואָס ער וועט נאָך זײַן פּאָטערס פּטירה מוזן איבערנעמען, נאָר מיט וואָס האָט אים דען געקאָנט העלפן ער, יוסף שור? ער איז געווען פאַרנומען מיט זיך אַליין, מיט זײַנע אייגענע נײַע איבערלעבונגען; ער איז געזעסן בײַ זיך אינדערהיים און האָט געוואַרט.

איינמאָל בײַטאָג איז צו אים אַהיים אַרײַנגעקומען זײַן געוועזענער גמרא־מלמד יעקב־נתן ווידערפאַליער. אַרײַנ־געקומען גלאַטאַזוי, ווי געוואָרע ווערן, נאָר געזעסן בײַם טיש אין די חסידיש אויסגעפּוצטע בגדים, לאַנג און עזותדיג

ברייט זיך דערפרעגט וועגן זײַנע׳ יוסף שורס ירושה־ענינים׳

סוף־כל־סוף האָט ער זיך מאָדנע קאַלטבלוטיג אויס־גערעדט׳ אַז ער האָט פאַר אים א שידוך׳

»מיט משהלע לעווינס מיידל א שידוך«׳

»מיט משהלע לעווינס מיידל?«

יוסף שור האָט ניט געוואוסט׳ פונוואַנען שטאַמט אָטדער איינפאַל: פון אים׳ יעקב־נתנען אַליין׳ צי פון א בריוו׳ וואָס אים האָט געקאָנט צושיקן פון וואַרשעווער פוילן די פלוידערדיגע מומע רייזל׳ ער האָט ניט איבעריג גע־גלויבט יעקב־נתנען׳ צוריק מיט עטליכע יאָר האָט דער חסידיש אויסגעפוצטער ייד געלאָזט ערגעץ אין א קליין שטעטל זײַן ארעם ווײַב און שיקט איר ניט די גאַנצע צײַט קיין פרוטה צום לעבן׳ ער איז געזעסן אַנטקעגן גאווהדיג און שווײַגנדיג־שטײַף׳ געקוקט ווי יעקב־נתן שפּילט ווי מיט א פשוט שטיקל פּאַפּיר מיטן הונדערטער׳ וואָס ער האָט נאָרוואָס בײַ אים גענומען אויף הוצאות און האָט געהערט׳ ווי ער חזרט שוין דאָס צווייטע מאָל איבער:

»אַזוי׳ אַזוי׳׳ דאָס מיידל פּאַרט שוין אפשר צו אָפּט קיין אויסלאַנד׳« און נאָך:

»ס׳איז כדאי געוואָרע ווערן׳ פאַרוואָס פּאָרט דאָס מיידל אַזוי אָפּט קיין אויסלאַנד«׳ אַז יעקב־נתן איז אַוועקגע־גאַנגען האָט ער נאָך אַלץ געדענקט וועגן דעם׳ מ׳האָט זיך באַדאַרפט נאָכאַמאָל אַראָפּכאַפּן אין רבינס הויף צו איציקלען און זיך דערפרעגן וועגן דעם בײַ דער רביצין׳ וואָס האָט זיך פון איינעם א צד גאָר נאהענט אָנגעקערט מיט די ראַפּאָפּאָרטס און האָט אַלץ באַדאַרפט וויסן׳

נאָר אָט איז יעקב־נתן אום חול־המועד פּסח אַוועק־געפאָרן קיין בראַשעק און האָט אים פונדאָרטן צוגעשיקט א בריוו, אַז ער זאָל זיין גרייט און אַז מיט גאָטס הילף, דער שידוך מיט משהלע לעווינס מיידל וועט זיין א שידוך.

»הייסט עס, אַז ס'איז גאָרנישט אָטדאָס, וואָס דאָס מיידל פאָרט צו אָפּט קיין אויסלאַנד?«...

אויב אַזוי, וועט ער דאָ אין גרויסעטרעניץ איבער־בויען דעם פאָטערס הויז. ער טראַכט שוין לאַנג וועגן דעם. ער וועט זאָגן דעם יידן, וואָס פאַרנעמט אין הינטערשטן גאָרן די לינקע צוויי קלייטן, אַז ער זאָל זיך זוכן א נייעם פּלאַץ. ער פאַרפילט דעם גאַנצן אַריינ־גאַנג מיטן ריח פון שוסטער און פון פרישן לעדער און אַלץ אַרום דערמאָנט אַזוי שטאַרק אָן אַלטן קאַרגן טאַטן.

דער צווייטער בריוו יעקב־נתנס איז אים שוין אָנגע־קומען פון קיעוו, פונדאָרטן, וואו דאָס מיידל האָט איצט פאַרבראַכט ביי איר פעטער אַבראַם ראַפּאָפּאָרט און וואו־הין יעקב־נתן האָט אים, יוספן, אינגיכן באַדאַרפט אַרויס־רופן דורך א דעפּעש. הייסט עס, אַז מ'האָט שוין גערעדט וועגן דעם ביי אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן אין הויז און, אַז דאָס מיידל איז אויך דערביי געווען און האָט דערויף מסכים געווען. מעגליך, אַז זי גדעדענקט אים שוין אַפילו פון דעם קופּע, אין וועלכן זיי זיינען צוזאַמען געפאָרן.

יוסף שור האָט נאָך אָטדעם צווייטן בריוו זיך באַנייס געלאָזט מאַכן נאָך א פּאָר נייע אָנצוגן און האָט לחלוטין אויפגעהערט צו באַווייזן זיך אין גאַס; ער איז פּלוצים געוואָרן א היימזיצער, ער האָט געוואַרט אויף יעקב־נתנס דעפּעש. כדי צו מקצר זיין די צייט האָט ער ביי זיך אינדערהיים געהאַלטן אין איין לייענען ביכער, און א געפיל איז ביי אים געווען אַזאַ, גלייך משהלע לעווינס

טאָכטער שטייט אים די גאַנצע צײַט אונטער די פּלייצעס; אַז ער ענדיגט לייענען א זײַטל און פאַרטראַכט זיך, קאָן זי אים פּלוצים א זאָג טאָן:

»מיש איבער, טײַערער!«

ער האָט געדענקט דעם איבערגעגעבענעם בליק פון אירע בלויע אומעטיגליכע אויגן, גלײַך ער פאָרט נאָך מיט איר אין איין קופּע און זעהט: בלויע פאַרשלאָפענע אויגן הייבן זיך אויף פונם קישן און קוקן זיך אַזוי א רגע איין אין זײַן יונג־בחורשן חנעוודיגן פּנים און ווילן זיך אָן עפּעס דערמאנען... ער האָט ניט אויף א רגע אויפגעהערט צו שלינגען די זײַטלאַך פונם בוך, וואָס ער לייענט, און האָט זיך פאַרטראַכט וועגן איר. ס׳איז געווען קרום, זעהר קרום, אָטדאָס, וואָס ער האָט הנאה געהאַט פון רײַכן פאַרמעגן, וואָס זי קאָן אים אַריינטראָגן.

און נאָך איין זאַך:

»ער, יוסף שור, איז יעדנפאַלס געננוג רײַך אָהן איר; ער האָט געננוג זײַן אייגנס«.

איינמאָל אינאָוונט האָט ער זיך בײַ זיך אינדערהיים צוגעגרייט א וואַנע און האָט זיך מיט איר באַשעפטיגט ביז שפּעט אינדערנאַכט. ער האָט זיך לאַנג געוואַשן, געהייליגט און האָט נאָכדעם אָנגעטאָן שפּאָגלנײַע נאָך ניט קיין געניצטע וועש. אין יענער זעלביגער נאַכט האָט מען אים אויפגעוועקט פון שלאָף און אים אָפּגעגעבן יעקב־נתנס דעפּעש.

»אַלץ גייט צו אויפן בעסטן אופן, יעקב־נתן וואַרט אויף אים איבערמאָרגן אינאָוונט אין קיעוו אויפן וואָקזאַל«.

ער איז כמעט געבליבן רוהיג נאָך אָטדער ידיעה. שטייענדיג בײַם לאָמפּ אין אונטערשטן וועש מיט דער דעפּעש אין האַנט, האָט ער נאָר געהאַט בלאַסע נאָז־

לעפלאַך, געאָטעמט אַביסל שווערער, ווי געוואוינליך, און האָט געדענקט: דער איבערמאָרגנדיגער טאָג איז דינסטאָג. »א מזלדיגער טאָג«.

VI

בײַם אַרויספאָרן האָט געשמעקט מיט דינעם זילבערנעם רעגנדל, מיט מזלדיגן חתנמאָרגן, וואָס נאָך א רעגנדיגער נאַכט א מבול.

אַ לייטיש־שוויינגדיגער שטאָטאיזוואָזטשיק איז מיט דרך־ארץ געזעסן צו אים מיט די פּלייצעס, פלינק אויסגעפּעלט אַ גאַנצע שורה פּאַעטאָנעס מיט יומטובדיג געשטימטע מענשן, וואָס אײַלן, ווי צו אַ חתונה, צום פריהען נײַנ־אזייגערדיגן צוג, און האָט שמיידיג אַוועקגעשמיסן, ארויף אַ בארג צום וואקזאַל. פארביי די אויגן האָבן אַדורכגעשווינדלט אַ פּאָר באַקאַנטע ערגעץ געזעהענע פּנימער, מיט אַ היטלפודלע, וואָס האלט זיך קוים אויף דער קעלניע און איז אין יעדער רגע גרייט אַראָפּצופאַלן. אַ פּאָר פּרויענאויגן פון אונטער אַ וואוּאַל האבן זיך נייגעריג אַ גליטש געטאָן איבער זײַן פּנים און זײַנע באלד געבליבן אונטער זײַן פּריש אָפּגעשוירענעם חתנדיגן האלז און באקן. ווער האָט דאָס געקאָנט זײַן? ער איז געווען אויפגערעגט מיט דער נאַכט, מיט זיך אליין, מיטן גליק, וואָס שטייט אים פאָר און האָט גלײַך אן דעם פאַרגעסן. אָקאָרשט שפּעטער אין וואַגאָן האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז מיט דעמזעלבן צוג פאָרט קיין קיעוו דער אַלטער גרויססעטרעניצער מורייניס מיט זײַן גערעטענעם בת־זקונים־מיידל, זיי געפינען זיך אין דעם צווייטן קופּע, און דער אַלטער מורייניס באַווײַזט דאָרטן קונצן און גייט אַרום זײַן מיידל, ווי אן אמתער קאַוואַליער.

»וואָס? פרעגט ער זי, איר איז באַקוועם?«

אָך, יאָ, אָטדער אַלטער וועלטליכער מורייניס, וואָס האָט געהאַט אונטער זיך אַ גאַנצע קייט פון געשטאָרבענע זיידעס גבירים, אין זיינע ברייטע געהויקערטע פּלייצעס איז שוין לחלוטין ניט געווען צו דערקאָנען, אַז זיין גרויס־סעטרעניצער גיספּאַבריק האָט דריי יאָר נאָכאַנאַנד געמאַכט אומגליקליכע געשעפטן און אַז איצט שטייט זי שוין אינ־גאַנצן און אין איר גוואַלדיג הויכן ריזנקוימען מאַכן זיך פויגלען נעסטן. אין צוג מיט זיין יונגער טאָכטער איז ער נאָך געפאָרן מיט אַלע באַקוועמליכקייטן, מיט צוויי גרויסע אויסלענדערשע סאַקוואָיאַזשן מיט אַ גרויס קעסטל שאָקאָ־לאַד אויף צובייסן און אפילו מיט אַ ספּעציעלן רייזנטאַש אויף פּאַפּיראָסן. ער האָט זיי גערויכערט איינס נאָך איינס, אָטדי גראָבע פּאַפּיראָסן, און די גרויע וואָנצעס מיטן אנהייב פון דער ברייטליכער גרויער באָרד זיינען אים שוין געווען אַזוי געל, ווי דאָס היפּשע פאַררויכערטע בורשטינדל, וואָס ביי אים צווישן די ליפּן. ווינאָר ער איז אַרויסגעקומען פון קופּע אין לאַנגן קאָרידאָר פון וואַגאָן, האָט ער גלייך פונסניי פאַררויכערט; ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ער רויכערט אויפן זייגער, ווי צוליב אַ רפואה.

»דינסטאָג, האָט ער געזאָגט, איז שטענדיג אַ מזלדיגער טאָג, ס׳פאָרן אַסך גרויססעטרעניצער«.

פון גרויסער גבירישער לייטישקייט האָט ער זיך געמאַכט גלייך ער ווייסט ניט, צוליב וואָס יוסף שור פאָרט איצט קיין קיעוו.

יוסף שור איז דעמאָלט געשטאַנען אין קאָרידאָר ביים פענסטער און האָט געקוקט, ווי דער צוג שטייט מינוטנ־וויז אויף פרעמדע מיט פרישער זון באַלויכטענע סטאַנ־ציעס. ער האָט דעם אַלטן מורייניסן אָפּגעטרעטן א שטיקל פּלאַץ ביים פענסטער, און דער שמועס זייערער

איז באַלד געוואָרן א היימישער, אַ גרויססעטרעניצער. דער אַלטער מורייניס געדענקט נאָך יוסף שורס ביידע זיידעס, פון פאָטערס צד און פון דער מוטערס צד; ער געדענקט נאָך, ווען גרויססעטרעניץ איז געווען קליין און ניט ברוקירט.

»ניט ברוקירט אַפילו?«

יוסף שורן דאַכט זיך, אַז דאָס איז געווען שוין זעהר לאַנג; ער לאַכט:

»פיר מלכים האָבן, דאַכט זיך, נאָך דעמאָלט מלחמה געהאַט מיט פינף, און איינער פון זיי האָט געהייסן כדרלעומר«.

טיף אין אים טוט זיך מיט הנאה א ריר די שורעדיגע גאווה: »מ'האָט געקאָנט זיינע זיידעס«. פלוצים אָבער הערט מען אויף צו ריידן און צו לאַכן אין דעם אַנט־קעגנדיגן קופּע, וואָס אונטערן אַלטן מורייניסעס פּלייצעס, און ס'גייט פונדאָרטן אַרויס זיין יונג גערעאָטן מיידל, מינע מורייניס. זי בלייבט שטיין אין דער אָפענער קופּע־טיר, אָנגעהאַלטן מיט ביידע הענט אָן די ביישטידלאַך. זי שטייט אַזוי א ווײַלע א גרינגע, א לופטיגע, א גרייטע אויף א שפרונג טאָן. זי קוקט זיך אַזוי איין אין יוסף שורן און אינם פאָטער און ס'דאַכט זיך, אַז זי באַטראַכט זיי פונווייטן, ציִ זיי פּאַסן זיך פאַר שווער און איידעם...

און פלוצים לאָזט זי אַראָפּ דעם קאָפּ און דערנעהענט זיך צו זיי מיט אַראָפּגעלאָזענע אויגן און מיט אַזעלכע פאַמעליכע יורדיש אונטערטעניגע טריט.

»מינע מורייניס« שעפּטשעט זי קוים אַרויס, בשעת זי שטרעקט אויס יוסף שורן די האַנט און טוט אויף אים גאָר פון דער נאָהענט א קוק.

ס'איז שוין אַפילו מאָדנע אויף איר צו קוקן. אין אויס־לאַנד האָט זי דאָך פאַרדרייט די קעפּ די גרעסטע גבירישע

יונגעלײַט, און נאָכגעפּאָרן, דערציילט מען, זײַנען איר פון דײַטשלאַנד אין דער שווייץ א פּאָר פון אירע באַקאַנטע גרויסע מענשן. נאָר דער אַלטער מורייניס מאַכט זיך, גלײַך ער באַמערקט עס ניט און וויל בכיוון דעם שמועס ניט איבעררײַסן. אַדרבא, ער קוקט דער טאָכטער טאַטעדיג אין פּנים אַרײַן און דערציילט איר, אַז ער רעדט דאָ מכוח יוסף שורס זיידן פון דער מוטערס צד, מכוח שמואל רב־רבין, וואָס איז אַמאָל אַראָפּגעקומען קיין גרויסעטערעניץ פון טיף פּוילן, זיך געקויפט א הויז אין פּראַנט און האָט פאַרפירט גרויסע קאַלכאָויוונס אין געגנט. אים געפעלט אָטדער דאָזיגער זיידע יוספס, וויל ער, אַז די טאָכטער זאָל אויך וויסן, אַז דאָס איז געוועזן א זעלטן קלוגער ייד, אָטדער שמואל רב־רבי

»א שמייכלדיגער מיט א ברייטער בלאָנדער באָרד און מיט א קלוגן פּוילישן קאָפּ אויף זיך«.

און שטאַרק פאַרגומען מיט זײַנע געשעפטן איז ער ניט געוועזן.

»פלעגט ער אין די לאַנגע זומערדיגע בײַטאָגן ארומשפּאַצירן בײַ זיך אין הויז אין א לאַנגער רעזעוואָולקע, א געוועבטענע מיט סאַמעטענע קווייטן, פּיפּקען פון דער לאַנגער פּוילישער פּייקעציביק און לייענען בשעת מעשה דעם „חובת הלבבות". לייענען, אַרומשפּאַצירנדיג מיט א קלוגן שמייכל אַרום די בלויע אויגן, אַזוי אַז מ׳האָט ניט געקאָנט וויסן, צי לייענט ער מחמת פרומקײַט, צי מחמת נײַגעריגקײַט, פּשוט, ווי מ׳לייענט א ראָמאַן.«

»ווי מ׳לייענט א ראָמאַן?«

דאָס געפעלט שוין אַלצאיינס, סיי דער געראָטענער טאָכטער, סיי יוסף שורן;ביידע לאַכן.

און דער אַלטער מורייניס קוקט זיי גלײַך אין די פּנימער און לאַכט מיט. ער פאַרציהט זיך מיטן רויך פונם גראָבן

פּאַפּיראָס און שטיקט זיך פון געלעכטער טיף אין זיך. ס׳זעהט אויס, ווי ער האָט הנאה: ער האָט לאַכנדיג גע־מאַכט »זײַנע קינדער«; נאָר באַלד פאַרכאַפּט ער זיך און טוט ערנסט א גלײַך אויס דאָס פּנים.

»אין גרויססעטרעניץ, דערציילט ער ווײַטער, האָט מען פון אָטדעם שמואל רב־רבין סכנות געהאַלטן. א קלוגער ייד, האָט מען געזאָגט, א למדן, וואָס רעדט קיינמאָל ניט וועגן זײַן למדנות. און א פאַמיליע איז בײַ אים אויך געווען א מאָדנע: געקומען אַהער פון טיף פּוילן אָהן א ווײַב, סך הכל מיט א יונגער טאָכטער, א גרושה, וואָס האָט דאָ גאָר אינגיכן חתונה געהאַט טאַקע מיט יוסף־שורס פאָטער און מיט א נײַן־צי צעהניאָריג געקרײַזלט יינגל יונה, א צעטראָגענער אביסל, נאָר א גוטער קאָפּ, נאָך א טיפערער פונם פאָטערס«.

איז אָט וועגן אָטדעם נײַניאָריגן שנעק קאָן דער אַלטער מורייניס ביז היינט ניט פאַרגעסן.

אים, דעם אַלטן מורייניסן האָט מען גערעכנט פאַר איינעם פון די בעסטע גרויססעטרעניצער שאָכשפּילער, און דער קליינער יונה פלעגט אָפּט קומען צו אים אַהיים און אים דאָרטן אָפּשטעקן א מאט.

ער האָט גאָר יונג פאַרלאָזן גרויססעטרעניץ, יונה, נאָר דער אַלטער מורייניס באַווײַזט דאָך א קונץ און רעכנט צונויף אויפן קאָפּ, אַז ער דאַרף איצט אַלט זײַן ניט מער און ניט ווייניגער, א יאָר צוויי־דרײַ־אונדרײַסיג.

»אַ?« פרעגט ער בײַ יוסף שורן.

ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז די געראָטענע מינע מורייניס האָט אויך עפּעס וועגן דעם צו זאָגן: אין בערן האָט זי א קורצע צײַט געוואוינט ניט ווײַט פון א קליינער יידישער קאָלאָניע; מ׳האָט געזאָגט, אַז דאָס זיינען אָנפירער פון א געוועזענער פּאַרטיי, איז אָט: איינמאָל איז צו דער

קאָלאָניע אַראָפּגעפאָרן א יונגערמאַן מיט א יונגן פּנים און מיט א גרויען קאָפּ· מ׳האָט אים גערופן יונה׳ און די קאָלאָניע האָט געמאַכט א יום־טוב· איינע א קריסטין איז געוועזן אַזוי גליקליך׳ וואָס זי האָט אים אָפּגעטרעטן איר צימער·

מינע מורייניס קוקט נאָך אַלץ אויף יוסף שורן מיט אַזעלכע שמייכלדיגע פריינטליכע אויגן׳ ווי מ׳קוקט אויף א געוואונשענעם חתן· זי ווייסט נאָך ניט׳ צי אָטדער בערנער יונה איז דערזעלביגער׳ וועגן וועלכן מ׳רעדט דאָ׳ נאָר זי איז ווי גליקליך· זי האָט אויך געקאָנט זאָגן א פּאָר ווערטער׳ בשעת מ׳האָט גערעדט וועגן זיינעם א פאָטער·

פּלוצים אָבער באַמערקט מען׳ אַז יוסף שור האָט א פאַרשטיינערט פּנים׳ און מ׳ווערט מיט חרטה אַנטשוויגן; יוסף שור שווייגט׳ דערויף איז ער א שטייפער׳ אַן עקשן׳ ווי אַלע שורן׳ נאָר מעגליך׳ אַז אים איז שוין ניט אָנ־ גענעם צו ריידן וועגן זיינעם א פעטער׳ וואָס האָט זיך פון קליינערהייט אָן דערווייטערט פון זיין גאַנצער משפחה און האָט זיך נאָכדעם אינגאַנצן פון איר ווי אָפּגעשאָקלט·

קיין קיעוו איז מען אָנגעקומען תחילת אָונט׳ דערזעהן דורכן פענסטער א באַסליכן פריש אָפּגעשווענקטן וואָקזאַל׳ א קאַלטליכן מיט אויך אַזאַ קאַלטליכער און פרעמדער מענגע מענשן אויף דער פּלאַטפאָרם׳ און מ׳איז אַליין אויך מיטאַמאָל געוואָרן קאַלטליך און פרעמד איינער צום צווייטן׳ מ׳האָט זיך געזעגנט אין וואַגאָן·

יוסף שור איז שוין ווידער געווען אויפגערעגט·

ער איז געשטאַנען מיטן טרעגער אויף דער פּלאַטפאָרם און האָט לאַנג געוואַרט אויף יעקב־נתנען· נאָר יעקב־ נתן איז ניט אַרויסגעקומען אַנטקעגן אים אויפן וואָקזאַל·

ס׳האָט אָנגעהייבן ווערן פאַרדראָסיק. פאַרבײַ זײַנען דורכגעגאַנגען דער אַלטער מורייניס מיט מינען און האָבן זיך צו אים אומגעקוקט. ס׳זײַנען דורכגעגאַנגען נאָך אַנדערע גרויססעטרעניצער, און אַלע האָבן געזעהן, ווי ער שטייט און וואַרט און איז אָנגעטאָן אין גאָלע נײַס, ווי א חתן.

סוף־כל־סוף האָט ער גענומען א דראָזשקע און איז אַוועקגעפאָרן אין שטאָט אַרײַן, אין האָטעל.

נאָר אין שטאָט האָט זיך בכלל אָנגעהייבן אַרײַנ־גנבענען א חשד אויף יעקב־נתנען. בנוגע צום שידוך איז שוין בײַ אים, אפנים, ווײַט ניט אַלץ געווען אויפן בעסטן אופן. ער איז געקומען אויפמאָרגן אינדערפריה צו יוסף שורן אין האָטעל און איז געזעסן בײַ אים, ווי א טרויעריגער מחותן. קיין נײַס האָט ער, אַפנים, לחלוטין ניט געהאַט צו זאָגן. סוף־כל־סוף האָט ער אָנ־געהייבן צופיל רויכערן און בעטן בײַ יוסף שורן א וויזיטקאַרטל. ער האָט געזאָגט:

»די מעשה דערפון איז אַזוי: יאַך טראָג דאָס קאַרטל באַלד אַוועק צו ראַפּאָפּאָרטן אין הויז; יאַך וועל שוין טאָן אַלץ, וואָס מ׳דאַרף.«

יוסף שור האָט אים ניט געגלויבט און געקוקט אויף אים מיט חשד, זיך אַרומגעדרייט איבערן צימער און זיך געשלאָגן מיט דער דעה. נאָר סוף־כל־סוף האָט ער אים א קאַרטל געגעבן. אויפמאָרגן האָט עמיצער פון ראַפּאָ־פּאָרטס הויזגעזינט באַדאַרפט קומען אַהער און אײַנלאַדן יוסף שורן צו זיך אַהיים. נאָר יוסף שור האָט נאָכדעם אָפּגעוואַרט גאַנצע צוויי מעת־לעת בײַ זיך אין האָטעל; ער איז געווען אײַנגעראַליין אין יקרותדיגן צימער, זיך שיר ניט געעקט פון טיפער געפאַלנקײַט און פון פוסטן וואַרטן, און צו אים איז קיינער ניט געקומען. דערצו

איז נאָך יעקב־נתן אַליין אין אָטדי צוויי מעת־לעת גע־
ווען צופיל צעטראָגן, זיך אַרײַנגעכאַפּט אין האָטעל ניט
מער ווי אויף געציילטע מינוטן און אַלעמאָל בײַם אַרײַנ־
קומען אויפגיך געפרעגט:

»נו? וואָס הערט זיך?«

גלײַך די נויטיגע ידיעה דאַרף קומען ניט דורך אים
אַליין, נאָר ער, יעקב־נתן, דאַרף זי קריגן דאָ, בײַ יוסף
שורן אין נומער.

סוף־כּל־סוף איז ער געקומען אַהער א פאַרשוויצטער,
א פאַרהאָרעוועטער און האָט געבראַכט אַבראַם ראַפּאָ־
פּאָרטס א בלויז קאַרטל, א היפּש איז דאָס געווען; ס'האָט
געהאַט קאסע גאָלדענע קאַנטן מיט געשטריכטע בײַכיגע
רוסישע אותיות, און אַז מ'האָט עס אַוועקגעלייגט אויפן
טיש, האָט פון דעם געבלאָזן מיט פרעמדער רײַכקייט, מיט
דערווײַטערטקייט און מיט א קאַלטקייט. גלײַך ס'וואָלט זאָגן:

»ווער ווייס? אפשר האָט מען מיך שוין געגעבן ניט
גאָר מיטן גאַנצן ווילן; אפשר האָט עמיצער געגויט
דערצו.«

יוסף שור האָט זיך אַרומגעדרייט איבערן צימער און
זיך ווי מורא געהאַט דערצו צורירן. דאַן האָט ער
נאָכדעם געענטפערט:

»גוט, איך וועל זיין דאָרטן שבתצונאַכטס.«

און מער האָט ער ניט געוואָלט וויסן פון קיין זאַך,
וואָס קומט פאָר בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן אין הויז; דערויף
איז ער געווען יוסף שור, דער האַרטליכער, שטרענגער
און שטײַפער ערגעץ טיף אין זיך. ער האָט איבער־
געלעבט דעם גאַנצן שבת מיט טיף רוהיגע פאַרנעפּלטע
געפילן פון א פאַרגליווערטן מענשן, אַן עקשן, וואָס זיך
אויפצולהכעיס וויל ער וועגן גאָרנישט נישט טראַכטן.

»ס'איז שוין אַלצאיינס.«

און אַז ער האָט סוף־כּל־סוף פון אָטדי פאַרנעפּלטע געפילן אויפגעוואַכט, איז שוין געווען א קילער שבת־צונאַכטס, א פאַרכטליכער, אַן אומעטיגליכער און א פוילער. אין שטילער קילקייט, וואָס אַרויס גרויסער שטאָט, איז די זון פאַרגאַנגען א רויטע, א קאַלטע און א ווייַטע און נאָכדעם האָט שוין נאָר א ווינט געבלאָנד־זשעט אין בלאַסן חשכות, געבלאָזן און געפּאַטשט פונאויבן אויף די הויכע שטאָטדעכער. צו דער לופט האָט זיך געטוליעט עפּעס נשמהדיגס, ס׳איז דאָך אַוועק א וואָך.

»וואוהין איז אַוועק א וואָך?«

און פונאונטן אין די גאַסן האָט געפלאָסן דאָס שטענדיגע גרויסשטעטיגע לעבן; ס׳האָט גערעשט און גענאָגט, און געוואָרגן בענקשאַפט, ס׳איז געווען ערב־זומערדיגער גרויס־חגא. קריסטן האָבן זיך אומגעקערט אַהיים מיט ברענענדיגע ליכט אין די הענט, און אַרום און אַרום האָבן געהודעט לעפּישע פול־גלעקערדיגע קלויסטערס.

VII

יוסף שור איז געגאַנגען מיט דער מיטלסטער רעשדיגער גאַס און האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט צי גייענדיג אַזוי, וועט ער פאַרגיין צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז, צי ניין. ער איז געווען ווי פאַרשלאָפן און האָט נאָך אַלץ וועגן גאָרנישט ניט געוואָלט טראַכטן.

גייענדיג אַזוי פּאַמעליך איינאַליין און פאַרקערעוועדיג אויף א ווייַטן ראָג, האָט ער זיך אָנגעשלאָגן אויף א ברייטליכן טונקל באַלויכטענעם טעאַטערארייַנגאַנג מיט צוויי גרויסע רוסישע אַפישן וועגן א לעקציע אויף אַ יידישער טעמע. און מיט א שטילער שעמעוודיגער היימליכקייַט, וואָס שוועבט אַרום זיי, א שטילע יידישע באַהעלטעניש אין אָטדעם אָוונט פון פרעמדן, שווערן

גלעקערקלאַנג און פון העלן קריסטליכן ליכט, וואָס נישטערט אָפן אין טונקעלער גאַס. אינם אַרײַנגאַנג איז קײנער ניט געשטאַנען. ער איז געװוען ווי פאַרלאָזן. און יוסף שור איז, נאָך א רגע שטײן, אַהין אַרײַנ־געגאַנגען, אַרײַנגעגאַנגען גלאַטאַזוי פון טיפער גלײַכ־גילטיגקײַט, צי פון הוילן פאַרעקשנטן ווילן צו דערוויַיזן זיך אַליין, אַז ער איז רוהיג און האָט צײַט. ער אײלט ניט אינערגעץ. אַז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אָנהייב טונקל באַלויכטענעם זאַל בײַם אַרײַנגאַנג, האָבן זיך אין די אויגן מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן אַסך שורות מיט פלייצעס פון זיצנדיגע מענשן, אַסך מיידלשע געניצנ־דיגע קאָפּטלאַך מיט עפּעס א פאַרפּלאָנטע ווײַבעריש פּנים, א צופיל רויטס, וואָס קוקט זיך אום צו אים, דעם פריש אַרײַנגעקומענעם, און נישטערט צופיל מיט הייסע אויגן איבער זײַן פּנים. נאָר צוקעגן אויף דער פוסטער העל באַלויכטענער סצענע איז לעבן עמודל געשטאַנען א מיטל־מעסיג געפּאַקטער סטודענט, א רויטליכער מיט א גע־עלטערטן פּנים און מיט שפּאָגלנײַע סטודענטישע קנעפּ און האָט זיך מידערהייט געווישט דעם שטערן מיט א ווײַסן טיכל. ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט זיך שטאַרק אָנגעהאָרעוועט און רוהט אָפּ. נאָר אַז יוסף שור האָט געמאַכט אַן אָנשטרענגונג, האָט ער דערהערט, ווי דער סטודענט רעדט וועגן די צרות, וואָס יידן האָבן אויסצושטיין אין רוסלאַנד און אין אַלע אַנדערע לענדער. אַלצדינג, וואָס דער סטודענט זאָגט, איז אמת. און אַלע הערן זיך אין דעם איין מיט אַזאַ אינטערעס. נאָר אים, יוסף שורן גייט עס אַזוי ווינציג אָן, און א פרעמדער איז ער דאָ צווישן אָטדעם גאַנצן עולם, און קײנער קאָן אים ניט. ער איז געשטאַנען א ווײַלע, זיך אַרומגעקוקט און האָט דעם זאַל פאַרלאָזן.

אויפן ראָג פון דער שטילער און רײַכער גאַס, וואו ס׳וואוינט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט, האָט ער צום ערשטן מאָל א קווענקל געטאָן אין דער שטײַפקײַט, פון זײַן בן־יחידישער עקשנות. ער איז געשטאַנען א ווײַלע און האָט זיך אײַנגעקוקט.

אַנטקעגן האָט קאַלטליך געלויכטן א הויך אויפגעהאנ־גענער עלעקטרישער לאַמטערן; ער האָט געהאנגען גלײַך, גאָר, אַז מ׳האָט זיך אײַנגעקוקט, האָט זיך געדאַכט, אַז ער שאָקלט זיך קוים קוים פונם ווינט, ער גיסט קאַלטע רוהיגקײַט צום דורכגייער אין האַרצן, און דורכגייער זיינען פאַרהאַן ווינציג. אַקעגן איז געגאַנגען ניט מער ווי איינער א מענש, א פיל העכערער פון אים, יוסף שורן, א געגאָלטער, ווי אַן אַקטיאָר מיט היפּשע געדיכטע ברעמען און מיט בײַטעלאַך, מיט געשוואָלענע פאַר־שלאָפענע בײַטעלאַך אונטער די אויגן. יוסף שור האָט געקוקט, ווי דער מענש איז נאָרוואָס אַרויסגעקראָכן פון דער אַקעגנדיגער בלאַסער חשכות. ער איז דאָרטן פריהער מיט א רגע ניט געווען, און דערפאַר דאַכט זיך שוין, אַז די נאַכט האָט אים נאָרוואָס געבוירן, אים געבוירן מיטאַמאָל, אָט אַזוי, ווי ער שטייט און גייט, מיט הענט טיף פאַררוקט אין די טאַשן פון זײַן קורצן פאַלטאָכל און מיט גדלות פון איינזאַמקײַט אין די אונטערגעהויבענע אַקסלען. אָט דערנעמט ער זיך צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס פאַראַדטיר און קומט אָן; אָט איז ער שוין דאָ.

»פאַרדאָן! ...«

צוויי מענשן האָבן זיך באַגעגנט האַרט לעבן דער מאַט גלעזערנער פאַראַדטיר, וואָס פירט דורך א קאָרידאָר אַרויף צום צווייטן שטאָק און האָבן זיך אַנטשולדיגט דערפאַר, וואָס זיי האָבן ביידע אין איין צײַט א הייב

געטאָן די הענט, כּדי א דריק צו טאָן דאָס עלעקטרישע קנעפּל. איינער פון זיי איז געווען דער שבתדיג אויס־געהויטער יוסף שור, וואָס געדענקט ניט, ווען האָט ער באַשלאָסן צו אָטדער טיר צוגיין, און דער צווייטער, א ניט גאָר יונגער העברעאישער פּאָעט, וואָס האָט צוריק מיט צוויי יאָר אינגאַנצן אויפגעהערט שרייַבן, און איז ווי אויפצולהכעיס זיך אַליין אָנגעקומען אויף א שטעלע אינם אָרטיגן האַלב געזעלשאַפטליכן, האַלב ציוניסטישן קאָמי־טעט, וואָס עקזיסטירט כּמעט אינגאַנצן אויף אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס חשבון. דאָס האָט ער זיך אַזוי פאַר־וואונדערט אומגעקוקט, בשעת יוסף שור האָט א זאָג געטאָן:

»פּאַרדאָן!«

יוסף שור איז נאָך אַלץ געווען רוהיג, ווי פאַרשלאָפן, און האָט געהערט, אַז אַרום אים אינם געמיטליך באַ־לויכטענעם רייַכן עסצימער, וואוהין ער קומט אַרייַן, רעדט מען וועגן דעם, וואָס איצט צו גרויס־חגא צו שמועסט מען שוין אין שטאָט וועגן א נייַעם צוגעגרייטן פּאָגראָם, ס'איז א פאַקט.

»ס'איז א פאַקט?«

בייַ דער פרוי ראַפּאָפּאָרט האָט זיך דערבייַ נערוועז און מיד א קרים געטאָן דאָס רויטליכע פּנים. זי האָט זיך געגעבן א בויג איבערן טיש, צו דעם, וואָס דער־ציילט, און האָט אין דערזעלביגער צייַט דערזעהן דורכן פענסטער דאָס אָנגעצונדענע ליכט, וואָס א פאַרשפּעטיג־טער קריסט טראָגט נאָך אָפּגעהיט צו זיך אַהיים.

»כ'האָב געבעטן, האָט זי א זאָג געטאָן, ניט רירנדיג זיך פון אָרט, ווי א קימפּעטאָרן, לאָזט אַראָפּ די שטאָרן.«

און אויך דאָס האָט באַמערקט ער, יוסף שור. ער איז שוין געזעסן ניט ווייַט פון איר, דער פרוי ראַפּאָפּאָרט.

און האָט זיך קאַלטבלוטיג אַרומגעקוקט. קיין סך מענשן זיינען דאָרטן ביים טיש ניט געווען, נאָר דאָך, ס׳האָבן געקלונגען ביי א האַלב טוץ לעפעלאַך און געבראָקט אין די שאָלן דעם טאָרט. ס׳האָבן זיך גערויטלט גלעזער טיי און צווישן זיי — עמיצנס א פאַרפלאָמט פנים. א געציקלטער פריילעכער געלעכטער האָט זיך דורכגעטראָגן גאָר נאָהענט פאַרביי זיינע אויערן און האָט אָנגעשטעקט אַלע אַרום טיש, אַחוץ אים, יוסף שורן. נאָך א רגע, און ער וועט, דאַכט זיך, אָנהייבן קריגן חרטה, אַלמאַי ער איז אַהער געקומען. און פלוצלונג האָט ער זיך אָן עפּעס דערמאָנט און האָט דערפילט, אַז ער האָט אסך אסך אויפרעגונג ביי זיך אונטער דער ברוסט. א נייע התנשׂטימונג טוט דאָרטן אַלעווייַלע א פאַרפלייץ דאָס האַרץ, און דאָס האַרץ וואַקסט און וואַקסט, און דער מוח שלאָפט שוין מער ניט און געדענקט:

דאָ אין הויז איז פאַרהאַן זי —

— משהלע לעווינס מיידל.

אין יעדער רגע האָט זי געקאָנט אַרויסקומען פון די אַרומיגע ברייט צעעפנטע חדרים, וואָס קוקן אַהער פון אַלע זייטן מיט היימליכן באַלויכטענעם יום־טוב; מעגליך, אַז צוליב זיין קומען טוט זי זיך איצט אָן ערגעצוואו ביי זיך אין צימער.

יוסף שורן האָט מען ביי ראַפּאָפּאָרטן אין הויז אויפגענומען גוטמוטיג, ווי אַלע אַנדערע געסט; מ׳האָט אים געהאַלטן אין איין באַקענען.

נאָר דאָס מיידל איז אַזוי גיך פון איר צימער ניט אַרויסגעקומען.

איטליכס מאָל, וואָס פון קילן דרויסן איז אַרייַנגעקומען

א נייַער מענש׳ האָט ער זיך געמוזט לײַטיש פֿאַרנויגן און לײַטיש דריקן יענעם די האַנט:

„יוסף שור.״

ער איז געזעסן פונקט אַקעגן העברעאישן פּאָעט מיטן געגאָלטן פּנים און מיט די געשוואָלענע בײַטעלאַך אונטער די אויגן און האָט אים ניט געהאַט וואָס צו זאָגן. איצט איז ער שוין געווען אינגאַנצן וואַך. ער איז געווען פול מיט טיפן דרך־ארץ צו דער סיבה׳ וואָס האָט אים אַהער געבראַכט׳ צו זיך אַליין׳ צום גאַנצן הויז און אַפילו צו די געסט׳ וואָס קומען אַלעמאָל אַרײַן מיט א שמייכל אויפן פרישן פּנים און מיט א ריח פון קילן דרויסן. די געסט זיינען אָבער אַלע געווען היימישע דאָ אין הויז און האָבן זיך אויף אים צופעליג׳ צי בכיוון ניט אומ־געקוקט; אַז זיי האָבן אים שוין יאָ געגעבן די האַנט׳ איז דאָס אויך אויסגעקומען׳ ווי פאַרבײַגייענדיג׳ און באַלד האָבן זיי אָן אים פאַרגעסן. ער האָט געקוקט׳ ווי זיי זיינען אַלע פריילין און קלעפּן אַרום אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס בת־יחידה׳ דער סקולפּטאָרין׳ וואָס איז אָקאָרשט אין דער נאַכט פון פרײַטאָג אויף שבת געקומען אַהיים פון פּעטער־בורג.

„נעסי!״

„וואו איז נעסי?״

נעסי אַליין איז געווען א שמאָלע׳ א קינדעריש קליינע מיט א געבוירענעם שפּיצעכיגן הויקער צווישן די שאַרפע ביינערדיג דאַרע אַקסלען. נאָר גאָר יונג האָט זי שוין ניט אויסגעזעהן. לעבן די שלייפן האָט זי געהאַט געלע פאַרעלטערטע פלעקן. איר לערנען אין בערן און אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע האָבן איר אַלע מוחל געווען נאָר דערפאַר׳ וואָס זי איז נעבעך א הויקערין׳ נאָר ליב האָט מען זיך דאָך געהאַט׳ מ׳האָט זיך געשטופּט אַרום

איר און געגלעט אירע קליינע בלאַסע הענטלאַך, ווי מ׳גלעט די הענטלאַך פון א קינד. און דאָך האָט זיך אין איר געפילט עפּעס מער דערוואַקסענעס, ווי אין אַלע אַרומיגע, און פון אירע שוואַרצע קרומליכע אויגן צו אַלעם אַרויסגעקוקט עפּעס א געזעצטע גוטמוטיגקייט מיט א געבעט, א געבעט פון א מענשן, וואָס האָט שוין לאַנג דעם לעבן אַלץ מוחל געווען און האָט שוין לאַנג אויף אַלץ בײַ זיך געפּועלט. צו די עלטערן איז זי געווען ווי פאַרפרעמדט, און קיינער האָט ניט באַמערקט, אַז זיי זאָלן צו איר ריידן. נאָר געדאַכט האָט זיך, אַז ניט קוקנדיג צו איר, האַלטן זיי אין איין טראַכטן וועגן איר און וועגן די טענות, וואָס זיי האָבן צו איר ניט־גבירישן אַרט לעבן. אָט איז זי איצט, ווי אַלעמאָל, געקומען אַהיים, ווי א פרעמדע, געקומען שטיל, אָהן א מינדסטן אָנזאָג, אַז זי פאָרט אַרויס, און אָהן א דעפּעש אַפילו. עמיצער פון די געסט האָט דאָ לעבן איר מיט צופיל פאַרגעניגן איבערדערציילט, וויאַזוי ער האָט זיך נעכטן בײַנאַכט, שפּעטער, ווי תמיד, אַהיים אומגעקערט, וויאַזוי ער איז געגאַנגען איינעראַליין מיט דער פּוסטער גאַס און האָט דערזעהן: נעסי שלעפּט זיך איינאַליין פון וואָקזאַל מיט א שלעכטן בײַנאַכטיגן איזוואָזטשיק; די נאַכט איז קאַלט, דער וועג באַרגאַרויף געדויערט, און זי האָט נאָך רחמנות אויפן פערד, וואָס וואַרפט צופיל מיט די דאַרע קלובעס און בעט זיך בײַם איזוואָזטשיק, דעם אַלטן גוי:

»ניטע, טײַערינקער, טרײַב ניט אַזוי.«

און נעסי האָט עס צופעליג, ציּ בכיוון, ניט אײַנגעהערט.

יוסף שור האָט געקוקט, ווי זי שטייט די גאַנצע צײַט לעבן דער זיצנדיגער מאַדאַם קוירע, גלעט מיט אירע

קליינע הענטלאַך יענערס האָר און צעפּרעגט זיך בײַ איר וועגן דעם אַוועקגעפּאָרענעם מאַן.

אַך, יאָ, קיין שלעכטע איז זי שוין אַפּנים ניט געווען, אָטדי סקולפּטאָרין נעסי, נאָר וואָספאַר א שייכות האָט דאָס איצט געהאַט צו אים, יוסף שורן? פאַרקיילעכדיגט און ענג אײַנגעשפּילעט אין זײַן נײַעם שוואַרצן סורדוט, איז ער געזעסן אויף זײַן בענקל לעבן דעם צוגעקליבענעם טיש און איז געווען פול מיט לייטישן געדולד. דער עיקר איז געווען, אַז קיינער פון די אַרומיגע זאָל קיין טראַכט ניט טאָן, אַז ער, יוסף שור, באַמערקט דאָ עפּעס נײַס, ער שטאַמט אויך פון א געגנוג רײַך הויז און איז לחלוטין ניט געקומען אַהער זיך עפּעס לערנען. ערגעץ טיף אין זיך איז ער געווען פונקט אַזוי גלײַך אַרומגעשוירן און ריין אויסגעזייפט, ווי אינדרויסן; ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ווען ער טוט זיך א ריר, וואָלט זיך אין זײַן נײַקײַט גע־לאָזט הערן א סקריפּ. און מיט אָטדער גאַנצער נײַקײַט און לײַטישקײַט איז ער געווען גרייט זיך איבערגעבן דעם שמועס, וואָס מ׳וועט דאָ מיט אים פאַרפירן. דאָס האָט שוין באַדאַרפט זײַן א שמועס, וואָס האָט א שייכות נאָר צו אים, צו זײַן קומען אַהער, ער האָט געזוכט מיט די אויגן דעם בעל־הבית און די בעל־הביתטע, נאָר דער בעל־הבית איז דאָ ניט געווען, און די בעל־הביתטע האָט זיך צו אים, ווי מיט א כיוון, ניט אומגעקוקט:

»מאַדאַם קוירע!« . . .

זי האָט געוואָלט, אַז צו איר זאָל זיך נעהענטער איבער־זעצן די יונגע מאַדאַם קוירע און האָט זיך געקנייטשט, אַלעמאַי אירע ווערטער ווערן פאַרשוואונדן אין אַרומיגן פריילעכן גערודער.

»מאַדאַם קוירע!« . . .

בײַ דער מאַדאַם קוירע האָבן סוף־כל־סוף א ציטער גע־

טאָן די דינע נאָזלעפלאַך און איר דאַרער דורכזיכטיגער פּנים האָט זיך אָנגעהייבן רויטלען, זי האָט זיך גענומען שמייכלען און איבערזעצן זיך נעהענטער צו דער פרוי ראַפּאָפּאָרט. זי איז געווען אַן אַלטן העבראַישן שרײַבערס א טאָכטער. אַלע האָבן געוואוסט, אַז אין די יונגע יאָרן איז איר פאָטער געווען גענוג רײַך און איז קיינמאָל צו קיינעם ניט אָנגעקומען, און דערפאַר זײַנען אַלע שיר ניט צעשמאָלצן געוואָרן פון גוואלדיגן דרך־ארץ און פון ליבע צו איר. איצט איז ער שוין דאָס צווייטע יאָר געווען קראַנק און האָט זיך געפונען אין דער שווייץ. אונטן אַרום האָט מען געשמועסט, אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האַלט אים אונטער מיט אייגן צי מיט קהלש געלט, נאָר אייניגע האָבן נאָך וועגן דעם ניט געוואוסט און האָבן אים נאָך אַלץ געהנפעט אונטער די אויגן. עפּעס אַן אַלטיטשקער גאַסט אין ברילן, מיט לאַנגע האָר, מיט געהויקערטע פּלייצעס אונטערן אָפּגעטראָגענעם סורדוט און מיט אַן אויסזעהן פון א געוועזענעם גרויסשטעטיגן ראַבינער, איז ריידנדיג אויף העבראַיש אַרויסגעקומען צוזאַמען מיט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פון קאַבינעט און האָט אויפן וועג נאָך פאַרענדיגט זײַן לאַנגן שמועס:

»איז אָט, דאָס רייד איך דאָך: אָהן דעם קאָן דער זשורנאַל ניט עקזיסטירן.«

ער האָט, אַפּנים, לאַנג געשוויצט מיט אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט אין קאַבינעט און האָט לאַנג גערעדט איבער אים. איצט האָט ער מידליך דאָ בײַם טיש געטרונקען זײַן גלאָז טיי און האָט אָפּגערוהט. ער האָט מלמדיש אַריבערגעקוקט איבער די ברילן און האָט זיך דער־פרעגט בײַ דער יונגער מאַדאַם קוירע, צי ס'איז אמת, וואָס ער האָט ניטלאַנג געלייענט אין א העבראַישער צײַטונג:

»איר פּאָטער׳ האָט ער געלייענט׳ פּילט זיך שוין בעסער און קלערט אינגיכן קומען קיין רוסלאַנד.«

און אין דערזעלביגער צײַט איז דער איבערגעבליבענער אַבראַם ראַפּאָפּאָרט׳ דער בעל־הבית פונם הויז׳ נאָך אַלץ געשטאַנען איינעראַליין ניט ווײַט פון טיש׳ ווי א פאַרגעסענער. אביסל איינגעהויקערט און פאַרקלערט איז ער געשטאַנען און אוממעגליך איז געווען צו וויסן׳ וועגן וואָס טראַכט ער: וועגן דעם׳ וואָס דער אַלטער האָט אין קאַבינעט שעהנלאַנג אין אים אַרײַנגערעדט; וועגן דער פרעמדער אָפּגעטרונקענער גלאָז טיי׳ אין וועלכער ער האָט זיך ווי אײַנגעגראָבן מיט די אויגן; צי אפשר גאָר וועגן זיך אַליין׳ וועגן זײַנע גוואַלדיג גרויסע געשעפטן׳ וואָס האָבן ניט קיין שייכות צו קיינעם דאָ אין צימער. עמיצער האָט צו אים עפּעס א זאָג געטאָן׳ האָט ער זיך מיט וואונדער אומגעקוקט׳ אויסגעהערט מיט א זויערער מינע וועגן דעם׳ וואָס אין שטאָט רעדט מען וועגן א פּאָגראָם׳ און אַוועקגעבלאָנדזשעט איבערן צימער׳ ווי א מחותן א מרה־שחורהניק׳ א ווײַטער און איינזאַמער צווישן דעם גאַנצן עולם׳ וואָס איז אים געקומען משמח זײַן. מיטאַמאָל דערמאָנט ער זיך אָן עפּעס׳ דרייט זיך אויס מיטן פּנים צוריק צום טיש און שטעלט זיך אָפּ:

»וואַרט... דאָס איז דאָך דערדאָזיגער׳ דער יונגערמאַן פון גרויססעטערעניץ׳ וואָס איז געקומען אָנקוקן שרהלען.«

ער פּילט זיך שולדיג:

שרהלע האָט דאָך געשמייכלט׳ בשעת מ׳האָט איר געזאָגט׳ אַז ער וועט זי קומען זעהן. זי איז אויפן גאַנצן אָוונט אַוועקגעגאַנגען מיט איר באַקאַנטן׳ וואָס ברענגט איר גרוסן פון אויסלאַנד׳ מיט אָטדעם יונגן בלאָנדן

חברהמאַן, וואָס איז שטאַרק גליקליך, ווײַל אַסך צײַטונגען און זשורנאַלן האָבן מיטאַמאָל געגעבן צו וויסן דער וועלט, אַז ער עקסיסטירט, ער הייסט יואל ווײַנטרויב.

אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פינטלט מיט די אויגן; ער זעצט זיך צו אויפן לײדיגן בענקל, וואָס אונטער יוסף שורס פלײצעס, און לענט אונטער דעם קאָפּ מיט די הענט. איצט קוקט ער שוין אויף יוסף שורס פריש אָפּגעשוירענעם האַלז און נאַקן מיט אַזאַ אינטערעס, גלײַך ער וויל דערגיין,

»ס'אַר אַן אויסזעהן האָט הײַנטיגע צײַטן א יונגער, רײַכער בחור, וואָס מײדלאַך ווילן שוין אַפילו ניט, ער זאָל זיי זעהן...«

פון גרויס מיטגעפיל צו אים בויגט ער זיך צו, נעמט אַרום דאָס ווענטל פון זײַן שטול און מאַכט מיט אים א שמועס:

»אַ? ער גייט ניט אַליין מיט זײַן געערשנטער בײַטלמיל? זי איז נאָך אַלץ אין אַרענדע בײַ די צעהן יידן?«

יוסף שור ענדערט דאָס קול. ער דערפילט מיטאַמאָל, אַז ס'איז געקומען זײַן צײַט. פון גרויס דרך־ארץ צום געהויבענעם בעל־הבית ענטפערט ער אויף זײַנע פראַגן מיט א גאַנצן טאָן העכער, ווי געוואוינטליך. ער קלערט לחלוטין ניט אָנהייבן אַזוי גיך אַליין גיין מיט זיין מיל. באַלד נאָך שבועות, אַז בײַ די יידן וועט די אַרענדע אויסגיין, וועט ער מאַכן א רעמאָנט,

»א גרויסן רעמאָנט.«

ער האָט זיך נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין רוקן מיטן בענקל, כּדי ניט צו זיצן צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט מיטדערזײַט, און האָט זיך געפילט ניט איבעריג גוט, ווײַל ער האָט נאָרוואָס געזאָגט א נאַרעשקײַט: ער האָט דער־

ציילט, אַז חוץ אַלע רעמאָנטן קלערט ער נאָך איבער־
מאַכן דעם בלעכענעם מילקוימען אויף א געמויערטן. נאָר
אָט איז עפּעס געשעהן, און אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האָט
אים אויף א רגע געלאָזט אַליין. אַלע אַרום טיש האָבן
זיך מיטאַמאָל א לאָז געטאָן אַנטקעגן דעם פרישן נאָר־
וואָס אַרײַנגעקומענעם גאַסט, און יוסף שור האָט זיך אַהין
אומגעקוקט און האָט דעם גאַסט גלײַך דערקאָנט. דאָס
איז געווען דער רויטליכער סטודענט מיטן געעלטערטן
פּנים און מיט די שפּאָגלנײַע סטודענטישע קנעפּ, וואָס
האָט געליִיענט די לעקציע. יוסף שור האָט געקוקט,
ווי מ׳שטעלט אים אַרום, מ׳דערפרעגט זיך בײַ אים וועגן
דעם מיט גרויס אינטערעס, און ער ענטפערט ווי ניט־
ווילנדיג און קנאַפּ. און פּלוצים האָט ער פאַרגעסן אָן
סטודענט מיט דער לעקציע, אָן זיך אַליין און אָן דער
נאַרעשקײַט, וואָס ער האָט פריהער אביסל געזאָגט; ער
האָט דערזעהן אין אלכסון:

בײַם טיש איז מער ניט געבליבן, ווי די פרוי ראַפּאָ־
פּאָרט מיט דער יונגער מאַדאַם קוירע, אוןביידע האָבן
זיך צוגערוקט גאָר נאָהענט איינע צו דער אַנדערער און
פאַרשטייען זיך אויפן וואונק. די פרוי ראַפּאָפּאָרט שעפּ־
טשעט עפּעס דער מאַדאַם קוירע אויפן אויער, און די
מאַדאַם קוירע הערט מיט גרויס אינטערעס; זי הערט ניט
אויף צו שמייכלען און אירע בלויע רויטליכע אויגן האַלטן
דערבײַ אין איין קוקן אויף אים, יוסף שורן. ס׳איז קלאָר:
דאָס שעפּטשעט מען זיך וועגן אים. די געצירשנטע
משפּחהדיגע גאווה שטרענגט זיך אין אים אָן, און דאָס
גאַנצע שורעדיגע בלוט, וואָס ער פאַרמאָגט, גיסט זיך
אים אַרײַן אין פּנים. גאָר נאָהענט אונטער זײַנע פּליי־
צעס דערמאָנט עמיצער דעם נאָמען פון משהלע לעווינס
מיידל, דאָס איז דער רויטליכער סטודענט. ער שטייט

שוין ניט ווײַט פון אים, יוסף שורן, בײַם טיש און באַ־מערקט אים ניט. ער איז נאָך אַלץ פאַרחלומט פון זײַן לעקציע און נעמט פאַרטראַכטערהייט עמיצנס א טײ־לעפעלע אין האַנט.

»וואו איז שרהלע?« פרעגט ער שטיל, קוקנדיג אַראָפּ צום לעפעלע צו.

ס׳ווערט קלאָר: זי איז ערגעץ אַוועקגעגאַנגען אויפן גאַנצן אָוונט.

»וואָס?« פרעגט ער איבער אביסל צעטראָגן, בשעת צו אים, יוסף שורן, קערט זיך אום אַבראַם ראַפּאָפּאָרט און הייבט נאָכאַמאָל צו אים ריידן.

ער האָט נאָך אַלץ בלאַסע נאָזלעפלאַך און עטעמט שווערער, ווי געוואוינטליך, נאָר טיף אין זיך איז ער שוין צוריק געהאַרטעוועט און שטײַף. ער שפּאַנט אַרום מיט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איבערן צימער, און לאָזט זיך פון אים פירן אין דער נאָהענטער גרויסער און ווײַסער זאַל. ער ווייסט ניט: מעגליך, אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פירט אים ניט אומזיסט אַהין אין זאַל אַרײַן; מעגליך, אַז ער וויל מיט אים בלײַבן אויג אויף אויג און אים עפּעס זאָגן.

VIII

באָר אויך אין דער גרויסער ווײַסער זאַל איז אים ניט געלונגען צו בלײַבן מיט ראַפּאָפּאָרטן אַליין.

דאָרטן זייַנען די שטאָרן דווקא געוועזן אַראָפּגעלאָזן און די ליוסטרעס אויסגעוואַשן. שטומע שאָטנס האָבן גע־דרימלט צווישן ווײַטע פאַרטונקלטע שפּיגלען. שטולן אין ווײַסע טשעכאָלן האָבן זיך גלויביג געטוליעט צו די היימישע ווענט, און דער אומענדליכער ווייכער קאָבריץ, דער אַלטער גוטער פרײַנט פון אָטדעם הויז, האָט זיך

וואָכעדיג געשוואַרצט אונטער די פיס און האָט געדולדיג געוואַרט אויף שמחות. ס׳איז דאָרטן געווען האַלבטונקל, נאָר אַביסל ווײַטער, לעבן דער קנאַפּער העלישרויטער שײַן, וואָס אין עקסטן רויט באַלויכטענעם ווינקל, האָט זיך דאָך עפּעס געטאָן. יוסף שור האָט דערזעהן: א מענשן זעקס־זיבן זינקען דאָרטן טיף אין די נידעריגע גאַרניטורשטולן; זיי זעהען אַלע אויס אַזוי מידליך פאַר־שטיינערט און פאַרטראַכט, גלײַך זיי פאָטאָגראַפירן זיך, און הערן זיך אײַן, ווי נעסי ראַפּאָפּאָרט לאָזט ניט ריידן קיין שלעכטס אויף איר באַקאַנטן, דעם יונגן מאַלער ווײַנטרויבן. זי רעדט ווייך, נעסי, גאָר ווייך: זי וויל קיינעם ניט באַליידיגן. זי טוט נאָר אַזאַ גוטמוטיגן שמייכל, גלײַך די אַרומיגע ריידן נאַרעשקײַטן, און לאָזט שעמעוודיג אַראָפּ די לאַנגע, לאַנגע וויעס:

»ניין, זאָגט זי, טײַערינקע, איר ווייסט ניט ...«

נעסי האָט געהאַלטן בײַ זיך אין שויס א געשטיקטע געלזײַדענע פּאַפּקע.

מיט דאַרע קינדעריש קליינע הענט האָט זי פונדאָרטן איינס נאָך איינס אַרויסגעצויגן די רעפּראָדוקציעס פון איר באַקאַנטן, דעם יונגן מאַלערס בילדער, און דער עולם האָט זיי איינס נאָך איינס באַטראַכט און זיי איינס נאָך איינס אַנידערגעלייגט.

אויף איינעם פון זיי זיינען געווען אויסגעמאָלט פיר בלינדע פערד. דער עיקר זיינען אָבער ניט געווען די פערד אַליין, נאָר די מעשה, וואָס האָט זיך, קוקנדיג אויף זיי, געדענקט:

ערגעצוואו אין א קליין פאַרוואָרפן שטעטל האָבן זיך אַמאָל געצויגן פוסטע זומערדיגע בײַטאָגן און זייערע

אומענדליכע זוניגע שעהן האָבן בײַ אַלעם אויסגעגנודעט די נשמה· א האָן קרייט דאָרטן פון תמיד אָן אומעטי־גער׳ ווי אומעטום; א טאַטע׳ א פאַרמעגליכער עקשן׳ א טאַטע איז דאָרטן אומצופרידענער פון אַלע טאַטעס׳ אויב ער כאַפּט זיך אויף פון זײַן בײַטאָגעדיגן שלאָף און טרעפט׳ אַז זײַן ייִנגל איז נאָך פון נאָכמיטאָג אָן ניט אַוועקגעגאַנגען צוריק אין חדר· ער האָט א געלעגערטן צונג·

»בחור׳ אין חדר אַרײַן׳ שרײַט ער צו זײַן קליינעם פּוסטאָונפּאַסניק דעם ייִנגל׳ וואָס וועט זײַן פון דיר דער תכלית?«

נאָר דעם ייִנגל איז שוין אַזוי לאַנג נמאס דער חדר׳ דער רבי און די תלמידים׳ וואָס חזרן אָהן אויפהער די נאָכפסחדיגע נודנע פּרשה חומש; ער שטייט אָנגעשפּאַרט מיט די פּלייצעס אָן די געפאַרבטע שטאַכעטן׳ וואָס פאַר זײַן פאָטערס הויז׳ און איז בײַ זיך געפאַלן׳ »ער איז א פּוסטאָונפּאַסניק«׳ געדענקט ער·

און איבער זײַן קאָפּ שעפּטשען זיך אַלטע צעוואַקסענע אַקאַציעס׳ וואָס פאַר די פענסטער׳ און האַלטן זײַן גע־דאַנק אונטער:

»א פּוסטאָונפּאַסניק? — אוודאי א פּוסטאָונפּאַסניק·«

ער דרייט זיך אַרונטער אונטערן פאָטערס הויז און קוקט׳ ווי פליגן זשומען דאָרטן אַרום אומריינע ערטער· ער בלאָנדזשעט אַוועק איבערן שטעטלס אונטערגעסלאַך און בלײַבט אויפלאַנג שטעקן לעבן דער אונטערטיר פונם גרויסן קליינשטעטלדיגן טאָפּטאַק׳ וואו מ׳רײַסט פּראָסע· ער שטייט און קוקט: פיר בלינדע פערד טופּען אָהן אויפהער אויף דער גוואַלדיג גרויסער ראָד פון טאָפּ־טאַק און דראַפּען זיך מיט די פיס; די פערד פאַלן שיר ניט און מיינען׳ אַז זיי דראַפּען זיך אַרויף א מסוכן הויכן

באַרג. צום הימל דראַפּען זיי זיך. זיי ציהען שוין אַפּילו אויס די העלזער, שטרענגען אָן די נאָזלעכער, גלאַנצן אויס די בלינדע אויגן, נאָר זיי בלייבן דאָך אויף איין אָרט.

איז אָט, אָטדער יינגעלע האָט עס נאָכדעם אויסגעמאָלט אָטדי פיר בלינדע פערד. איצט איז ער דאָך שוין א גרויסער, אַמאָל האָט ער מיט זיין פאָטערס קליינע עטליכע הונדערט רובל געמוזט אַנטלויפן פונדערהיים. נאָר איצט האָט ער זיך שוין אומגעקערט פון אויסלאַנד א געקרוינטער און באַמאָלט, די בערגיגע שטאָט גרויס־סעטרעניץ באַמאָלט ער, און צייטונגען שרייבן וועגן דעם, און נעסי זאָגט אויך, אַז ער איז א גרויסער, גאָר א גרויסער:

»פאַרהאַן, זאָגט זי, גליקליכע מענשן אויף דער וועלט.«

עמיצער פון די אַרומיגע האָט מביניש א טייטל געטאָן אויפן עקסטן פון די פיר בלינדע פערד, אויפן שוואַרצן, וואָס מיטן טיף איינגעפאַלענעם רוקן. א צווייטער האָט פוילבליך א שאַר געטאָן מיט די קורצזיכטיגע אויגן איבער די קאָלטענעס, וואָס האָבן דעם פערד אַראָפּ־געהאַנגען איבער די בלינדע אויגן און איבער די קלאָהען, און האָט אויך אַזוי פוילבליך געטאָן א ברייטן שמעק צו זיך אין נאָז:

»יידישע פערד...«

דעמאָלט האָט אויך יוסף שור נאָכאַמאָל א קוק געטאָן אויף דעם בילד; ער האָט פונסניי פאַרגעסן, אַז אבראַם ראַפּאָפּאָרט איז שוין דאָ אין זאַל ניטאָ, און פונסניי ביי זיך אַראָפּגעפאַלן, ער האָט געמוזט מודה זיין זיך אַליין:

»אין אַזעלכע זאַכן איז ער שוין לחלוטין ניט קיין בקי.«

וועגן אַזעלכע זאַכן, ווי מ׳רעדט דאָ ביי אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט אין הויז, האָט מען שוין קיינמאָל ניט גערעדט ניט

בײַ זײַן פֿאָטער און ניט בײַ זײַנע בײדע רײַכע מומעס. כּדי צו דערגײן, אין וואָס באַשטײט דער וויכוח האָט ער זיך איבערגעזעצט אויף א נאָהענט בענקל און האָט חסידיש צוגעבויגן דעם אויער. ער האָט געהערט מיט קאָפּ, נאָר אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז דער שמועס איז שוין גאָרניט אַזאַ טיפֿער. ס׳רעדט מערסטנטײל דער רויטליכער סטו־דענט מיטן געעלטערטן פּנים און מיט די שפּאָגלנײַע קנעפּ, וואָס זיצט שוין איצט דאָ אין זאַל אַנטקעגן נעסין. פֿריהער אביסל האָט מען זיך בײַ אים דערפֿרעגט וועגן זײַנע א פּאָר געדרוקטע אַרטיקלען, וואָס האָבן א שייכות צום ציוניזם, און איצט האָט ער דאָ ערנסטער, ווי אַלע אַנדערע, טיף געזונקען אין דעם נידעריגן שטול און האָט בשום אופֿן ניט געוואָלט מסכּים זײַן מיט נעסין, אַז איר באַקאַנטער, דער יונגער מאָלער ווײַנטרויב, איז א גרויסער:

»ניין, זאָל אים נעסי מוחל זײַן, א גרויסער מענש, האָט ער א כּלל, איז א סובסטאַנץ.«

»א סובסטאַנץ?«

דער העברעאישער פּאָעט, דער שווײַגער מיט די גע־שוואָלענע בײַטעלאַך אונטער די אויגן, האָט זיך אויף א רגע אויפֿגעהערט צו וויגן אין דעם הויכן וויגשטול, וואָס דאָ בײַדערזײַט אין ווינקל, און האָט אָנגעשטעלט א פֿאַרוואונדערט פּנים פֿון א שטומען. נאָר דער סטודענט האָט זיך אויף אים ניט אומגעקוקט.

»און נאָך איין זאַך, האָט ער געזאָגט, מ׳כאַפּט אויף א שנעק און מ׳פּויקט וועגן אים.«

דער סטודענט קאָן פּערזענליך ווײַנטרויבן. פֿאַר פּסח, ווען ער האָט אין פּעטערבורג אויסגעהאַלטן איינעם פֿון זײַנע לעצטע שווערע עקזאַמענס און האָט זיך אומגעקערט אַהיים, איז ער געפֿאָרן אין איין קופּע מיט זײַנער א באַ־

קאַנטער׳ אַן אינטערעסאַנט מיידל׳ און אין דעמזעלביגן קופע איז אויך געפאָרן אַהיים אָטדער יונגער מאָלער ווייַנטרויב און האָט אַרויסגעוויזן אַלערליי שטיק פון א קליינשטעטלדיגן׳ כלומרשט קלוגעטשקן עם־הארץ׳ א גוש׳

דער סטודענט איז אַזוי ברוגז אויף אַלע פעטערבורגער יידיש אינטעליגענטע הייַזער׳ וואו מ׳האָט פאַר פסח גע־האַלטן אין איין ריידן וועגן אָטדעם ווייַנטרויבן׳ און אויף אַלע קורסיסטקעס׳ וואָס זיינען דאָרטן געלאָפן אים אָנקוקן׳ נאָר פאַרוואָס רעדט ער שוין מיט אַזאַ היץ גלייַך אין דעם׳ וואָס נעסי מיט די צייטונגען לויבן אָט־דעם ווייַנטרויבן׳ אין דעם אַליין איז שוין דאָ א גוואַל־דיגע באַליידיגונג פאַר אים׳ דעם רויטליכן ניט גאָר יונגן סטודענט ?

יוסף שור קוקט אים גלייַך אין פנים אַרייַן און פאַר־שטייט עס ניט׳ און פלוצים שלאָגט עמיצער איבער דעם סטודענט די רייד און פונם שמועס ווערן קלאָר נאָך איניגע זאַכן:

דער יונגער מאָלער ווייַנטרויב׳ ווערט קלאָר׳ איז איצט דאָ אין שטאָט; ער קאָן זיך זעהר גוט מיט נעסין און קומט שוין אָפט צוליב איר אַרייַן אַהער׳ צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז׳

און נאָך איין זאַך ווערט קלאָר:

»דאָס׳ אַז היינט׳ מיט אים׳ מיט אָטדעם ווייַנטרויבן איז אַוועקגעגאַנגען ערגעץ אויף א גאַנצן אָוונט זי — משהלע לעווינס מיידל׳«

בייַ יוסף שור ווערט דערפון ווי פאַרשטאָרבן דאָס האַרץ׳ סך־הכל אויף איין רגע ווערט עס ווי פאַרשטאָרבן און מער גאָרניט׳ נאָר באַלד קומט ער צוריק צו זיך און פאַרקרימט קוים־קוים די ליפּן׳ אַזוי ניט צופרידן איז ער שוין מיט זיך אַליין׳ מיט דעם׳ וואָס אים אַרט:

»ער, יוסף שור, איז דאָך דאָ אין הויז ניט מער, ווי א גאַסט, ער פאַרברענגט דאָ דעם ערשטן מאָל אין לעבן אַן אָוונט, וואָס קער זיך אָן מיט אים משהלע לעווינס מיידל?«

און כדי מער ניט צו טראַכטן וועגן איר, מאַכט ער אַן אָנשטרענגונג, בויגט צו נאָכאַמאָל חסידיש דעם אויער און הערט זיך איין מיט קאָפ. ס׳רעדט ווידער דער רויט־ליכער סטודענט און דערציילט, וויאַזוי ער איז צוזאַמען מיט זײַן באַקאַנטער מיידל געפאָרן פון פעטערבורג אין איין קופע און וויאַזוי אָטדער ווײַנטרויב האָט דאָרטן דעם גאַנצן וועג געגעסן דעם מיידלס מאַראַנצן מיטן מיידלס שאָקאָלאַד און וויאַזוי ער האָט דאָרטן געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן זיך.

נאָר ניין, יוסף שור מוז ווידער מאַכן אַן אָנשטרענ־גונג, כדי צו דערמאָנען זיך וויאַזוי איז פונאָנהייב אָן געווען די מעשה:

דער סטודענט איז געפאָרן אויף פסח אַהיים...

דער סטודענט איז שוין דאַן, אפשר, ניט גאָר אָהן א צופאַל אַרויסגעפאָרן פון פעטערבורג צוזאַמען מיט זײַן באַקאַנט מיידל. מעגליך, אַז פאַרן אַרויספאָרן האָט ער זי אַפילו אָפגעוואַרט א טאָג, צי צוויי. ער זיצט גאָר נאָהענט, היימליך אין קופע לעבן מיידל און וויל איר קלאָר מאַכן אייניגע פראַגן.

אַך יאָ, אָטדער רויטליכער סטודענט, געוויס קאָן ער שוין תמיד עפעס קלאָר מאַכן. און ווער ווייסט אים? מעגליך, אַז די אייגענע פראַגן, וואָס ער וויל דעם מיידל קלאָר מאַכן, האָבן שוין גאָר א נאָהענט שייכות צו זײַנע א פאָר געדרוקטע אַרטיקלען וועגן ציוניזם. נאָר דער יונגער בלאָנדער בחור, דער מאָלער ווײַנטרויב, וואָס טראָגט לאַנגע בלאָנדע האָר מיט א קורץ סאַמעטן רעקל

און זיצט פּונקט אַנטקעגן, ער מישט זיך אַלע ווײַלע אַרײַן מיט פּוסטע דיבורים און לאָזט ניט פירן דעם שמועס; ער הוידעט זיך זיצנדיג הין און צוריק, שאָקלט מיט די פיס און קנאַקט צו מיטן צונג:

»צאַ, צאַ, צאַ! מאַכט ער ליצנות פון דעם מיידלס פּילפּאַרביגער שאַל, ס׳אַר א פײַנע פאַרבן...« ער הערט ניט אויף צו קוקן דעם מיידל גלײַך אין פּנים אַרײַן, און דערבײַ האַלט ער אין איין עסן דעם מיידלס שאָקאָלאַד מיט אירע מאַראַנצן און פירט זיך, ווי א יונגער גליק־ליכער כּלי־זמר, וואָס איז געוואוינט אויסצונעמען אויף חתונות, און דערציילט דעם מיידל אָהן אויפהער וועגן זיך.

ער, יואל ווײַנטרויב, קערט זיך איצט אום נאָך לאַנגע יאָרן צוריק אַהיים, אינם קליינעם שטעטעלע קאָזלאָווע, וואָס לעבן גרויססעטרעניץ, קערט ער זיך אום, און דאָרטן אין שטעטעלע הייסט ער יואליק, פּשוט יואליק. דאָס האָט ער דאָרטן געהאַט א טאַטן א האַלבן סקווירער חסיד, א האַלבן ציוניסט, וואָס האָט זיך סוף־כּל־סוף אַרויסגעצויגן קיין פּאַלעסטינע און האָט אין קאָזלאָווע פאַרקויפט זײַן ווייס געקאַלכט נגידיש הויז א דאָרטיגן פאַרמעגליכן קרעמער. ס׳האָט געהאַט אַלטע אַקאַציענ־בוימער פאַר די אַכטשויביגע געל געפאַרבטע פענסטער, אָטדאָס הויז, און אין הויף צווישן גראָז האָבן לעבן דעם געוואַקסן דרײַ גרויסע שפּיציגע שטיינער. איצט קאָן עס שוין ער, יואל ווײַנטרויב, בשום אופן ניט פאַרגעסן. אַלטע אַקאַציענבוימער פאַר די פענסטער, און אין הויף דרײַ גרויסע שפּיציגע שטיינער. אָפּטמאָל כאַפּט ער זיך אויף בײַנאַכט און הייבט זיי אָן מאָלן, אָטדי שטיינער. ער געדענקט יעדן קאַרב זייערן, יעדן שטאַפּל. און נאָכדעם קאָן ער לאַנג ניט אײַנשלאָפן און האָט גע־

דאַנקען, ער ליגט מיט פאַרמאַכטע אויגן און זעהט זיך דאָרטן אין קאָזלאָווע. ער זיצט איינאַליין אויף די גאַניקטרעפּלאַך פון אָטדעם הויז מיט די געשלאָסענע פענסטערלאָדנס, וואָס באַהאַלטן אונטער זיך דעם פרעמדן קרעמערס שלאָפנדיגע משפחה. אינמיטנדערנאַכט זיצט ער דאָרטן אויף די טרעפּלאַך און הערט, ווי טיף־טיף אין דער נאַכט שעפּטשען די אַלטע אַקאַציעס, וואָס האָבן אַמאָל אום זומער געהערט, ווי דער פאָטער פלעגט אים שרייַען: „בחור! פּוסטאָונפּאַסניק...“

„ניין, שעפּטשען אים איצט די אַלטע אַקאַציענבוימער, האָסט דאָך עפּעס אָפּגעטאָן, יוזאליק, ביזט ניט קיין פּוסט־אונפּאַסניק.“

„איצט פאָרט ער אַהין און האָט דעפּעשירט דעם קרע־מער, ער וויל בייַ אים צוריק אויסקויפן דעם פאָטערס הויז.“

דער סטודענט האָט אַביסל איבערגעכאַפּט די מאָס, ער האָט צו לאַנג דערציילט, וויאַזוי אָטדער ווייַנטרויב האָט אַלעמען אין קופּע דערעסן:

„קיינמאָל, האָט ער געטענהט, האָט ער נאָך ניט גע־הערט, אַז א מענש זאָל אַזויפיל בעבען און זאָל זיין אַזוי עם־ארצותדיג פאַרליבט אין זיך אַליין, אין זייַן אייגע־נעם אָטעם.“

נאָר אַרום אים זייַנען זיך שוין כמעט אַלע געהאַט צע־גאַנגען. דער סטודענט רעדט, נאָר קיינעם גייט עס שוין מער ניט אָן, קיינער הערט ניט.

יוסף שור קוקט, ווי אומעטיג און עלנט די קינדעריש גרינגע נעסי איז געבליבן זיצן דאָ בייַם קליינעם העליש־רויטן פייַער, און קיינער גייט צו איר ניט צו. ס'איז שוין אַפילו א רחמנות אויף איר צו קוקן.

ס׳געדענקט זיך:

אָקאָרשט נעכטן ביינאַכט האָט זי זיך, ווי א פרעמדע, אַהער אַהיים אומגעקערט.

»ניטע, טייערינקער! האָט זי זיך ביים איזוואָזטשיק געבעטן, טרייב ניט אַזוי גיך.«

און איצט זעהט זי שוין אויס אַזוי אומגליקליך דאָ, ביים פאָטער אין הויז, און שווער איז צו וויסן, וועגן וואָס טראַכט זי: אפשר געדענקט זי נאָך אַלץ דעם יונגן מאָלער וויינטרויבן, זי אַליין האָט דאָך היינטיגן אָוונט אַזויפיל וועגן אים גערעדט. און, אפשר, געדענקט זי שוין ניט מער, ווי איינע א טרויעריגע מעשה וועגן זיך, דער גע־הויקערטער סקולפטאָרין אַליין, א מעשה מיט אַן אומגליק, וואָס איז זיך שטיל, שטיל פאַרלאָפן:

»ביי א גוואַלדיג רייכן אדיר, א טאַטן, איז געבוירן געוואָרן א קינד, א פשוט יידיש קבצניש קינד...«

כדי אַרויסצווייזן איר זיין וואַרים געפיל, טוט זיך יוסף שור צו איר א בויג און פאַרפירט מיט איר א שמועס:

»ס׳איז אינטערעסאַנט צו וויסן: וויפיל איז ער אַלט, אָטדער מאָלער וויינטרויב?«

»וויפיל איז ער אַלט?«

איבער זיין קול טוען ביי דער פאַרטראַכטער נעסין א ציטער די לאַנגע, לאַנגע וויעס, און אין אירע קרומליכע אויגן פאַרשטאַרקט זיך די שטענדיגע גוטמוטיגקייט מיטן געבעט.

»וויפיל איז וויינטרויב אַלט? איך וויים ניט, זאָגט זי, טייערינקער, ער איז נאָך א יונגער, גאָר א יונגער.«

און ווידער זינקט זי אין עפעס איין, אָטדי נעסי, און פאַרטראַכט זיך. איצט איז איר שוין יוסף שור אַזוי דאַנקבאַר, וואָס זי האָט אים געזאָגט »טייערינקער«.

»נו, און זי? פרעגט ער ביי איר, זי איז דאָך אויך א סקולפּטאָרין; פאַרוואָס זשע דערציילט זי גאָרניט וועגן איר אייגענער אַרבעט?«

נעסי האַלט שוין, אַפּנים, פון זיך אַפילו קיין פיצל ניט.

»אַך? זאָגט זי, ניין, טייערינקער. איך בין דאָך ניט מער, ווי א פשוטער בעל-מלאכה, איך ווייס עס זעהר גוט.«

זי באַליידיגט זיך ניט אויף זיינע פראַגן, זי רעדט מיט אים אַזוי ווייך, ווי מיט אירן א גלייכן. פון דאַנקבאַר-קייט וואָלט ער איצט פאַרגעסן, וואָס מיט אים איז היינ-טיגן אָוונט געשעהן, ער וואָלט מיט איר נאָך אַביסל געזעסן און וואָלט ביי איר געפרעגט:

»פאַרוואָס? ... פאַרוואָס מיינט זי אַזוי?«

נאָר אַרום און אַרום זיינען זיך שוין כמעט אַלע פונ-אַנדערגעגאַנגען, און די שעה איז שוין אויך געווען א שפּעטע.

ס'האָבן זיך געזעגנט די לעצטע געסט.

אינדרוויסן לעבן דער פּאַראַדטיר זיינען געשטאַנען דער העברעאישער פּאָעט מיטן רויטליכן סטודענט און האָבן גערעדט צווישן זיך אַסך היימישער און פּראָסטער, ווי אין זאַל; זיי האָבן געקלערט ערגעץ אַריינגיין. אויף אים, יוסף שור, האָבן זיי זיך אויך דאָ ניט אומגעקוקט און האָבן אים ניט באַמערקט, גלייך פאַרביי זיי גייט דורך א קאַץ. וואָס האָבן זיי געקאָנט וועגן אים קלערן? וואָס האָט מען בכלל וועגן זיין היינטיגן פאַרברענגען געקאָנט קלערן, ביי אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז? דער עיקר איז געווען, וואָס מ'האָט דאָרטן וועגן אים גאָרנישט ניט גע-קלערט. יוסף שור האָט דערפילט אין זיך א טיפן קאָנ-

וואולסיוון ווייטאָג פון באַליידיגונג און איז אַוועקגעגאַנגען ווײַטער.

אויפן ראָג פון דער שטילער און רײַכער גאַס, ניט ווײַט פונם הויך אויפגעהאַנגענעם עלעקטרישן לאַמטערן, האָט ער באַגעגנט משהלע לעווינס מיידל מיטן יונגן מאָלער ווײַנטרויבן, וואָס פירט זי אָפּ אַהיים. ס׳איז געווען א רגע, ווען זיי האָבן זיך אויסגעגלײַכט, און זי האָט אויף אים א קוק געטאָן גאָר פונדערנאָהענט, גלײַך זי וואָלט זיך מיטאַמאָל דערמאָנען, וואו זי האָט אים געזעהן און וואָלט ניט פאַרשטיין, ווי קומט ער אַהער איצט אין דער צוועלפאַזייגערדיגער בײַנאַכטיגער שעה.

יוסף שור האָט דעמאָלט נאָכאַמאָל דערזעהן אירע אויגן, בלויע קלוגע אויגן, וואָס ווילן זיך אָן עפּעס דערמאָנען, בשעת זיי קוקן זיך אין אים איין און א מויל א שטרענג געשלאָסנס, א גלײַכע ליניע, וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן עפּעס און איז אַזוי נאָהענט, אייגן. יוסף שור האָט ניט געדענקט זײַן מוטער. ער איז אַלט געווען פיר יאָר, בשעת זי איז געשטאָרבן, נאָר ווער ווייסט? מעגליך, אַז בײַ זײַן מוטער איז געווען פונקט אַזאַ מויל און דער־פאַר האָט צו דעם אַזוי שטאַרק געצויגן. ער האָט דער־פילט, ווי בײַ אים האָט זיך מיטאַמאָל ווי אונטערגעבראָכן דאָס האַרץ, נאָר ער האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט, צי זי האָט אים דערקאָנט, צי ניין. און פלוצים האָט זיך אין אים פאַרשטאַרקט דער גאַוהדיגער בן־יחיד, וואָס איז אויסגעוואַקסן אין גרויססעטרעניץ בײַ איציק־מאיר שור אינם אָפּגעשלאָסענעם מיוחסדיגן הויז. דאָרטן אין גרויס־סעטרעניץ האָט ער זיך יעדנפאַלס ניט געפילט אַזוי גע־פאַלן און צונישט, ווי אין אָטדעם איצטיגן מאָמענט. דאָרטן האָט ער נאָך פאַרמאָגט צוויי אייגענע געירשנטע הײַזער און די גרויסע געירשנטע מיל זײַנע . . .

אונטער זײַנע פּלייצעס האָט נאָך געלאַכט דער יונגער מאָלער ווײַנטרויב. ער האָט עפּעס דערציילט דעם שיינעם מיידל, וועלכע ער באַגלייט אַהיים און האָט געלאַכט מיט גרויס הנאה. נאָר יוסף שורן איז עס שוין אַזוי ווינציג אָנגעגאַנגען. ער איז געגאַנגען מיט גיכע טריט און האָט געדענקט די אייגענע הײַזער, וואָס ער האָט אין גרויס־סעטרעניץ, מיט דער געווירשנטער מיל:

»אַך יאָ, די גרויסע אייגענע מיל, זי איז נאָך אויך עפּעס ווערט.«

זײַט
אין א פֿאַרגרעבטער שטאָט 1
יוסף שור 71